

ГОДИНА ТРАДИЦИЈЕ
И ПОВЕРЕЊА

ISSN 0023-2394
ISSN 1450-6114
UDC 657

M52 Часопис националног
значаја за теорију и њену
операционализацију

РАЧУНОВОДСТВО

International
Federation of
Accountants

Federation of
European Accountants
Federation des Experts
comptables Européens

International
Accounting
Standards
Board

Fédération des
Experts Comptables
Méditerranéens

South-East
Europe Federation
of Professional
Accountants

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ

ИЗВОД ИЗ САДРЖАЈА

- ◆ др Владан ПАВЛОВИЋ
**АКТУЕЛНА ПИТАЊА МЕРЕЊА И УПРАВЉАЊА
ПЕРФОРМАНСАМА ПОСЛОВНИХ СИСТЕМА**
- ◆ др Љубица ГАЈИЋ
◆ Ивана МЕДВЕД
**СЕГМЕНТНО ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ
У ФУНКЦИЈИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА**
- ◆ др Снежана СТОЈАНОВИЋ
**АГРЕСИВНО ПОРЕСКО ПЛАНИРАЊЕ
И ОДГОВОР ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ**

3

РАЧУНОВОДСТВО

ЧАСОПИС ЗА РАЧУНОВОДСТВО, РЕВИЗИЈУ И ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ
ГОДИНА LIX * Бр. 3 * Београд, 2015.

Издавач:
"РАЧУНОВОДСТВО" д.о.о.

Суиздавач:
Савез рачуновођа и
ревизора Србије

Генерални секретар
и главни и одговорни уредник
др Перо Шкобић

Његошева 19, Београд, п. фак. 403
info@srrs.org.rs

Одговорни уредник
"Рачуноводства"
мр Рада Стојановић

Лектор
мр Ана Бојановић,

Технички уредник
Витомир Савић

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР
Андрић др Мирко, Алексић Богољуб,
Вукелић др Гордана, Иванишевић др
Милорад, Малешевић др Ђоко,
Малинић др Слободан, Милићевић др
Весна, Новићевић др Благоје,
Раичевић др Божидар,
Стојановић мр Рада,
Секуловић др Богдан,
Шкарић Јовановић др Ката

ИЗ ИНОСТРАНСТВА
Prof. Alexander Russell, Scotland
Prof. Mieczyslaw Dobija, Poland
Prof. Frants Butynets, Ukraine
Prof. Metka Tekavcic, Slovenia
Prof. Robert W. McGee, US
Prof. Serdar Ozkan, Turkey
Prof. Željko Sević, Scotland

Телефони:
Ген.секретар 3239-444
Одговорни уредник 3344-883, 3344-887
Уредништво 3241-948
Саветници 3233-077, 3344-549
3345-043, 3345-329, 3345-429
Курсеви 33-43-140, 33-43-215, 3231-549
Маркетинг 3233-088
Ел. водич кроз посл. 3344-949, 3344-922
Претплата 3233-088, 3238-611
Рачуноводство 3344-405
Слободна телефонска линија (сугестије,
рекламације, коментари...) 33-45-001
Телефакс (011) 3231-220, 3345-527
E-mail: casopis@srrs.rs
Војвођанска банка А.Д. 355-1040232-19
Центробанка А.Д. 145-3232-76

Copyright © 1956, Савез РР Србије
Прештампавање објављених текстова није
дозвољено без одобрења издавача и
навођења извора.
Текст не може бити репродукован
снимањем, фотокопирањем, електронски
или на други начин, без претходне
сагласности издавача

Штампа: Космос, Београд, Светог Саве 16-18

Садржај

ИЗ РАДА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Извештај о раду IASB април 2015.	3
Извештај о раду IASB мај 2015.	12
Извештај о раду IASB јун 2015.	18
Извештај о раду IASB јул 2015.	26

ФИНАНСИЈСКО РАЧУНОВОДСТВО

<i>проф. др Љубица ГАЈИЋ, Ивана МЕДВЕД</i>	
Сегментно финансијско извештавање у функцији одрживог развоја	31
<i>др Рагмила ТРКЉА</i>	
Финансијско извештавање у Србији	42

УПРАВЉАЧКО РАЧУНОВОДСТВО

<i>др Владан ПАВЛОВИЋ</i>	
Актуелна питања мерења и управљања перформансама пословних система	55

ПОСЛОВНЕ ФИНАНСИЈЕ

<i>проф. др Југослав АНИЧИЋ</i>	
<i>доц. др Слободан ПОПОВИЋ</i>	
Концепт АВС методе, предности и ограничења у примени	68
<i>др Владимир ЊЕГОМИР</i>	
Компаративна анализа трендова и значаја предузетништва	80

ЈАВНЕ ФИНАНСИЈЕ

<i>др Славко ВУКША</i>	
Финансирање из кредитних средстава Светске банке као извор позитивне нето садашње вредности инвестиција	92
<i>др Снежана СТОЈАНОВИЋ</i>	
Агресивно пореско планирање и одговор Европске уније	104

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
657

РАЧУНОВОДСТВО : часопис за
рачуноводство, ревизију и пословне финансије
/главни и одговорни уредник др Перо Шкобић;
одговорни уредник мр Рада Стојановић. – Год.43,
бр. 1 (јануар 1998)–. – Београд : Рачуноводство:
Савез рачуновођа и ревизора Србије, 1998 –
(Београд : Космос). – 29 цм

Тромесечно. - Је наставак: Књиговодство
(периодично изд.)=ISSN 0023-2394

ISSN 1450-6114 = Рачуноводство

COBISS.SR-ID 139739399

Contents

FROM PROFESSIONAL ORGANIZATIONS' WORK

IASB Update, April 2015.	3
IASB Update, May 2015.	12
IASB Update, June 2015.	18
IASB Update, July 2015.	26

FINANCIAL ACCOUNTING

Ljubica GAJIC PhD, Ivana MEDVED

Segment Reporting in Function of Sustainable Development ...	31
---	----

Radmila TRKLJA PhD

Financial reporting in Serbia.	42
---	----

MANAGEMENT ACCOUNTING

Vladan PAVLOVIC, Ph.D.

Current Issues of Business Performance

Measurement Systems	55
----------------------------------	----

BUSINESS FINANCE

Prof. Jugoslav ANICIC, PhD, Slobodan POPOVIC, PhD

The Concept of ABC Method, Advantages

and Limitations when Applied	68
---	----

Vladimir NJEGOMIR, PhD

Comparative Analysis of Trends and

Importance of Entrepreneurship.	80
--	----

PUBLIC FINANCE

Slavko VUKSA, PhD

Financing From World Bank Loan Funds as Source

of Positive Net Present Value of Investments	92
---	----

Snezana STOJANOVIC, PhD

Aggressive Tax Planning and the

European Union Answer	104
------------------------------------	-----

Извештај о раду IASB Април, 2015.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 27. до 29. априла 2015. године у седишту IASB у Лондону, Велика Британија.

На дневном реду биле су следеће теме:

- одмеравање фер вредности,
- приходи од уговора са клијентима,
- питања која се односе на имплементацију IFRS,
- иницијатива за обелодањивање,
- висока инфлација.

Одмеравање котираних инвестиција у зависне ентитете, заједничке подухвате и придружене ентитете по фер вредности (Предложене измене стандарда IFRS 10, IFRS 12, IAS 27, IAS 28 и IAS 36 и Илустративних примера за IFRS 13 - документација о плану рада 6)

IASB је одржао састанак 27. априла 2015. године ради дискутовања о предлозима у Нацрту за излагање из септембра 2014. *Одмеравање инвестиција у зависне ентитете, заједничке подухвате и придружене ентитете по фер вредности* (Предложене измене стандарда IFRS 10, IFRS 12, IAS 27, IAS 28 и IAS 36 и Илустративних примера за IFRS 13 - Нацрт за излагање). Конкретно, IASB је размотрио пример предложен у Нацрту за излагање који илуструје примену параграфа 48 IFRS 13 - *Одмеравање фер вредности*.

IASB је донео одлуку да илустративни пример предложен у Нацрту за излагање адекватно

илуструје примену параграфа 48 IFRS 13, односно, ако ентитет одабере да користи изузетак у параграфу 48 IFRS 13, одговарајуће одмеравање фер вредности нето изложености ризику која проистиче из групе финансијских средстава и финансијских обавеза чији тржишни ризици су суштински исти и чије одмеравање фер вредности је категоризовано у оквиру Нивоа 1 хијерархије фер вредности, одређивало би се множењем финансијских инструмената укључених у процесу нето позицију са одговарајућом некоригованом ценом Нивоа 1. Свих четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком.

IASB је напоменуо да предложени илустративни пример у IFRS 13 није меродаван, а добијени коментари нису открили значајну разноврсност у пракси. Сходно томе, IASB је закључио да је није неопходно објављивати предложени илустративни пример у IFRS 13 као засебан документ. Тринаест чланова IASB сложило се са овом одлуком. Један члан се није сложио.

Следећи кораци

IASB ће наставити разматрање преосталих аспеката пројекта не будућим састанцима.

Приходи од уговора са клијентима (документација о плану рада 7)

IASB је одржао састанак 28. априла 2015. године, ради разматрања следећих питања која су повезана са IFRS 15 - *Приходи од уговора са клијентима*:

- a. датум ступања на снагу IFRS 15; и
- b. разматрање наплативости накнада – питања која се јављају на састанцима заједничке радне групе за прелазни период (TRG) за признавање прихода.

Датум ступања на снагу IFRS 15 (Документација о плану рада 7А)

IASB је оквирно одлучио да одложи датум ступања на снагу IFRS 15 на годину дана. Сходно томе, ентитети ће примењивати IFRS 15 за годишње извештајне периоде који почињу 1. јануара 2018. године или касније. Ранија примена Стандарда наставља да се подстиче.

Једанаест чланова IASB се сложило, а троје се није сложило.

Разматрање наплативости накнада (документација о плану рада 7В)

IASB је оквирно одлучио да не уноси разјашњења ни измене у IFRS 15 у светлу питања која се односе на наплативост накнада, а на њих је указано током дискусија заједничке радне групе за прелазни период у јануару 2015. године.

Дванаест чланова IASB се сложило, а двоје се није сложило.

Следећи кораци

IASB ће објавити Нацрт за излагање ограниченог обима у вези са датумом ступања на снагу IFRS 15, са роком за достављање коментара од најмање 30 дана. IASB намерава да финализује своја разматрања у вези са датумом ступања на снагу IFRS 15 на састанку IASB у јулу 2015. године.

IAS 40 Инвестиционе некретнине – Да ли инвестициона некретнина у изградњи треба да се пренесе из залиха у инвестициону некретнину када постоји очигледна промена употребе?

IASB је размотрио препоруке Комитета за тумачење IFRS-а („Комитет за тумачење“) за измену ограниченог обима параграфа 57 IAS-а 40.

IASB је приметио да, у складу са параграфом 57, преноси у, или из, инвестиционих некретнина треба да се догоде када и само када је дошло до промене у употреби о којој сведоче околности поменуте у параграфима 57 (а) – (d). IASB је даље

приметио да употреба речи „када и само када“ у параграфу 57 имплицира да је промена употребе ограничена само на једну од околности описаних у параграфима 57 (а)-(d) и да је листа параграфа (57) – (d) коначна.

IASB је оквирно одлучио да измени параграф 57 како би учврстио принцип за преносе у инвестициону некретнину или из ње у IAS 40 ради назначивања да:

- a. пренос у инвестициону некретнину или из ње треба да се изврши само када дође до промене употребе некретнине; и
- b. оваква промена употребе обухватала би процену да ли се некретнина квалификује као инвестициона некретнина. Ова промена употребе треба да буде поткрепљена доказима.

Као што је препоручио Комитет за тумачење, IASB је оквирно одлучио да листа околности наведених у параграфу 57 (а)-(d) треба да буде поново представљена у форми примера доказа да је дошло до промене употребе, а не као коначна листа.

Свих 14 чланова IASB сложило се са овом одлуком.

IASB је оквирно одлучио да не тражи обелодањивање доказа који су коришћени да поткрепе промену употребе сваког преноса у инвестициону некретнину или из ње. Ово обелодањивање је IASB-у препоручио Комитет за тумачење.

Десет чланова се сложило са овом одлуком, а четири се није сложило.

Следећи кораци

IASB ће размотрити процес рада који је предузет о предложеној измени ограниченог обима IAS-а 40 на неком будућем састанку. IASB очекује да ће Нацрт за излагање о предложеној измени бити објављен у трећем кварталу 2015. године.

Годишња побољшања IFRS-а, циклус 2014-2015 (Документација о плану рада 12В)

IASB је 28. априла потврдио да ће објавити Нацрт за излагање који произилази из Годишњих побољшања IFRS-а, циклус 2014-2015. Нацрт за излагање ће обухватати следеће две предложене измене које је претходно оквирно одобрио IASB:

- a. IFRS 1 - *Прва примена међународних стандарда финансијског извештавања: привремена изузећа за ентитете који по први пут примењују IFRS.* Ову измену је

оквирно одобрио IASB у децембру 2013. године.

- b. IAS 28 - *Инвестиције у придружене ентитете и заједничке подухвате*: разјашњавање да одмеравање ентитета у које се инвестира по фер вредности кроз биланс успеха представља одлуку на бази инвестиција. Ову измену је оквирно одобрио IASB у јануару 2015. године.

Свих 14 чланова IASB-а се сложило са овом одлуком.

Следећи кораци

IASB ће разматрати предузети процес рада на годишњим побољшањима IFRS-а, циклус 2014-2015 на неком наредном састанку. IASB очекује да ће Нацрт за излагање о годишњим побољшањима IFRS, циклус 2014-2016, бити објављен у трећем кварталу 2015.

Нацрт тумачења IFRIC – Рачуноводствено обухватање неизвесности пореза на добит

Документација о процесу рада (Документација о плану рада 12C)

На састанку одржаном 28. априла 2015. године, IASB је разматрао нацрт тумачења IFRIC - Нацрт тумачења IFRIC – *Рачуноводствено обухватање неизвесности пореза на добит*, који развија Комитет за тумачење. Нацрт тумачења предлаже упутство о:

- признавању одмеравања обавеза за порез на добит (надокнадив) у случајевима када постоји неизвесност у вези са порезом на добит; и
- одређивању јединица одмеравања за неизвесности и на основу претпоставки испитивања пореских власти, чиме би се објаснили постојећи релевантни захтеви у вези са обелодањивањем.

IASB је извршио преглед предузетих корака у процесу рада који се односе на развој и објављивање нацрта тумачења IFRIC - *Рачуноводствено обухватање неизвесности пореза на добит*. Сви чланови IASB потврдили су да су задовољни што је IASB предузео довољно корака у процесу рада, и стога су дали инструкције особљу да започну процес гласања.

Један члан IASB указао је на могућу намеру да гласа против објављивања нацрта тумачења.

Следећи кораци

Објављивање нацрта тумачења очекује се у другом кварталу 2015. године.

Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)

IASB је одржао састанак 29. априла ради разматрања принципа пројекта обелодањивања и материјалности као део своје Иницијативе за обелодањивање.

Материјалност (материјални значај)

IASB је извршио преглед корака који су предузети у процесу рада. Свих тринаест присутних чланова IASB потврдило је да су задовољни што је IASB испунио све неопходне кораке у процесу рада до тада и договорили су се да:

- a. ограничена Основа за закључивање треба да се објави са Нацртом за излагање предложене Изјаве о пракси - *Примена материјалности на финансијске извештаје*; и
- b. је рок за слање коментара од 120 дана довољан.

IASB је стога дао инструкције особљу да започну процес гласања за Нацрт за излагање. Ниједан члан IASB није указао на намеру да се противи објављивању Нацрта.

Документација о плану рада 11B: Усклађивање дефиниције и додатних параграфа за IAS 1

IASB је оквирно одлучио да општи Стандард о обелодањивању (као што је IAS 1 - *Презентација финансијских извештаја* или стандард који ће га заменити) треба да обухвата предложене измене дефиниције материјалног значаја и параграфе у којима се разјашњавају кључне карактеристике материјалности.

Дванаест од тринаест присутних чланова IASB сложило се са овом одлуком, а један се није сложио.

Принципи обелодањивања

Документација о плану рада 11C: Груписање и сажимање информација

IASB је оквирно одлучио да Документација за дискусију о принципима обелодањивања треба да обухвата предложене измене одељка о ма-

теријалности и груписању IAS 1 - *Презентација финансијских извештаја*. Тај одељак коначно би требало укључити у општи Стандард о обелодањивању (као што је IAS 1 или стандард који ће га заменити). Ове измене обезбедиле би додатно упутство о:

- a. томе када одређена ставка треба да буде засебно презентована у примарном финансијском извештају или у напоменама; и
- b. колико детаља треба обелоданити у напоменама у вези са захтевом за посебним обелодањивањем.

Дванаест од тринаест присутних чланова IASB сложило се са овом одлуком, а један се није сложио.

Документација о плану рада 11Е: Садржај напомена

IASB је оквирно одлучио да општи Стандард о обелодањивању (као што је IAS 1 или стандард који ће га заменити) треба да обухвата:

- a. опис улоге напомена; и
- b. основни сет циљева објективности заснованих на циљу финансијских извештаја и улоге напомена.

Поред тога, IASB је оквирно одлучио да Документација за дискусију треба да обухвата два приступа за развој ових циљева, који се фокусирају на:

- a. различитим врстама информација које су обелодањене у напоменама; или
- b. начину на који корисници обично процењују изгледе будућих нето готовинских прилива у ентитет и управљање руководством тим ресурсима.

Дванаест од тринаест присутних чланова IASB сложило се са овом одлуком, а један члан се није сложио.

Документација о плану рада 11F: Израда нацрта за захтеве обелодањивања

IASB је оквирно одлучио да тестира предложени нови приступ израде нацрта за захтеве обелодањивања за стандарде које треба укључити у Документ за дискусију принципа обелодањивања, са посебним освртом на:

- a. IAS 16 - *Некретнине, постројења и опрема*, као што је разматрано у Документацији о плану рада 11G; и

- b. IFRS 4 - *Пословне комбинације*, као што је разматрано у Документацији о плану рада 11H.

IASB планира да тестира предложени приступ са лицима која припремају финансијске извештаје, ревизорима, регулаторним телима и корисницима у различитим законским системима, пре објављивања Документације за дискусију.

Свих тринаест присутних чланова сложило се са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у мају 2015, као део пројекта Принципи обелодањивања, IASB планира да размотри следеће:

- a. Рачуноводствене политике (накнадно праћење);
- b. Преглед IAS 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*;
- c. Презентацију у финансијским извештајима или у напоменама; и
- d. Информације које се не односе на IFRS (накнадно праћење).

Висока инфлација (документација о плану рада 14)

IASB је разматрао високу инфлацију, као један од пројеката у истраживачком програму. Сврха овог пројекта је разматрање захтева аргентинског тела за доношење стандарда, the Federacion Argentina de Consejos Profesionales de Ciencias Economicas, и групе латиноамеричких тела за доношење стандарда (GLASS) ради:

- уклањања или смањења границе кумулативне стопе инфлације која је тренутно укључена у IAS 29 - *Финансијско извештавање у хиперинфлаторним привредама* са циљем идентификовања ситуација у којима постоји хиперинфлација; и
- модификовања процедура за финансијско извештавање кориговања која су резултат прављења финансијских извештаја.

IASB је оквирно одлучио да не предложи спуштање границе инфлације у IAS 39 и да не ради на развоју алтернативе за IAS 29 или стандард који се уопштеније бави инфлацијом. Пројекат ће, стога, бити означен као мање приоритетан, али ће остати у истраживачком програму како би се омогућило заинтересованим странама да дају коментар на ове одлуке у Консултацијама о плану рада. Присутних 13 чланова IASB подржало је ову одлуку.

План рада - пројектовани циљеви на дан 5. маја 2015.

Главни пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2015. квартал 2	2015. квартал 3	2015. квартал 4	2016. квартал 1
Предстојећи стандарди				
Уговори о осигурању	Поновна разматрања			
Лизинг		Циљни IFRS		
Свеобухватан преглед IFRS за SME	Циљни измењени IFRS за SME			
Предстојећи нацрти за излагање				
Концептуални оквир	Циљни ED			
Објављени документи за дискусију				
Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: приступ ревалоризацији портфолија макро хеџингу [рок за слање коментара био је 17. октобар 2014.]	Поновна разматрања			
Активности везане за прописивање цена [рок за слање коментара је 15. јануар 2015.]	Дискусија одбора			
Предстојећи документи за дискусију				
Иницијатива за обелодањивање				
Принципи обелодањивања			Циљни документ за дискусију (DP)	
Иницијатива за обелодањивање је портфолио пројеката истраживања и имплементације.				
Пројекти имплементације				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2015. квартал 2	2015. квартал 3	2015. квартал 4	2016. квартал 1
Измене ограниченог обима				
Годишња побољшања 2014–2016.	Циљни ED			
Разјашњавање класификације и одмеравања трансакција плаћања акцијама (предложена измена стандарда IFRS 2)	Поновна разматрања			
Разјашњавања стандарда IFRS 15 - Приходи од уговора са клијентима	Циљни ED			
Класификација обавеза (Предложене измене стандарда IAS 1)		Поновна разматрања		
Иницијатива за обелодањивање				
Измене IAS 7 [рок за слање коментара је био 17. април 2015.]	Јавне консултације			
Елиминација добитака или губитака проистеклих из трансакција између ентитета и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (предложене измене стандарда IAS 28)	Циљни ED			
Одмеравање фер вредности: Обрачунска јединица [Рок за слање коментара је 16. јануар 2015.]	Поновна разматрања			
Признавање одложених пореских средстава за нереализоване губитке (Предлог измена стандарда IAS 12)	Поновна разматрања			

Поновно одмеравање при измени, ограничењу или намирењу плана/Доступност рефундирања суфицита из плана дефинисаних примања (Предлог измена стандарда IAS 19 и IFRIC 14)	Циљни ED			
Пренос инвестиционе некретнине (Предложене измене стандарда IAS 40)		Циљни ED		
Тумачења	2015. квартал 2	2015. квартал 3	2015. квартал 4	2016. квартал 1
Нацрт тумачења IFRIC – Рачуноводствено обухватање неизвесности у порезу на добит	Циљни нацрт Тумачења			
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
Прегледи после имплементације	2015. квартал 2	2015. квартал 3	2015. квартал 4	2016. квартал 1
IFRS 3 - Пословне комбинације	Циљни извештај о повратним информацијама			
Концептуални оквир				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2015. квартал 2	2015. квартал 3	2015. квартал 4	2016. квартал 1
Концептуални оквир	Циљни ED			
Истраживачки пројекти				
Следећа прекретница у реализацији пројекта				
	2015. квартал 2	2015. квартал 3	2015. квартал 4	2016. квартал 1
Краткорочни и средњорочни пројекти				
Пословне комбинације под заједничком контролом	Дискусија одбора			
Пословање (дефиниција)				
Иницијатива за обелодањивање				
Преглед обелодањивања на нивоу стандарда (раније општи преглед обелодањивања)	Дискусија одбора			
Материјалност (материјални значај)	Циљни нацрт извештаја о пракси			
Принципи обелодањивања			Циљни DP	
Дисконтне стопе	Дискусија одбора			
Рачуноводствени метод удела	Дискусија одбора			
Финансијски инструменти са карактеристикама капитала	Дискусија одбора			
Гудвил				
Висока инфлација	Дискусија одбора			
Извештавање о перформансама	Дискусија одбора			
Механизми одређивања накнада за загађење (раније Схеме за трговину емисијама гасова)	Дискусија Одбора			
Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална средства	*У зависности од резултата пројекта <i>Концептуални оквир</i> .			
Дугорочни пројекти				
Екстрактивне активности/нематеријална средства/активности истраживања и развоја				
Превођење стране валуте				
Порез на добитак		Дискусија одбора		

Примања по престанку запослења (укључујући пензије)	Дискусија одбора			
Плаћања акцијама	Дискусија одбора			
IASB развија своје истраживачке капацитете – за детаљније информације посетите IFRS Истраживачки центар				
Комплетирани IFRS				
Главни пројекти	Датум објављивања	Ступа на снагу	Година очекиваног почетка примене*	
IFRS 9 - Финансијски инструменти	јул 2014.	1. јануар 2018.	Није одлучено	
IFRS 14 - Регулаторни одложени рачуни	јануар 2014.	1. јануар 2016.	Није одлучено	
IFRS 15 - Приходи од уговора са клијентима У априлу 2015. IASB је изгласао објављивање Нацрта за излагање у којем је предложено једногодишње одлагање датума ступања на снагу IFRS 15 за 1. јануар 2018. године. IASB планира да објави Нацрт за излагање у мају 2015. године.	мај 2014.	1. јануар 2017.	Није одлучено	
* Преглед после имплементације обично почиње након што су нови захтеви две године примењивани на међународном нивоу, што је обично око 30–36 месеци после датума ступања на снагу.				
Измене ограниченог обима	Датум објављивања	Ступа на снагу		
IAS 32 - Финансијски инструменти: Презентација – пребијање финансијских средстава и финансијских обавеза (Измене стандарда IAS 32)	децембар 2011.	1. јануар 2014.		
Инвестициони ентитети (Измене Стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 27)	октобар 2012.	1. јануар 2014.		
Обелодањивање надокнадивог износа за нефинансијска средства (Измене стандарда IAS 36)	мај 2013.	1. јануар 2014.		
Замена старих деривата новим и наставак рачуноводства хеџинга (Измене IAS 39)	јун 2013.	1. јануар 2014.		
Планови дефинисаних примања: Примања запослених (Измене стандарда IAS 19)	новембар 2013.	1. јул 2014.		
Годишња побољшања 2010–2012.				
<ul style="list-style-type: none"> • IFRS 2 <i>Плаћања акцијама</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Дефиниција услова стицања • IFRS 3 - <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Рачуноводствено обухватање потенцијалне накнаде у пословној комбинацији • IFRS 8 - <i>Сегменти пословања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Обједињавање сегмената пословања ▪ Усаглашавање салда имовине извештајних сегмената пословања са салдом имовине ентитета • IFRS 13 - <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Краткорочна потраживања и обавезе • IAS 16 - <i>Некретнине, постројења и опрема</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације - пропорционално преправљање акумулиране амортизације • IAS 24 - <i>Обелодањивања повезаних страна</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Услуге кључног руководства ентитета • IAS 38 - <i>Нематеријална имовина</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Метод ревалоризације - пропорционално преправљање акумулиране амортизације 	децембар 2013.	1. јул 2014.		

<p>Годишња побољшања 2011–2013.</p> <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 1 - <i>Прва примена Међународних стандарда финансијског извештавања</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Значење "важећих - ефективних IFRS" • IFRS 3 <i>Пословне комбинације</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Изузеци делокруга за заједничке подухвате • IFRS 13 - <i>Одмеравање фер вредности</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Делокруг параграфа 52 (изузетак у вези са портфолијом) • IAS 40 - <i>Инвестиционе некретнине</i> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Разјашњење међусобне везе између стандарда IFRS 3 и IAS 40 приликом класификације некретнине као инвестиционе некретнине или некретнине у којој борави власник 	децембар 2013.	1. јул 2014.	
<p>Рачуноводствено обухватање стицања учешћа у заједничким пословањима (Измене стандарда IFRS 11)</p>	мај 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Разјашњавање прихватљивих метода депресијације и амортизације (Измене стандарда IAS 16 и IAS 38)</p>	мај 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Пољопривреда: Вишегодишње пољопривредне културе (Измене IAS 16 и IAS 41)</p>	јун 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Метод удела у појединачним финансијским извештајима (Предложене измене стандарда IAS 27)</p>	август 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Продаја или улагање средстава између инвеститора и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата (Предложене измене стандарда IFRS 10 и IAS 28)</p>	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Годишња побољшања 2012-2014.</p> <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 4 - <i>Стална средства која се држе за продају и прекид пословања</i> <p>Промене начина отуђења</p> <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 7 - <i>Финансијски инструменти: обелодањивања</i> <p>Услужни уговори</p> <p>Применљивост измена IFRS 7 на сажете периодичне финансијске извештаје</p> <ul style="list-style-type: none"> • IFRS 19 - <i>Примања запослених</i> <p>Дисконтна стопа: питање регионалног тржишта</p> <ul style="list-style-type: none"> • IAS 34 <i>Периодично финансијско извештавање</i> <p>Обелодањивање информација на другом месту у периодичном финансијском извештају</p>	септембар 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Инвестициони ентитети: Примена изузећа из консолидовања (Измене стандарда IFRS 10, IFRS 12 и IAS 28)</p>	децембар 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Иницијатива за обелодањивање (Измене стандарда IAS 1)</p>	децембар 2014.	1. јануар 2016.	
<p>Тумачења</p>	<p>Датум објављивања</p>	<p>Ступа на снагу</p>	
<p>IFRIC 21 - Дажбине</p>	мај 2013.	1. јануар 2014.	
<p>Консултације о плану рада</p>			

IASB је посвећен спровођењу редовних јавних консултација о плану рада са циљем тражења формалног инпута о стратешком правцу и укупног баланса програма рада. Повратне информације са наших првих формалних консултација објављене су у децембру 2012.

Следећа прекретница у реализацији пројекта

	2015	2016
Јавне консултације на трогодишњем нивоу	Иницирање других јавних консултација на трогодишњем нивоу	

Поред тога, IASB планира да тражи од групе привреда у развоју да испита да ли би било користи од развоја захтева обелодањивања за ен-

титете у законским системима који пате од високе инфлације.

Превео: Игор Ацић

Приручник за примену МСФИ за МСЕ за микро правна лица

Приручник за примену МСФИ за МСЕ за микро правна лица представља инструктивно издање намењено микро правним лицима која су се определила да примењују МСФИ за МСЕ.

Овај приручник, као водич микро правним лицима, треба да олакша примену МСФИ за МСЕ на који упућују одредбе актуелног Закона о рачуноводству, почев од доношења интерног акта о рачуноводству усклађеног са захтевима МСФИ за МСЕ (садржи огледни пример), до евиденције конкретних пословних промена и трансакција.

Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

Извештај о раду IASB-а Мај, 2015.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 18. до 20. маја у седишту IASB у Лондону, у Великој Британији.

На дневном реду биле су следеће теме:

- Уговори о осигурању
- Рачуноводствено обухватање динамичког управљања ризиком
- Финансијски инструменти са карактеристикама капитала
- Приходи од уговора са клијентима
- Активности везане за прописивање цена
- Иницијатива за обелодањивање
- Питања у вези са имплементацијом IFRS

Пројекат истраживања IFRS 2 Плаћања акцијама

Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)

IASB се састао 19. маја 2015. на седници посвећеној едукацији, на којој се расправљало о импликацијама приступа променљиве накнаде (који је био тема расправе у марту) у следећим областима:

- претварање власништва у заједничко власништво;
- приход и
- захтеви за прелазни период.

Поред тога, Одбор је расправљао и о следећим темама:

- рачуноводствени приступ који се примењује на уговоре са карактеристикама учешћа који

рачуноводствено не обухватају примену приступа променљиве накнаде;

- да ли треба омогућити избор рачуноводствене политике када ентитет презентује расход по основу камата применом методе ефективног приноса или методе књиговодственог приноса за текући период; и
- извештај особља о интеракцији између IFRS 9 - *Финансијски инструменти* и пројекта Уговори о осигурању.

Нису донете никакве одлуке.

Рачуноводствено обухватање динамичког управљања ризиком: Приступ макро хеџингу кроз ревалоризацију портфолија (документација о плану рада 4)

Одбор је одржао састанак 20. маја 2015. на ком се расправљало о предложеним следећим корацима у овом пројекту. Прихваћено је да би свако решење морало да укључи разматрање потреба чланова за информацијама које се односе на активности у вези са динамичким управљањем ризиком и да приступ треба да укључи обелодањивања, признавање и одмеравање како би се дошло до доследног сета предлога у вези са испуњавањем ових потреба.

У складу са тим, IASB је донео следеће прелиминарне одлуке:

- прво треба да се размотри како потребе чланова за информацијама које се односе на активности у вези са динамичким управљањем ризиком могу да се задовоље кроз обелодањивања, пре разматрања области које треба да се решавају кроз признавање и одмеравање;

- приоритет треба дати разматрању ризика каматне стопе и да се остали ризици размотре у каснијој фази пројекта; и
- Стручни саветодавни панел треба организовати у каснијој фази пројекта.

Свих четрнаест чланова IASB сложило се са овим одлукама.

Следећи кораци

IASB ће наставити да расправља о овом пројекту на својим будућим састанцима.

Финансијски инструменти са карактеристикама капитала (документација о плану рада 5)

IASB се састао 20. маја 2015. на седници посећеној едукацији на којој се расправљало о пројекту Финансијски инструменти са карактеристикама капитала. Теме расправе биле су:

- главни изазови везани за разликовање обавеза и капитала приликом примене IAS 32 - *Финансијски инструменти: презентација*; и
- приступ који би требало да се примени за решавање тих изазова у оквиру овог пројекта.

Нису донете никакве прелиминарне одлуке.

Следећи кораци

IASB ће наставити да расправља о овом пројекту на својим будућим састанцима.

Приходи од уговора са клијентима – питања проистекла из дискусија заједничке радне групе (Документација о плану рада 7)

IASB се састао 19. маја 2015. да би одржао расправу о питањима у вези са накнадама у односу између принципала и агента у стандарду IFRS 15 - *Приход од уговора са клијентима*. Ова питања су се јавила током рада заједничке радне групе за прелазни период:

- а. Практична решења током прелазног периода — измене уговора и завршени уговори
- б. Презентација пореза на промет: бруто наспрам нето
- с. Неготовинске накнаде
- д. Разматрање наплативости накнада
- е. Разматрање односа принципал – агент у погледу накнада

Разматрање односа принципал – агент у вези са накнадама (документација о плану рада 7А)

Контрола услуге у контексту процене агента наспрам процене принципала

IASB је донео прелиминарну одлуку да се изврше измене Смерница за примену IFRS 15 како би се разјаснила примена принципа контроле на услуге. Ове измене би објасниле ситуација у којима ентитет који је у улози принципала може да контролише услугу коју друга страна пружа клијенту ентитета. Седам од тринаест чланова Одбора је било за, док је шест било против.

Идентификација конкретног добра или услуге која се продаје купцу.

IASB је донео прелиминарну одлуку да се не врше измене Смерница за примену IFRS 15 з вези са идентификацијом конкретних добара или услуга. Седам од тринаест чланова Одбора је било за, док је шест било против.

Индикатори у параграфу В37

IASB је донео прелиминарну одлуку да се не мењају индикатори у параграфу Б37 стандарда IFRS 15. Свих тринаест чланова Одбора гласали су за.

У вези са ова три наведена питања, IASB је донео прелиминарну одлуку да се измене Примери 45-48 који су приложени уз стандард IFRS 15 и да се укључе додатни примери који објашњавају примену смерница у вези са односом агента и принципала. Дванаест од тринаест чланова Одбора било је за, док је један био против.

Активности везане за прописивање цена (документација о плану рада 9)

IASB се састао 18. и 20. маја 2015. како би наставио расправу о питањима у вези са прописивањем цена. На овим седницама се разговарало о импликацијама трипартитног односа између:

- ентитета који примењује прописане цене и његових клијената;
- ентитета који примењује прописане цене и тела које прописује цене;
- тела које прописује цене и клијената ентитета који примењује прописане цене.

Примећено је да се постојећа преовлађујућа пракса у финансијским извештајима који су у складу са IFRS бави првим од наведених односа. Према томе, приликом примене постојећих стандарда, ентитет користи услове дефинисане појединачним уговорима између ентитета и његових клијената, што укључује прописане цене. На пример, постојећи стандарди који садрже захтеве за признавање прихода довели би до тога да ентитет признаје приход од роба и услуга продатих клијентима по прописаним ценама.

Сви чланови Одбора сложили су се да IASB треба да предузме активности за доношење стандарда које би се односиле на преостала два наведена односа, али да ће природа тих активности постати јасна како пројекат буде напредовао. Сви чланови Одбора су се сложили да би израда другог Документа за дискусију била најбољи начин за реализацију овог пројекта.

Следећи кораци

IASB ће наставити да расправља о овом пројекту на својим будућим састанцима.

Иницијатива за обелодањивање (документација о плану рада 11)

20. марта одржан је састанак IASB на ком се расправљало о принципима обелодањивања и материјалности у вези са Иницијативом за обелодањивање.

Документација о плану рада 11А: разлика између промена рачуноводствених политика и промена рачуноводствених процена

Вођена је расправа о документу који је припремило италијанско тело које поставља стандарде (OIC) о могућим изменама стандарда IAS 8 - *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*. У документу је предложено да IASB измени постојеће дефиниције рачуноводствених политика и промена рачуноводствених процена како би се разјаснило следеће:

- a. да промене основа за одмеравање које су назначене у релевантним стандардима представљају промене рачуноводствених политика;
- b. да промене основа за одмеравање укључују промене мерења трошкова, због чега промене метода које се користе за одређивање различитих мерења трош-

кова представљају промене рачуноводствених политика; и

- c. да промене улазних података, претпоставки и метода које се користе за прављење рачуноводствених процена, представљају промене рачуноводствених процена.

На овој седници није донета ниједна одлука. IASB је од особља затражио да додатно разради предлоге у правцу који је одређен у представљеном документу.

IASB је донео прелиминарну одлуку да када предложене измене буду у потпуности дефинисане, треба да се објаве у Нацрту за излагање, а не као део следећег Документа за дискусију - *Принципи обелодањивања*. Осам од тринаест чланова Одбора сложило се са овом одлуком.

Документација о плану рада 11В: промене рачуноводствених процена – нова обелодањивања

Вођена је расправа о документу који је припремило италијанско тело које поставља стандарде (OIC) о могућим изменама захтева да се обелодане природа и износ промена у рачуноводственим проценама наведеном у параграфу 39 стандарда IAS 8. Ове предложене промене захтевале би од ентитета да обелодани разлог(е) за промену рачуноводствене процене која има материјално значајан ефекат на финансијске извештаје.

На овом састанку нису донете никакве одлуке.

Документација о плану рада 11D: обелодањивање рачуноводствених политика

IASB је донео прелиминарну одлуку да Стандард о обелодањивању (IAS 1 *Презентација финансијских извештаја* или његов еквивалент) треба да садрже додатне смернице у вези са одређивањем када би рачуноводствене политике требало да се обелодане и да нема потребе за додатним смерницама у вези са обелодањивањем рачуноводствених политика које се односе на конкретне ентитете. Свих тринаест чланова Одбора сложило се са овим одлукама.

IASB је донео прелиминарну одлуку да Стандард о обелодањивању (IAS 1 или његов еквивалент) или едукативни материјал треба да:

- a. садрже опис алтернатива за лоцирање обелодањивања рачуноводствених по-

- литика. Једанаест од тринаест чланова Одбора сложило се са овом одлуком;
- b. омогуће унакрсно упућивање нематеријалних рачуноводствених политика из финансијских извештаја ентитета са другим документима или годишњим извештајем. Осам од тринаест чланова Одбора сложило се са овом одлуком;
 - c. захтевају обелодањивања о просуђивањима, претпоставкама и рачуноводственим проценама које могу да се лоцирају у повезаним рачуноводственим политикама, осим ако није прикладнија нека друга локација. Девет од тринаест чланова Одбора сложило се са овом одлуком;
 - d. захтевају од ентитета да у финансијским извештајима јасно идентификује рачуноводствене политике које могу да се бирају, оне које су промењене током датог периода или оне за које ентитет треба да примењује просуђивање или даје претпоставке и рачуноводствене процене. Једанаест од тринаест чланова Одбора сложило се са овом одлуком.

**Документација о плану рада 11Е:
обелодањивање рачуноводствених
политика**

IASB је донео прелиминарну одлуку да се неће радити даље на захтевима у Стандарду о обелодањивању (IAS 1 или његов еквивалент):

- a. специфичних линијских ставки које се презентују у примарним финансијским извештајима или;
- b. да ли ентитет треба да има „опцију“ да презентује информације у примарним финансијским извештајима или у напоменама.

IASB је истакао следеће:

- a. презентација финансијских извештаја биће третирана као део пројекта Извештавања о перформансама; и
- b. питање да ли захтеви о обелодањивању којима се експлицитно захтева да информације буду презентоване у примарним финансијским извештајима или у напоменама, биће разматрано као део пројекта Прегледа обелодањивања на нивоу стандарда у оквиру Иницијативе за обелодањивање.

Свих тринаест чланова Одбора сложило се са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у јуну 2015, као део предложених измена у пројекту IAS 7 - *Извештај о токовима готовине*, IASB планира да се расправља о следећим темама:

- a. сумарни преглед примедби прикупљених у јавној расправи о Нацрту за обелодањивање (предложене измене IAS 7);
- b. анализа измена проистеклих из Иницијативе за обелодањивање; и
- c. сумарни преглед корака дужног процеса и захтев за дозволу за гласање о предлогу.

У јуну 2015. године, као део пројекта Принципи обелодањивања, IASB планира да се расправља о следећим темама:

- a. преглед IAS 8 – *прелазне одредбе*;
- b. информације које нису обухваћене у IFRS; и
- c. упоредивост.

Поред тога, у јуну 2015. IASB планира да се на седници посвећеној едукацији расправља о прегледу пројекта Принципи обелодањивања, укључујући и преглед могућих измена IAS 1.

**Годишња побољшања IFRS 2014 – 2016.
(документација о плану рада 12)**

IASB је 19. маја извршио преглед обавезних корака који су извршени у оквиру припреме за објављивање Нацрта за излагање Годишња побољшања IFRS за циклус 2014-2016. Нацрт за излагање требало би да садржи две предложене измене које је IASB прелиминарно одобрио:

- a. IFRS 1 - Прва примена међународног стандарда финансијског извештавања: краткорочна изузећа за ентитете који први пут примењују стандард. Ову измену је прелиминарно одобрио IASB у децембру 2013;
- b. IAS 28 - *Инвестиције у придружене ентитете*: објашњење да је одмеравање ентитета у који је уложено по фер вредности кроз добитак или губитак избор који се прави за сваку инвестицију посебно. Ову измену прелиминарно је одобрио IASB у јануару 2015.

Свих дванаест чланова IASB присутних на састанку потврдили су да:

- a. не намеравају да изразе неслагање са објављивањем *Годишњих побољшања IFRS за циклус 2014-2016*;

- b. се слажу са предложеним периодом за јавну расправу у трајању од 90 дана; и
- c. прихватају чињеницу да је IASB до сада извршио све кораке од којих је сачињен дужни процес.

У светлу тога, особљу је наложено да започне процес гласања за Нацрт за излагање.

Следећи кораци

IASB очекује да Нацрт за излагање за *Годишња побољшања IFRS за циклус 2014-2016.* буде објављен у трећем кварталу 2015. године.

IAS 40 Инвестиционе некретнине – Пренос инвестиционих некретнина (документација за план рада 12B)

IASB је 19. маја извршио преглед обавезних корака предузетих у припреми објављивања Нацрта за излагање којим се предлажу измене уског обима стандарда IAS 40 - Инвестиционе некретнине.

Свих дванаест чланова IASB присутних на састанку потврдило је да:

- a. не намеравају да изразе неслагање са објављивањем предложених измена уског обима стандарда IAS 40 - Инвестиционе некретнине;
- b. се слажу са предложеним периодом за јавну расправу у трајању од 120 дана; и
- c. прихватају чињеницу да је IASB до сада извршио све кораке од којих је сачињен дужни процес.

У светлу тога, особљу је наложено да започне процес гласања за ове измене уског обима.

Следећи кораци

IASB очекује да Нацрт за излагање за *предложене* измене уског обима стандарда IAS 40 буде објављен у трећем кварталу 2015. године.

Преглед стандарда IFRS 8 - Пословни сегменти после имплементације (документација о плану рада 12C)

19. маја 2015. године IASB је расправљао о предложеним изменама уског обима стандарда IFRS 8 - *Пословни сегменти*. Ове измене би се односиле на питања идентификована ради даље истраге у Саопштењу о извештају и повратним

информацијама које је објавио IASB након Прегледа после имплементације IFRS 8.

IASB је донео прелиминарну одлуку да се унесу следеће измене у IFRS 8:

- a. да се укључе смернице које истичу да, када су пословни сегменти адекватно идентификовани у складу са перспективном управљању, примена IFRS 8 доводи до доследног описа ентитета кроз презентације за инвеститоре, коментаре руководства и обелодањивања пословних сегмената. Овако доследан опис повећао би вредност информација у свим облицима извештавања;
- b. да се објасни да израз „главни доносилац оперативних одлука“ обухвата појединце и комитете и да се истакне да је функција главног доносиоца пословних одлука функција која доноси оперативне одлуке;
- c. да се захтева обелодањивање природе главног доносиоца оперативних одлука ентитета;
- d. да се прошири број примера сличних економских карактеристика садржаних у параграфу 12 овог стандарда;
- e. да се обезбеде додатне смернице о врсти информација најкориснијих за инвеститоре, као што су информације о неготовинским трошковима, једнократним ставкама и другим линијским ставкама које утичу на будуће токове готовине

Сви чланови IASB сложили су се са овим прелиминарним одлукама. Дванаест чланова било је присутно на гласању о ставкама (а) – (д), а једанаест чланова било је присутно на гласању о ставци (е).

Поред тога, IASB је донео следеће прелиминарне одлуке.

- a. да приликом усаглашавања ентитет треба детаљније да објасни природу усаглашавања и ставке које нису алоциране него што се то захтева стандардом (осам од једанаест присутних чланова је било за, док је троје било против);
- b. да се измени IAS 34 - *Периодично финансијско извештавање* уношењем захтева да ентитет презентује све поново назначене периодичне упоредне периоде за претходну годину у оквиру првог периодичног извештаја после реорганизације (десет од једанаест присутних чланова било је за, док је један био против).

Следећи кораци

Свих једанаест присутних чланова IASB сложило се са прелиминарном одлуком да су све области идентификоване у Прегледу после имплементације. IASB је од особља тражио да се припреме предлози за измене IFRS 8 уског обима како би могло да се пређе на јавне консултације.

Истраживачки пројекат IFRS 2 - Плаћање на основу акција (документација о плану рада 15)

IASB је одржао састанак 19. маја да би се расправљало о приступу истраживачком пројекту о плаћању на основу акција.

IASB је истакао да је циљ пројекта да се одреди да ли и ако да, када, IFRS 2 - Плаћање на основу

акција узрокује утисак сложености. IASB намерава да за одређивање правца свог рада употреби главна питања у вези са применом која се јаве у пракси.

Први конкретан корак који се очекује у овом пројекту је Истраживачки чланак, који би омогућио члановима одбора да закључе да ли би IASB требало да прошири активности у вези са овом темом.

Сви чланови IASB подржали су овај предлог.

Следећи кораци

IASB је од особља тражио да настави активности у правцу истраживачког рада.

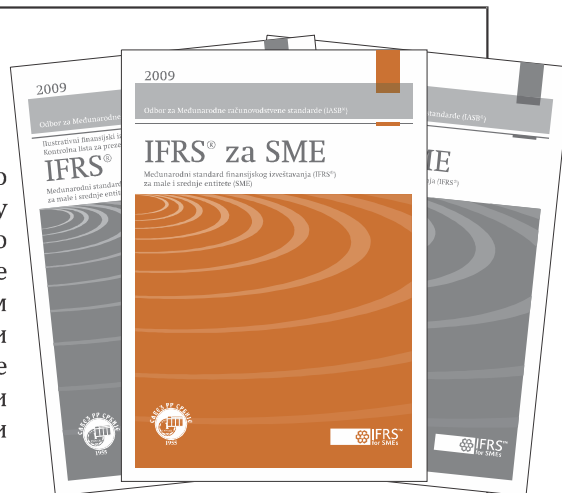
Превела: Маја Старчевић Јанковски

Међународни стандард финансијског извештавања (IFRS) за мале и средње ентитете (SME)

Савез рачуновођа и ревизора Србије је сходно правима и обавезама по основу чланства у Међународној федерацији рачуновођа (IFAC) и по овлашћењу Фондације одбора за Међународне рачуноводствене стандарде у сарадњи са Савезом рачуновођа и ревизора Републике Српске и Институтом сертифицираних рачуновођа Црне Горе извршио превод и објавио Међународни стандард финансијског извештавања за мале и средње ентитете (IFRS за SME).

Превод Међународног стандарда финансијског извештавања за мале и средње ентитете (IFRS за SME) одобрен је од стране Комитета за преглед који је именovala Фондација одбора за Међународне рачуноводствене стандарде (IASCF) и званично применљив за територију Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине.

Званични превод обухвата: Међународни стандард финансијског извештавања за мале и средње ентитете (IFRS за SME), Илустративне финансијске извештаје, Контролну листу презентације и обелодањивања и Основе за закључивање.

Извештај о раду IASB-а Јун, 2015.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу од 20 – 25. јуна у седишту IASB-а у Лондону, Велика Британија.

На дневном реду биле су следеће теме:

- **Уговори о осигурању**
- **Финансијски инструменти са карактеристикама капитала**
- **Механизми одређивања накнада за загађење (раније Схеме за трговину емисијама гасова)**
- **Приходи од уговора са клијентима**
- **Активности везане за прописивање цена**
- **Програми истраживања**
- **Иницијатива за обелодањивање**
- **Питања у вези са имплементацијом IFRS**
- **Рачуноводствени метод удела**

Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)

IASB се састао 23. јуна 2015. на седници посвећеној едукацији на којој је расправљано о:

- а. томе какво ће бити узајамно дејство између датума ступања на снагу стандарда IFRS 9 *Финансијски инструменти* и стандарда о уговорима о осигурању чије се усвајање очекује.
- б. односу између хеџинга ризика и активностима у вези са осигурањем.

Датум ступања на снагу IFRS 9 Финансијски инструменти и стандард о уговорима о осигурању

- Претварање власништва у заједничко власништво;
- приход; и
- захтеви за прелазни период.

Поред тога, Одбор је расправљао и о следећим темама:

- рачуноводствене импликације за ентитете које примењују IFRS 9 заједно са постојећим стандардом IFRS 4 *Уговори о осигурању*;
- методе које постоје у стандарду IFRS 4 које би могле да се користе да се умање рачуноводствене неусклађености или нестабилности у билансу успеха које су последица примене IFRS 9 пре наступајућег стандарда о уговорима о осигурању;
- потенцијалне измене IFRS 4 које би третирале ове последице, и
- сложености до којих може да дође ако IASB одложи датум ступања на снагу IFRS 9 за ентитете који се баве осигурањем до ступања на снагу наступајућег стандарда о уговорима о осигурању.

Нису донете никакве прелиминарне одлуке.

Хеџинг ризика и активности везане за осигурање

На сесији посвећеној едукацији, IASB је испитивао једну последицу приступа променљиве накнаде који ће IASB разматрати у Документаци-

ји о плану рада 2А-2С у четвртак 25. јуна. Ако ентитет примењује приступ променљиве накнаде, могло би да дође до рачуноводствених неслагања када ентитет користи деривате за свођење економског ризика на најмању меру. IASB је разматрао могуће приступе који би могли да се узму у обзир за минимизирање рачуноводствених неслагања уколико би IASB донео одлуку да захтева да се примењује приступ променљиве накнаде за одређене уговоре о осигурању.

Нису донете никакве прелиминарне одлуке.

(Сесија за доношење одлука)

IASB је одржао састанак 25. јуна 2015. године да би се наставила расправа о рачуноводственом обухватању уговора о осигурању. Посебно је расправљано о приступу променљиве накнаде за уговоре о осигурању са карактеристикама директног учешћа.

Приступ променљиве накнаде за уговоре са директним учешћем (Документација о плану рада 2В)

IASB је донео прелиминарну одлуку да, за уговоре о осигурању са карактеристикама директног учешћа, модификује општи модел одмеравања за рачуноводствено обухватање уговора о осигурању тако да се промена процене накнаде коју ентитет очекује да заради од уговора коригује у уговореној маржи за услуге. Накнада који ентитет очекује да заради од уговора је једнака очекиваном уделу ентитета у приходу од основних ставки.

Тринаест чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док је један био против.

IASB је донео прелиминарну одлуку да уговори са карактеристикама директног учешћа треба да се дефинишу као уговори за које вреди следеће:

- a. услови уговора одређују да осигураник учествује у дефинисаном уделу јесно идентификованог скупа основних ставки;
- b. ентитет очекује да осигуранику исплати износ једнак значајном делу прихода од основних ставки: и

c. очекивано је да значајан део токова готовине који ентитет очекује да исплати осигуранику варира у зависности од износа токова готовине од основних ставки.

Девет чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док је пет било против.

Признавање уговорене марже за услуге у билансу успеха за уговоре за карактеристикама учешћа (Документација о плану рада 2С)

IASB је донео прелиминарну одлуку да за све уговоре са карактеристикама директног учешћа ентитет треба да признаје уговорену маржу за услуге у билансу успеха на основу протока времена.

Дванаест чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док су два била против.

Следећи кораци

IASB ће наставити да расправља о уговорима о осигурању на састанку у јулу 2015.

Финансијски инструменти са карактеристикама капитала (Документација о плану рада 5)

IASB се састао 23. јуна 2015. на седници посвећеној истраживачком пројекту Финансијски инструменти са карактеристикама капитала. Теме расправе су биле:

- a. Које карактеристике потраживања од ентитета су релевантне за кориснике финансијских извештаја. Потраживање од ентитета може да буде обавеза или капитал.
- b. Како су информације о потраживањима од ентитета презентоване у финансијским извештајима према IFRS, кроз класификацију, признавање, одмеравање и обелодањивање.
- c. Које карактеристике потраживања од ентитета се данас користе да би се истакле разлике између различитих класа потраживања у Концептуалном оквиру, стандарду IAS 32 Финансијски инструменти: Презентација, и осталим релевантним IFRS.

Нису донете никакве прелиминарне одлуке.

Следећи кораци

На неком од следећих састанака, IASB ће расправљати о релевантности сваке од идентификованих карактеристика потраживања за процене које корисници морају да праве на основу различитих делова финансијских извештаја.

Механизми одређивања накнада за загађење (Документација о плану рада 6)

IASB је 25. јуна одржао састанак на ком се расправљало о могућим рачуноводственим приступима за једну одређену врсту механизма одређивања накнада за загађење; тачније схема трговања емисијама по систему „џап анд траде“. Други механизми одређивања накнада за загађење сме се разматрати у каснијој фази у пројекту.

Чланови IASB су обавести особље како да се настави са пројектом.

Нису донете никакве одлуке.

Следећи кораци

На наредним састанцима, IASB ће разматрати детаљније информације о схеми трговања емисијама по систему „џап анд траде“ које постоје и користе се широм света. Ове информације ће бити основа за будуће расправе IASB о могућим рачуноводственим моделима.

Приходи од уговора са клијентима (Документација о плану рада 7)

Заједничка сесија са FASB-ом

Разматрање односа принципал – агент у погледу накнада (Документација о плану рада 7)

IASB и FASB (Одбори) су се састали да би одржали расправу о питањима у вези са накнадама у односу између принципала и агента у стандарду IFRS 15 *Приход од уговора са клијентима* и Теми 606 *Приход од уговора са клијентима*. Ова питања су се јавила током рада заједничке радне групе за прелазни период.

IASB је потврдио прелиминарне одлуке донете у мају 2015. које се односе на појашњења Смерница за примену и Илустративних примера. IASB је такође донео прелиминарну одлуку да предложи даље измене у вези са овим смерницама. Осим тога, FASB донео прелиминарну одлуку да предложи измене у циљу појашњења односа између принципала и агента у Теми 606. Као резултат тога, IASB и FASB су донели прелиминарну одлуку да прихвате сличне измене за IFRS 15 и Тему 606.

Наредни параграфи су део прелиминарних одлука IASB и FASB донетих у мају и јуну 2016. у вези са смерницама о односу између принципала и агента.

Принципи за одређивање да ли се ентитет обавезује да пружи или посредује

Одбори су потврдили принципе из IFRS 15 и Теме 606 да се ентитет обавезује да ће испоручити наведено добро или пружити услугу купцу (тј ентитет је принципал), при чему тај ентитет контролише наведено добро или услугу пре него што је испоручи купцу. Насупрот томе, ентитет се обавезује да ће уредити да друга страна обезбеди то добро или услугу (тј ентитет је агент), када не контролише наведено добро или услугу пре него што је испоручи купцу. Сви чланови IASB и FASB су се сложили са овом одлуком.

Обрачунска јединица за процену односа принципала и агента

Одбори су донели прелиминарну одлуку да се измене смернице о односу принципал - агент како би се разјаснило да је нека роба или услуга одређена роба или услуга (или одређени скуп роба или услуга). У зависности од околности, одређена роба или услуга може бити право на робу или услугу коју треба да обезбеди друга страна. Сви чланови IASB и FASB су се сложили са овом одлуком.

Примена принципа контроле

Одбори су донели прелиминарну одлуку да се измене смернице о односу принципал - агент како би се разјаснила примена принципа контроле у контексту пружања услуга. Сви чланови IASB и FASB су се сложили са овом одлуком.

Контролни индикатори

Одбори су донели прелиминарну одлуку да се измене смернице о односу принципал - агент како би се разјаснила улога индикатора у параграфу Б37 стандарда IFRS 15 и параграфа 606-10-55-39 Теме 606. Тачније, овим изменама би се разјаснило следеће:

- a. Да индикатори помажу у процени контроле уместо да је заобилазе или представљају замену за процену контроле.
- b. Како се поједини индикатори односе на принцип контроле.
- c. Да један или више индикатора могу да буду мање или више релевантни за процену контроле у различитим уговорима.

Одбори су такође донели прелиминарну одлуку да поновио формулишу индикаторе да

би указали на то када је ентитет принципал, уместо на то када је ентитет агент. Сви чланови IASB и FASB су се сложили са овом одлуком.

Илустративни примери

Одбори су донели прелиминарну одлуку да се измене примери који се тичу односа принципал - агент у IFRS 15 и Теми 606, тако што је укључено неколико додатних примера, како би се разјасниле смернице у вези са односом принципал – агент. Сви чланови IASB и FASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

IASB је донео одлуку да укључи прелиминарне одлуке у вези са сменицама које се тичу разматрања односа принципал – агент у Нацрт за излагање предложених појашњења стандарда IFRS 15 чије је објављивање планирано за јул 2015.

FASB планира да укључи предложене измене у вези са сменицама које се тичу разматрања односа принципал – агент и Нацрт за излагање који ће се бавити и темом процене бруто прихода од стране принципала, што ће бити тема следећег састанка Одбора.

Појашњења IFRS 15 – Преглед процеса рада (Документација о плану рада 7B)

IASB је 25. јуна 2015. одржао састанак на ком се разматрало следеће у вези са Нацртом за излагање о предложеним појашњењима IFRS 15 чије објављивање је планирано за јул 2015:

- а. захтеви за прелазни период,
- б. период јавне расправе; и
- ц. кораци у склопу обавезног процеса рада које IASB мора да изврши пре објављивања Нацрта за излагање.

Захтеви за прелазни период

IASB је донео прелиминарну одлуку да се захтева од ентитета да ретроспективно примењују предложене измене стандарда IFRS 15. Тринаест чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док је један био против.

Период јавне расправе

IASB је донео одлуку да период јавне расправе, односно период у коме могу да се шаљу ко-

ментари на Нацрт за излагање, траје 90 дана. Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Кораци у склопу обавезног процеса рада

IASB је извршио преглед корака обавезног процеса рада које је IASB преузимао током израде Нацрта за излагање. Сви чланови IASB су изразили задовољство што је IASB извршио све обавезне кораке у процесу рада на пројекту и донета је одлука да особље почне са процесом гласања за Нацрт за излагање. Један од чланова Одбора је изразио намеру да изрази неслагање са објављивањем предложених појашњења стандарда IFRS 15.

Следећи кораци

Особље ће почети са процесом гласања о предложеним изменама стандарда IFRS 15.

Програм истраживања (Документација о плану рада 8)

Преглед

IASB је донео одлуку да се примени ревидирани приступ описивања статуса пројеката у склопу програма истраживања. То се посебно односи на пројекте који су настали као резултат прегледа после имплементације и који су придодати програму истраживања као пројекти Развојне фазе, а не као нека посебна категорија.

Пројекти Развојне фазе су пројекти за које је IASB закључио да захтевају додатно истраживање. У начелу, IASB је дошао до закључка да постоји неки проблем који се тиче финансијског извештавања и за чије решавање је потребно да се покрене пројекат. Међутим, IASB још није донео одлуку да ли је потребан ревидирани или нови IFRS.

Из тог разлога, пројекти Развојне фазе се баве процењивањем да ли IASB може да идентификује економично решење за проблеме који се тичу финансијског извештавања. Следећи корак би био израда Документа за дискусију у склопу програма истраживања. У неким случајевима пројекат Развојне фазе може директно да се пребаца у Програм стандарда.

Насупрот томе, програми Фазе процене имају за циљ да се идентификују и процене питања до којих долази у практичној примени како би се донео закључак да ли постоји неки проблем који се односи на финансијско извештавање, те да се одреди да ли су потребне додатне активности и које.

IASB је донео одлуку да пројекте о Рачуноводственом методу удела (видети Документ о плану рада 13) и Пословне комбинације под заједничком контролом стави у пројекте Развојне фазе, уместо у пројекте Фазе процене.

Извештавање о перформансама

IASB је разматрао питања која би требало да се решавају у склопу пројекта о извештавању о перформансама, укључујући и скуп питања која превазилазе извештавање о перформансама.

Сви чланови Одбора су се сложили да би назив пројекта требало да се промену у „Примарни финансијски извештаји“, и да би пројект требало да се бави истраживањем сврхе, структуре и садржаја примарних финансијских извештаја, укључујући и односе између појединачних извештаја.

Следећи кораци

IASB намерава да се додатно разјасни веза између пројекта „Примарни финансијски извештаји“, Иницијативе за обелодањивање и *Концептуалног оквира* финансијског извештавања на једном од следећих састанака.

Особље је презентовало последње информације о статусу пројекта у програму истраживања. Од IASB-а није захтевано доношење било каквих одлука.

Иницијатива за обелодањивање (Документација о плану рада 11)

24. јуна одржан је састанак IASB-а на ком се расправљало о предложеним изменама стандарда IAS 7 *Извештај о токовима новца* и о пројекту о принципима обелодањивања у склопу Иницијативе за обелодањивање.

Документација о плану рада 11А: Предложене измене стандарда IAS 7

IASB је расправљао о сумарном прегледу пристиглих реакција у јавној расправи о Нацрту за излагање Иницијативе за обелодањивање (Предложене измене стандарда IAS 7). Преглед је такође садржао и реакције на предложене измене Класификације IFRS и обавезног процеса Класификације IFRS.

На овом састанку нису донете никакве одлуке.

Документација о плану рада 11В: Предложене измене IAS 7 – сумарни преглед јавне расправе

IASB је расправљао о анализи резултата јавне расправе о предлогу да се захтева обелодањивање усаглашавања компоненти финансијских активности. IASB је тражио од особља да изврши додатну анализу расправе у склопу сумарног прегледа (Документација о плану рада 11) о интеракцији са пројектом Лизинг и примени предлога на финансијске институције.

На овом састанку ниису донете никакве одлуке.

Документација о плану рада 11С: Сесија посвећена едукацији – преглед пројекта Принципи обелодањивања

IASB је добио на увид преглед пројекта Принципи обелодањивања у ком су сумарно приказане све прелиминарне одлуке које је IASB донео о облику и садржини Документа за дискусију *Принципи обелодањивања*.

На овом састанку ниису донете никакве одлуке.

Документација о плану рада 11D: Преглед IAS 8 – Поновно исказивање упоредних елемената за обавезне измене рачуноводствених политика и Документација о плану рада 11Е – Смернице објављене након 2005. године: сумарни преглед одредби о примени прелазних одредби (пропратне информације уз Документацију о плану рада 11)

IASB је донео прелиминарну одлуку да се задрже постојећи захтеви за поновним назначивањем свих компаративних информација који су прописани стандардом IAS 8 *Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке*, када ентитет мења рачуноводствену политику након прве примене IFRS.

Свих тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком

**Документација о плану рада 11F:
Принципи обелодањивања – упоредивост
обелодањивања.**

IASB је донео прелиминарну одлуку да би стандард о обелодањивању у општем смислу (IAS 1 Презентација финансијских извештаја или његов еквивалент) требало да садржи додатне смернице о концепту упоредивости. IASB је истакао да је Одбор првенствено разматрао упоредивост информација приликом развоја Стандарда те да је због тога опис у Концептуалном оквиру довољан за ову намену.

Свих тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком.

**Документација о плану рада 11G:
Принципи обелодањивања – информације
које не подлежу IFRS.**

IASB је сматрао да је примена израза „алтернативне мере перформанси“ збуњујућа и да би, уместо тога, расправа у Документу за дискусију *Принципи обелодањивања* требало да садржи опис како мере перформанси могу да буду у начелу боље презентоване у финансијским извештајима (видети параграф 48 Документа о плану рада 11G).

IASB је такође донео одлуку да би Документ за дискусију *Принципи обелодањивања* требало да садржи смернице о ставкама које се не понављају, неуобичајеним и ретким ставкама (видети параграф 54(а) Документа о плану рада 11G)

Свих тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у јулу 2015, IASB планира да настави поновну расправу и предложеним изменама IAS 7.

**Питања у вези са имплементацијом IFRS
(Документација о плану рада 12)**

**Документ који се односи на нацрт IFRIC
Тумачења – Трансакције у страниј валути и
плаћање накнада унапред, израђен као део
обавезног процеса рада (Документација о
плану рада 12A).**

На састанку Одбора одржаном 23. јуна, 2015. године, разматрани су предлози за нацрт IFRIC Тумачења – *Трансакције у страниј валути и*

плаћање накнада унапред, који је резултат напора Одбора за тумачења. Нацрт садржи предлоге за смернице о томе како одредити датум трансакције за сврхе стандарда IAS 21, *Ефекти промена девизних курсева*, када ентитет признаје немонетарно средство плаћања унапред или немонетарну обавезу по основу одложеног прихода пре него што призна повезано средство, расход или приход (или његов део). Датум трансакције одређује промптни девизни курс који се користи за пренос трансакције у страниј валути приликом почетног признавање тог средства, расхода или прихода.

IASB је извршио преглед обавезног процеса извршеног рада и техничких питања прихваћених од стране Комитета за тумачења који се односе на израду и објављивање нацрта IFRIC Тумачења. Сви чланови IASB су изразили задовољство што је IASB извршио све обавезне кораке у процесу рада на пројекту и донета је одлука да особље почне са процесом гласања. Одбор се сложио са предлогом да период јавне расправе о нацрту IFRIC Тумачења буде најмање 90 дана. Нико од чланова Одбора није изразио намеру да изрази неслагање са објављивањем нацрта IFRIC Тумачења.

Следећи кораци

Објављивање нацрта IFRIC Тумачења се очекује у трећем кварталу 2015.

**IAS 12 Порез на добитак - Нацрт за
излагање Признавање одложених пореских
средстава за нереализоване губитке
(Документација о плану рада 12V)**

У августу 2014, IASB је ставио на јавну расправу Нацрт за излагање ED/2014/3 *Признавање одложених пореских средстава за нереализоване губитке* (предложене измене стандарда IAS 12) како би се разјаснило рачуноводствено обухватање одложених пореских средстава за нереализоване губитке од дужничких инструмената одмерених по фер вредности. Јавна расправа је завршена 18. децембра 2014.

На састанку у марту 2015, Комитет IFRS за тумачење је донео одлуку да предложи IASB-у да настави са процесом прихватања предложених измена уз одређене промене у формулацији текста.

На састанку одржаном 23. јуна 2015. IASB-у је представљен сумарни преглед и анализа 68 писама са коментарима о Нацрту за излагање који

су стигли у току јавне расправе, као и предлози Комитета за тумачења.

IASB је донео одлуку да треба да се настави са закључивањем предложених измена, са могућношћу додатних измена у предложеном тексту:

- a. ревидирање примера којим се илуструје параграф 26(d) да би се разјаснило да се дужнички инструмент одмерава по фер вредности и уклањање информације која је сувишна у односу на циљ примера, те додавање објашњења о идентификацији пореске основе у параграфу BC6.
- b. појашњење захтева у вези са прелазним периодом.
- c. ревидирање предложених смерница у вези са откупом средстава по вредности већој од књиговодствене тако да се повећа разумевање и умањи ризик од произвољне процене вероватног будућег опорезивог добитка.
- d. разјашњење да се „опорезиви добитак не укључујући пореске олакшице“ који се користи за процену примене привремених разлика које се одбијају од пореза, разликује од „опорезивог добитка за који се плаћа порез на приход“.
- e. скраћење Илустративног примера 7 и уношење измена у циљу остварења доследности са смерницама у параграфу 63 о алокацији одложеног пореза на биланс успеха и остали укупан приход.

Сви чланови IASB су се сложили са овом одлуком.

Следећи кораци

На састанку у јулу 2015. IASB ће разматрати кораке обавезног процеса рада које је IASB извршио пре објављивања коначних измена IAS 12.

Преглед после имплементације стандарда IFRS 8 Сегменти пословања – Сумарни преглед обавезног процеса рада (Документација о плану рада 12V)

23. јуна IASB је извршио преглед корака обавезног процеса рада који су извршени у припреми Нацрта за излагање *Појашњења настала у току прегледа после имплементације* (Предлог измена IFRS 8). Овај нацрт за излагање треба да садржи седам предложених амандмана који су одобрени прелиминарном одлуком IASB на састанку у мају 2015.

Један члан IASB је изјавио да би могао да изрази неслагање са овим предлогом. Сви чланови IASB су изразили задовољство што је IASB извршио све обавезне кораке у процесу рада на пројекту

Из тог разлога, донета је одлука да се почне са процесом гласања о Нацрту за излагање.

Следећи кораци

Објављивање Нацрта за излагање *Појашњења настала у току прегледа после имплементације* (Предлог измена IFRS 8) се очекује у трећем кварталу 2015. године.

Рачуноводствени метод удела (Документација о плану рада 13)

IASB је одржао састанак 24. јуна 2015. године на ком је разматран приступ и планирани обим пројекта истраживања рачуноводственог метода удела. Донете су следеће одлуке:

- a. Да се предузме истраживачки пројекат органичног обима чији је циљ разматрање проблема у вези са захтевима стандарда IAS 28 *Инвестиције у придружене ентитет и заједничке подухвате*,
- Девет од тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док су четири била против.
- b. Да методологија за истраживачки пројекат органичног обима укључи следеће претпоставке:
 - да је контрола подесна основа за одређивање извештајне групе;
 - да придружени ентитет и заједнички подухвати нису део групе те да због тога њихова имовина и обавезе не треба да буду засебно признате у финансијским извештајима; и
 - да обрачунска јединица буде инвестиција у целини.

Девет од тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док су четири била против.

- c. Овај истраживачки пројекат органичног обима треба да се бави питањима која у овом тренутку разматра Комитет за тумачења током израде измена уског обима стандарда IAS 38. Датум ступања на снагу измена стандарда IFRS 10 *Консолидовани финансијски извештаји* и IAS 28 *Инвестиције у придружене ентитете и заједничке подухвате* (2011): *Продаја или допринос имовине између инвести-*

тора и придруженог ентитета или заједничког подухвата, а објављених у септембру 2014. године, биће одложен.

Једанаест од тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док су два била против.

- d. Да се изврши засебна процена рачуноводственог метода удела у примени на придружене ентитете у засебним финансијским извештајима.

Десет од тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док су три била против.

- e. Да се размотри потреба за ширим истраживачким пројектом и рачуноводственом методом удела по завршетку израде Прегледа после имплементације за IFRS 10 *Консолидовани финансијски извештаји*, IFRS 11 *Заједнички аранжмани и*

IFRS 12 *Обелодањивања учешћа у другим ентитетима*.

Десет од тринаест присутних чланова Одбора се сложило са овом одлуком, док су три била против.

Следећи кораци

У трећем кварталу 2015. године, особље ће презентовати Одбору детаљнију анализу рачуноводственог метода удела и могућих измена овог метода како се данас користи у IAS 28.

Пројектовани циљеви плана рада од 30. јуна 2015.

План рада на који се одражавају одлуке донете на овом састанку је ажуриран на сајту IASB 30. јуна 2015.

Превео: Игор Аџић

Међународни стандарди ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга

Савез рачуновођа и ревизора Србије, у сарадњи са Савезом рачуновођа и ревизора Републике Српске и Институтом сертифицираних рачуновођа Црне Горе, сходно правима и обавезама по основу чланства у Међународној федерацији рачуновођа (IFAC) и по овлашћењу Одбора за Међународне стандарде ревизије и уверавања извршио је превод новог издања Међународних стандарда ревизије, контроле квалитета, прегледа, осталих уверавања и сродних услуга.

Овај приручник садржи Међународне стандарде ревизије, контроле квалитета, ангажовања прегледа, уверавања и сродних услуга као и саопштења о међународној професионалној пракси који су на снази или ступају на снагу у будућем периоду.

Извештај о раду IASB Јул, 2015.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB) одржао је јавну седницу 20, 22. и 23. јула 2015. године у седишту IASB у Лондону, у Великој Британији.

На дневном реду биле су следеће теме:

- Уговори о осигурању
- Класификација IFRS
- Питања која се односе на имплементацију IFRS
- Регулаторно условљене активности
- Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком
- Приходи од уговора са клијентима
- Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална имовина
- Одмеравање фер вредности
- Финансијски инструменти са одликама капитала
- Консултације о плану рада

Уговори о осигурању (Документација о плану рада 2)

IASB је одржао састанак 20. јула 2015. године, ради наставка дискусије о рачуноводственом обухватању уговора о осигурању.

IASB је оквирно одлучио да измени IFRS 4 - Уговори о осигурању, како би се ентитету омогућило да уклони из биланса успеха и призна у укупном осталом резултату разлику између (i) износа који би били признати у билансу успеха у складу са IFRS 9 - *Финансијски инструменти* и (ii) износа који се признаје у билансу успеха у складу са IAS 39 - *Финансијски инструменти: признава-*

ње и одмеравање за одређена средства. При томе, ентитет примењује IFRS 9 у потпуности, али уноси претходно описана кориговања у биланс успеха или остали укупан резултат:

- а. у вези са средствима:
 - i. која су претходно, или би била, класификована по амортизованој вредности или као расположива за продају у складу са IAS 39 и класификована у складу са IFRS 9 по фер вредности у билансу успеха; и
 - ii. која се односе на активности осигурања;
- б. под условом да ентитет:
 - i. објављује уговоре који се рачуноводствено обухватају у складу са IFRS 4; и
 - ii. примењује IFRS 9 у спрези са IFRS 4.

Сходно томе, нето ефекат на биланс успеха одражава рачуноводствено обухватање тих одређених средстава у складу са IAS 39.

IASB ће на неком од будућих састанака размотрити начин идентификовања ових средстава, евентуална додатна обелодањивања и захтеве који би морали да се примењују у случајевима када се врши трансфер ових средстава у оквиру групе.

Свих четрнаест чланова IASB сложило се са овом одлуком.

Следећи кораци

Особље IASB-а ће наставити да анализира рачуноводствене последице које проистичу из

примене IFRS 9 за ентитете који примењују IFRS 4 пре новог предстојећег стандарда о осигурању. Како би ажурно реаговало на могућа питања, особље IASB ће наставити да истражује неколико приступа, укључујући приступе на основу одлагања из IFRS 9. Особље IASB напоменуло је да се може јавити потреба за разматрањем јединственог приступа или низа приступа (на пример, комбинација приступа средствима и обавезама), због тешкоћа прецизног одабира приступа и прецизирања различитих околности које утичу на извештајне ентитете.

Класификација IFRS-а (Едукација) (Документација о плану рада 13)

IASB је одржао састанак 22. јула, ради дискутовања о процесу рада за развој и одобравање *Нових информација о Класификацији IFRS*.

IASB је размотрио анализу коментара коју је саставило особље, добијених у вези са испитивањем процеса рада класификације IFRS који је спроведен као део консултација о Нацрту за излагање за *Иницијативу за обелодањивање – Предложене измене IAS 7*.

На овом састанку није донета ниједна одлука. Међутим, већина чланова IASB били су мишљења да IASB треба да развије и одобри *Нове информације о Предложеној класификацији IFRS* у тренутку када се финализује стандард.

Следећи кораци

Особље ће наставити да разматра процес рада за развој и одобравање *Нових информација о класификацији IFRS* са Комитетом за надзор процеса рада на састанку у октобру 2015. године, са циљем започињања јавне расправе о процесу рада за Класификацију IFRS после тога.

Питања која се односе на имплементацију IFRS (Документација о плану рада 12)

IAS 12 Порези на добитак - измена ограниченог обима Признавање одложених пореских средстава за нереализоване губитке – Предузети кораци у процесу рада (Документација о плану рада 12А)

IASB је одржао састанак 22. јула, ради расправљања о питањима која се односе на имплементацију IFRS. IASB је прегледао све кораке у процесу рада који су предузети при завршавању измена ограниченог обима IAS 12 о признавању одложених пореских средстава за нереализоване губитке.

Сви чланови IASB сложили су се да:

- a. измене IAS 12 треба да се финализују без поновног излагања;
- b. датум ступања на снагу измена треба да буде 1. јануар 2017. године, а ранија примена треба да буде допуштена; и
- c. захтеве који се односе на досадашњи процес рада треба поштовати.

Ниједан члан IASB није указао на намеру да изрази неслагање са објављивањем коначних измена IAS 12.

Следећи кораци

IASB планира да објави коначне измене IAS 12 у четвртном кварталу 2015. године.

Продаја или улагање средстава између инвеститора и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата – Одлагање датума ступања на снагу (Документација о плану рада 12В)

На састанку одржаном у јуну 2015. године, IASB је одлучио да заустави рад на измени ограниченог обима за IFRS 10 - *Консолидовани финансијски извештаји* и IAS 28 - *Придружени ентитети и заједнички подухвати* и, уместо тога, одлучио је да решава ова питања у оквиру истраживачког пројекта о рачуноводственом методу удела. Такође је одлучио да одложи датум ступања на снагу за повезану измену, *Продаја или улагање средстава између инвеститора и његовог придруженог ентитета или заједничког подухвата*, која је завршена и објављена у септембру 2014. године („Измена из септембра 2014.“) како би се спречило да се захтеви IAS 28 мењају два пута у кратком периоду.

На овом састанку, IASB је одлучио да:

- a. предложи да датум ступања на снагу измене из септембра 2014. године буде одложен на неодређени период. Ранија примена треба и даље да буде дозвољена. Десет чланова IASB се сложило са овом одлуком;
- b. треба одредити кратак рок од 60 дана за достављање коментара, како би предлози могли да се финализују пре датума ступања на снагу Измена из септембра 2014. године, то јест 1. јануара 2016. IASB је напоменуо да је овај краћи период одобрио Комитет за надзор процеса рада. Сви чланови IASB сложили су се са овом одлуком.

Следећи кораци

IASB очекује да ће Нацрт за излагање *Датума ступања на снагу за измене IFRS 10 и IAS 28* бити објављен почетком августа.

Следећи кораци за низ питања која се односе на IFRS 5 - Стална имовина која се држи за продају и престанак пословања (Документација о плану рада 12C)

IASB је размотрио различита питања која се односе на IFRS 5 о којима је расправљао Комитет за тумачења IFRS (Комитет за тумачења), али која још нису решена, и расправљао је о томе које даље активности би биле одговарајуће.

IASB је одлучио да ова питања треба да буду подељена на она која могу да се размотре у кратком временском року и она која могу да се размотре у средњем временском року. За питања која се разматрају у средњем или дужем временском року IASB је оквирно одлучио да укључи референцу о забринутости везаној за IFRS 5 које је изнео Комитет за тумачење у Захтеву за мишљењима о предстојећим консултацијама о плану рада.

Сви чланови IASB су се сложили са овим одлукама.

У вези са краткорочним питањима IASB је одлучио да питања 5 и 9 у Документацији о плану рада 12C треба да се упуте Комитету за тумачење ради доношења могућих одлука које се односе на план рада. Питање 11 у Документацији о плану рада 12C разматрано је засебно, у оквиру дискусије о документацији о плану рада 12D.

Једанаест чланова IASB сложило се са овом одлуком, а три члана IASB нису се сложила.

Следећи кораци

Питања идентификована у вези са могућим одлукама које се односе на план рада, Комитет за тумачења ће разматрати на наредном састанку. Захтев за мишљењима који ће бити објављен као део предстојеће Консултације о плану рада обухватаће референцу на забринутост везану за IFRS 5 коју је изнео Комитет за тумачење.

Разјашњавање делокруга захтева за обелодањивање у IFRS 12 - Обелодањивање учешћа у другим ентитетима (Документација о плану рада 12D)

IASB је разматрао питање које се односи на интеракцију између делокруга IFRS 5 и делокруга IFRS 12 које је достављено Комитету за тумачења.

Конкретно, IASB је разматрао да ли захтеви у вези са обелодањивањем у IFRS 12, осим оних у параграфима B10-B16, треба да се примењују на учешћа класификована као она која се држе за продају или престанак пословања у складу са IFRS 5.

IASB је такође напоменуо да ће се IFRS 12 примењивати на учешћа ентитета у другим ентитетима без обзира на њихову класификацију да ли се држе за продају или престанак пословања. Сходно томе, IASB је оквирно одлучио да разјасни делокруг IFRS 12, назначавањем да се захтеви обелодањивања у IFRS 12, осим оних у параграфима B10-B16, примењују на учешћа класификована као она која се држе за продају или престанак пословања.

IASB је такође одлучио да:

- укључи измену у Нацрт за излагање *Годишња побољшања IFRS циклус 2014-2016*;
- предложена измена треба да се примењује ретроспективно.

Свих четрнаест чланова IASB сложило се са овим одлукама.

IASB је извршио преглед корака у процесу рада који су до тада предузети и који се односе на објављивање Нацрта за излагање *Годишњих побољшања IFRS-а циклус 2014-2016*, укључујући измену разматрану на овом састанку. Свих четрнаест чланова потврдило је следеће:

- да не намеравају да изразе неслагање са објављивањем *Годишњих побољшања IFRS, циклус 2014-2016*;
- да се слажу са предложеним периодом за достављање коментара од 90 дана; и
- да су задовољни што је IASB испунио све неопходне кораке у процесу рада на пројекту до тада.

IASB је стога дао инструкције особљу да започну процес гласања о Нацрту за излагање.

Следећи кораци

IASB очекује да ће Нацрт за излагање о *Годишњим побољшањима IFRS циклус 2014-2016* бити објављен у четвртном кварталу 2015. године.

Регулаторно условљене активности (Документација о плану рада 9)

IASB је одржао састанак 22. јула, ради разматрања могућих рачуноводствених приступа који би могли да се развију за одређену врсту регулаторног условљавања, што је описано као „дефинисано регулаторно условљавање“ у *Документацији о плану рада 9*.

тацији за дискусију *Извештавање о финансијским ефектима регулаторног условљавања*, које је објављено у септембру 2014.

Чланови IASB су особљу изнели мишљење о начину на који треба да наставе са пројектом.

Од чланова IASB није захтевано да донесу одлуке.

Следећи кораци

На будућим састанцима IASB ће размотрити могуће рачуноводствене моделе који би се могли укључити у даљу документацију за дискусију о рачуноводственом обухватању регулаторно условљених активности.

Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: Приступ ревалоризације портфолија макро хеџингу (Документација о плану рада 4)

IASB је одржао састанак 22. јула 2015. године, ради дискутовања о процесу рада на пројекту и процесу идентификовања потреба у вези са информацијама које се односе на активности управљања динамичним ризиком за ризик каматне стопе.

Документација о плану рада 4А: Процес рада

IASB је напоменуо да је Документација за дискусију: „*Рачуноводствено обухватање управљања динамичним ризиком: приступ ревалоризације портфолија макро хеџингу*“ била успешна у смислу сакупљања мишљења коментатора и потврђивања потребе за пројектом. Међутим, IASB је закључио да му сазнања која је до сада добио из коментара и повратних информација нису омогућила да развије предлоге Нацрта за излагање.

Сходно томе, IASB је одлучио да пројекат треба да остане Истраживачки програм, са циљем објављивања друге документације за дискусију. Међутим, ако би током израде те документације за дискусију настало свеобухватно решење које се односи на признавање, одмеравање и захтеве обелодањивања, IASB је напоменуо да би онда размотрио могућност директног преласка на Нацрт за излагање.

Тринаест чланова IASB сложило се са овим одлукама. Један члан био је одсутан.

Документација о плану рада 4В: Процес идентификовања потреба за информацијама

IASB је размотрио процес за идентификовање потреба у вези са информацијама које се односе на активности управљања динамичним ризиком за ризик по основу каматне стопе. IASB је оквирно одлучио да делокруг рада који ће се преузети не треба да истражује само потребе за информацијама које настају када ентитет спроводи активности управљања динамичним ризиком, већ и потребе за информацијама када се ентитети суочавају са ризиком по основу каматне стопе, али не спроводе активности управљања динамичним ризиком како би управљали тим ризиком.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило.

IASB је такође расправљао о потпуности и адекватности процеса за идентификовање потреба за информацијама.

Следећи кораци

IASB ће наставити своја разматрања о овом пројекту на наредним састанцима.

Приходи од уговора са клијентима (Документација о плану рада 7)

IASB је одржао састанак 22. јула 2015. године, ради расправљања о повратним информацијама које је добио о Нацрту за излагање *Датум ступања на снагу IFRS 15*.

IASB је одлучио да потврди свој предлог за одлагање датума ступања на снагу IFRS 15 на годину дана. Сходно томе, ентитети ће примењивати IFRS 15 за годишње периоде извештавања, почев од 1. јануара 2018. године или касније. Наставља се подстицање ране примене Стандарда.

Свих четрнаест чланова IASB се сложило.

Сви чланови IASB су потврдили да су задовољни што је IASB испунио све неопходне кораке у процесу рада и стога су дали инструкције особљу да започну процес гласања за измену датума ступања на снагу IFRS 15.

Следећи кораци

IASB планира да објави измену датума ступања на снагу IFRS 15 у септембру 2015.

Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална имовина (Документација о плану рада 14)

IASB је одржао едукативну седницу 23. јула 2015. године ради расправљања о свом истражи-

вачком пројекту у вези са IAS 37 - Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална средства.

Сврха истраживачког пројекта је сакупљање доказа са циљем помагања IASB да одлучи:

- a. да ли да предузме активни пројекат за измену аспеката IAS 37; и
- b. уколико предузме, шта треба да буде обухваћено делокругом активног пројекта.

На овој едукативној седници IASB је разматрао:

- a. распон питања која су се јавила као могући проблеми у вези са IAS 37; и
- b. импликације предложених измена IASB-овог *Концептуалног оквира*.

Није донета ниједна одлука.

Следећи кораци

IASB ће вероватно сачекати финализовање ревидирања *Концептуалног оквира* пре него што донесе одлуке о томе да ли да покрене активни пројекат за измену аспеката IAS 37. У међувремену, особље ће наставити да сакупља доказе о питањима која би могла да се решавају у оквиру делокруга оваквог пројекта.

Одмеравање котираних инвестиција у зависне ентитете, заједничке подухвате и придружене ентитете по фер вредности (Предложене измене стандарда IFRS 10, IFRS 12, IAS 27, IAS 28 и IAS 36 и илустративних примера за IFRS 13) (Документација о плану рада 6)

IASB је одржао састанак 23. јула, ради расправљања о начину на који ће наставити да даје предлоге везане за одмеравање у Нацрту за излагање (ED) „Одмеравање котираних инвестиција у зависне ентитете, заједничке подухвате и придружене ентитете по фер вредности“ (Предложене измене стандарда IFRS 10, IFRS 12, IAS 27, IAS 28 и IAS 36 и илустративних примера за IFRS 13).

IASB је одлучио да даље истраживање треба спровести у вези са одмеравањем по фер вредности инвестиција у зависне ентитете, придружене ентитете и заједничке подухвате који су котирани на активном тржишту. IASB је такође одлучио да даље истраживање треба спровести о одмеравању надокнадивог износа за јединице које генеришу готовину на основу фер вредности умањене за трошкове отуђења када је јединица која генерише готовину ентитет котиран на активном тржишту.

Десет чланова IASB сложило се са овом одлуком. Четири члана се нису сложила.

Следећи кораци

IASB ће наставити разматрање ове теме на будућим састанцима.

Финансијски инструменти са одликама капитала (Документација о плану рада 5)

IASB је одржао састанак 23. јула 2015. године, ради расправљања о истраживачком пројекту „Финансијски инструменти са одликама капитала“.

IASB је разматрао релевантност одлика захтева за разним проценама које корисници могу поднети коришћењем информација обезбеђених у извештају о финансијској позицији и извештају о финансијским перформансама.

Није донета ниједна одлука, али IASB се сложио са анализом особља да неке одлике захтева могу бити релевантније за поједине идентификоване процене од других.

Следећи кораци

IASB ће наставити разматрање на неком од наредних састанака.

Консултације о плану рада за 2015. – Дозвола објављивања захтева за мишљењима (Документација о плану рада 15)

IASB је одржао састанак 23. јула, ради прегледа резимеа сарадње спроведене до тада, укључујући консултације са Саветодавним већем IFRS, као и о садржају и предложеним питањима у Документацији о плану рада за Захтев за мишљењима („RFV“). IASB је такође напоменуо везу између ових јавних консултација и другог Захтева за мишљењима, *Преглед структуре и ефикасности од стране повереника*, објављеног у јулу 2015. године.

Сви чланови IASB су се сложили да је предложени приступ за Консултације о плану рада за 2015. годину адекватан и сви чланови IASB су одобрили објављивање RFV-а.

Следећи кораци

IASB планира да објави RFV у августу 2015. године.

Превела: Маја Старчевић Јанковски

др Љубица
ГАЈИЋ*
Ивана
МЕДВЕД**

Сегментно финансијско извештавање у функцији одрживог развоја

Резиме

Квалитетно сегментно финансијско извештавање подразумева веће шансе за адекватну оцену природе и финансијских ефеката пословних активности сегмената пословања и ентитета у целини од стране корисника финансијских извештаја. Могућности финансијског извештавања по сегментима пословања у функцији одрживог развоја посебно се разматрају у вези са испуњењем информативних захтева инвеститора и поверилаца. Утежњи за стварањем услова за састављање квалитетних финансијских извештаја по сегментима пословања и њиховом хармонизацијом у међународним оквирима, нормативна рачуноводствена регулатива непрекидно се развија. Стандарди се замењују, допуњују, ревидирају. Увођењем МСФИ (Међународног стандарда финансијског извештавања) 8 – Сегменти пословања, извршено је прилагођавање америчком SFAS 131 (Statement of Financial Accounting Standard No. 131 – Disclosures about Segments of an Enterprise and Related Information), коју такође регулише проблематику сегментног финансијског извештавања.

На основу тако извршене међународне конвергенције финансијског извештавања по сегментима пословања, претпоставља се да ће и ефекти примене МСФИ 8 највероватније бити слични ефектима примене америчког SFAS 131. Извештавање по сегментима и одрживом пословању све више постаје предмет пажње и потребе за разматрањем и извештавањем. Усвајање одрживог модела пословања омогућиће привредним субјектима не само да опстану у условима ограничених ресурса, већ и да се дугорочно развијају. Проверавање, односно тестирање корисности и постигнутих ефеката сегментног финансијског извештавања, као непрекидног процеса, а посебно за потребе одрживог развоја, задатак је научне и стручне јавности.

Кључне речи: сегментно финансијско извештавање, конвергенција финансијског извештавања, одрживи развој.

*) Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици, редован професор

**) Универзитет у Новом Саду, Економски

Увод

Највећу подршку управљању предузећем, креативном процесу усмереном ка остваривању циљева предузећа, представљају информације. У том погледу релевантан информациони основац, са подацима и информацијама које обезбеђује, представља рачуноводство. Неопходно је управљачко рачуноводство, а посебно рачуноводство трошкова, уз примену савремене концепције и методологије обрачуна и уважавање специфичности активности на које се односи, поставити тако да пружа благовремену, садржајну и квалитетну информативну подршку свим заинтересованима интерног и екстерног карактера, нарочито кад се има у виду да општи процес глобализације намеће потребу – захтев за квалитетнијом и јефтинијом производњом са циљем опстанка тржишних субјеката – предузећа на националној и међународној тржишној сцени. Стицање и очување конкурентске предности, како на националном, тако и на светском тржишту, истичу, између осталог, потребу и значај окретања ка перманентном праћењу и контроли интерне економије пословања привредног субјекта.

Финансијско извештавање по сегментима пословања подразумева планирање, рачуноводствени обухват пословних трансакција, контролу извршења, утврђивање резултата и компоненти резултата по ужим организационим деловима привредног субјекта (ентитета). Претпоставља изграђен одговарајући рачуноводствени информациони систем, који обједињује финансијско и управљачко рачуноводство са обрачуном трошкова у функцији децентрализованог финансијског извештавања. Квалитет извештавања по сегментима пословања захтева исте квалитативне карактеристике које се очекују од квалитетног званичног финансијског извештавања привредног субјекта.

Циљеви финансијског извештавања по сегментима пословања састоје се у задовољавању информативних потреба интерних и екстерних корисника рачуноводствених информација о сегментима, кроз:

- утврђивање (не)успешности пословања сегмената и њиховог доприноса (не)успеху целине привредног субјекта;
- планирање и контролу трошкова, прихода, резултата, односно праћење, пре свега, економичности и профитабилности сегмената,
- мотивисање менаџера и запослених на остваривање циљева привредног субјекта, остварењем циљева сегмената;

- испуњење захтева повезаних са комуницирањем и информисањем између сегмената и/или сегмената и управљачког врха привредног субјекта;
- праћење извршења и насталих одступања за потребе утврђивања одговорности за (не)успех у пословању сегмената и друго.

Систем финансијског извештавања по сегментима пословања усмерен је на извештавање интерног и екстерног карактера, које је конкретно, а према намени, регулисано законском, професионалном и интерном рачуноводственом регулативом, и у складу са тим има различите облике финансијских инструмената и мерила, као и циљева којима служи. У ту сврху, у привредном субјекту значајно је питање одговарајуће организационе форме аналитички развијеног обрачуна трошкова и резултата по ужим организационим деловима – сегментима за које се резултат планира, прати његово остварење, о томе извештава и везује за одговорност. Посебно се истиче, између осталог, врхунски циљ – остварење добити привредног субјекта (општег и дугорочног циља), које подразумева алоцирање (операционализацију) добити током одређеног периода по децентрализованим деловима привредног субјекта – сегментима пословања као што су инвестициони и профитни центри, али и нижим сегментима пословања као што су производи, групе производа, географска подручја пословања и друго.

Екстерно сегментно финансијско извештавање подразумева извештавање по профитним и инвестиционим центрима. За потребе екстерних корисника о сегментима пословања (профитним и инвестиционим центрима) званично се извештава у условима предвиђеним Међународним стандардом финансијског извештавања 8 (МСФИ 8) – *Сегменти пословања*. Сегментно финансијско извештавање у профитним и инвестиционим центрима сложеније је у односу на друга подручја одговорности, јер подразумева извештавање о профитабилности, односно о приносу на ангажовани капитал (ангажована средства). Финансијско извештавање за профитне и инвестиционе центре подразумева, пре свега, мерење и обелодањивање вредности залиха, прихода, трошкова и резултата. Сходно томе, у профитном центру састављају се биланс успеха (прихода и расхода), а у инвестиционом центру биланс успеха (прихода и расхода) и биланс стања.

Интерно сегментно финансијско извештавање примењује се на све идентификоване уже делове привредног субјекта и не подлеже званично

ном нормативном регулисању, већ се организује у складу са конкретним пословним околностима и потребама привредног субјекта. Интерно извештавање, формално и садржински, може бити идентично званичном екстерном извештавању, али и у неком облику прилагођеном специфичним потребама менаџмента. Тако, интерно сегментно финансијско извештавање ослобођено стега регулативе располаже са више могућности децентрализованог извештавања, па поред инвестиционих и профитних центара извештава и по подручјима одговорности као што су: трошковни центри, центри прихода, центри буџетираних расхода. Поред тога, постоји могућност извештавања на нижим нивоима унутар неке целине, по производима, групама производа, великим купцима, каналима продаје, тржиштима (у земљи, ван земље), регијама, итд. Финансијско извештавање подручја одговорности за интерне потребе уобичајено подразумева различите врсте краткорочних извештаја (једномесечних и, по потреби и краћих), о остварењима сегмента пословања и остварењима менаџера сегмента пословања.

Посматрано из угла одрживог развоја, извештавањем по сегментима пословања и стварањем модела одрживог пословања обезбеђују се опстанак, раст и развој предузећа. Извештаји о одрживом пословању помажу предузећима - компанијама да идентификују организационе делове и процесе који пословање могу учинити ефикаснијим и ефективнијим. Компаније треба да производњом производа и реализацијом услуга намењених становништву и привреди, и кроз сарадњу са пословним партнерима, промовишу одрживи развој и ефикасну употребу ограничених природних ресурса.

1. Компаративни преглед финансијског извештавања по сегментима пословања у домаћим и међународним оквирима

Са аспекта сегментног финансијског извештавања битно је истаћи да оно није посебно прописано или уређено Законом о рачуноводству (Закон о рачуноводству, „Службени гласник РС“, бр. 62/2013) у Републици Србији. Ипак, Закон о рачуноводству упућује на примену МСФИ (Међународних рачуноводствених стандарда / Међународних стандарда финансијског извештавања) за признавање, вредновање, презентацију и обелодањивање позиција у финансијским извештајима (Закон о рачуноводству, „Службени гласник РС“, бр. 62/2013, члан 20). То значи да је Законом о ра-

чуноводству прописана примена МСФИ за одређене привредне субјекте (велика правна лица, Народну банку Србије, банке и друге финансијске институције над којима Народна банка Србије врши надзор, друштва за осигурање, даваоце финансијског лизинга, добровољне пензијске фондове и друштва за управљање добровољним пензијским фондовима, отворене и затворене инвестиционе фондове и друштва за управљање инвестиционим фондовима, берзе и брокерско-дилерска друштва, факторинг-друштва, правна лица која имају обавезу састављања консолидованих финансијских извештаја (матична правна лица), јавна друштва и друштва која ће постати јавна у складу са законом којим се уређује тржиште капитала) и на тај начин применом међународне професионалне рачуноводствене регулативе уређује финансијско извештавање по сегментима пословања.

Актуелни, Међународни стандард финансијског извештавања (МСФИ) 8 – *Сегменти пословања*, регулише финансијско извештавање по сегментима пословања, пре свега, за потребе екстерног извештавања, али према потреби и за интерно сегментно финансијско извештавање. МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, обрађује следећа питања:

- критеријуме за идентификацију сегмената пословања,
- критеријуме за идентификацију сегмената пословања о којима се извештава,
- критеријуме за груписање сегмената пословања,
- критеријуме за одабир информација које се о сегментима пословања обелодањују,
- критеријуме за извештавање о добитку или губитку, као и имовини и обавезама сегмената пословања,
- критеријуме за одмеравање, усклађивање и преправљање претходно објављених информација о сегментима пословања,
- критеријуме за обелодањивање информација о производима и услугама, о географским областима и о главним купцима за целину организације.

Овим стандардом дефинисан је појам „сегмента пословања“. То је организациони део привредног субјекта (ентитета) који у пословним активностима остварује приходе, али и расходе (укључујући и приходе и расходе везане за трансакције са другим деловима истог ентитета). За сегмент пословања, такође, морају бити

расположиве и доступне финансијске информације, на основу којих његово пословање прати и анализира менаџмент, ради оцене успешности пословања, као и доношења одлука о алокацији ресурса (према Решењу о утврђивању превода Концептуалног оквира за финансијско извештавање и основних текстова Међународних рачуноводствених стандарда, односно Међународних стандарда финансијског извештавања, „Сл. гласник РС“, бр. 35/2014; МСФИ 8, параграф 5, стр. 308).

Идентификовани сегменти пословања морају испуњавати одређене услове у складу са МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, да би се о њима екстерно извештавало (према Решењу о утврђивању превода Концептуалног оквира за финансијско извештавање и основних текстова Међународних рачуноводствених стандарда, односно Међународних стандарда финансијског извештавања, „Сл. гласник РС“, бр. 35/2014; МСФИ 8, параграфи 5-12, стр. 308). За идентификовање сегмената пословања о којима се извештава примењују се, према МСФИ 8, три основна критеријума, која се проверавају путем квантитативних тестова, а након дефинисања сегмената о којима се извештава, приступа се тестирању довољности идентификованих сегмената пословања (према МСФИ 8, параграфи 13-19) што је представљено у Табели бр. 1.

Утврђивање сегмената пословања о којима се извештава

За потребе екстерних корисника финансијских извештаја о сегментима пословања значајно се извештава у условима предвиђеним МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, кроз посебне или појединачне финансијске извештаје ентитета и консолидоване финансијске извештаје неке групе са матичним ентитетом, уколико се њиховим хартијама од вредности тргује на јавном тржишту или уколико достављају своје финансијске извештаје (консолидоване финансијске извештаје) Комисији за хартије од вредности или некој другој регулаторној организацији са циљем емитовања различитих врста хартија од вредности на неком јавном тржишту (према Решењу о утврђивању превода Концептуалног оквира за финансијско извештавање и основних текстова Међународних рачуноводствених стандарда, односно Међународних стандарда финансијског извештавања, „Сл. гласник РС“, бр. 35/2014; МСФИ 8, параграф 2, стр. 308).

Табела 1 - Основни поступак квантитативног тестирања сегмената пословања у складу са МСФИ 8

Квантитативни тест	Услови
1) Тест прихода	Приход сегмента износи 10% или више од заједничког прихода. Напомена: Укупан приход укључује и продаје екстерним купцима и интерне трансфере између сегмената пословања.
2) Тест добитка или губитка	Апсолутни износ добитка или губитка сегмента износи 10% или више од укупног добитка свих профитабилних сегмената или од укупног губитка свих сегмената који су исказали губитак.
3) Тест средстава	Средства (имовина) сегмента пословања износи 10% или више од укупне имовине свих сегмената.
<ul style="list-style-type: none"> Довољно је да сегмент пословања испуњава бар један од квантитативних тестова, да би се о њему екстерно извештавало. 	
Тест довољности сегмената пословања о којима се извештава	Приходи сегмената о којима се извештава мора бити једнак или већи од 75% укупних прихода ентитета (пословног субјекта). Напомена: Износ интерних трансфера је искључен из вредности прихода сегмената пословања.
<ul style="list-style-type: none"> Неопходно је додавати сегменте о којима се извештава све док се не испуни захтев да се 75% укупних прихода ентитета налази у сегментима пословања о којима се извештава. 	
Напомена: Препоручује се да број сегмената о којима се извештава буде мањи од 10, што практично представља ограничење броја сегмената о којима се извештава.	

О свим сегментима пословања привредног субјекта не мора се екстерно извештавати, али у случају екстерног извештавања, сегментација за потребе интерног и екстерног извештавања мора бити идентична. То је резултат менаџмент (управљачког) приступа који се захтева у складу са МСФИ 8 – *Сегменти пословања*. Менаџмент приступ одређивању сегмената пословања значи да менаџмент одређује сегменте пословања примерено интерној организационој структури привредног субјекта, као и потребама сврсисходног и благовременог обезбеђења информација за одлучивање и мерење перформанси. Менаџмент приступ се, дакле, директно везује за дивизионализацију и децентрализацију привредног субјекта, али и за утврђивање рачуноводствених подручја одговорности.

Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде, који је креирао МСФИ 8, у њега је уградио менаџмент (управљачки) приступ, са намером да се изврши приближавање америчком SFAS 131 – Објављивање о сегментима пословног субјекта и повезане информације (Statement of Financial Accounting Standard No. 131 – Disclosures about Segments of an Enterprise and Related Information). Иако се МСФИ 8 примењује са намером ублажавања разлика између МСФИ 8 и SFAS 131, напомињемо да извесне разлике и даље постоје, али су сведене на три значајна одступања МСФИ од SFAS 131 у вези са:

- обелодањивањем обавеза сегмената пословања,
- одређивањем дефиниције дугорочних средстава за обелодањивање и
- сегментацијом матричне организационе структуре,

што је у Табели бр. 2 детаљније представљено.

Привредни субјекти идентификују сегменте пословања у сврху екстерног финансијског извештавања на основу сегмената пословања које су менаџери идентификовали за потребе интерног пословног одлучивања у складу са менаџмент приступом МСФИ 8 и СФАС 131. Односно, сегментовање за потребе интерног и екстерног финансијског извештавања мора бити идентично. Према томе, корисници финансијских извештаја могу сагледати функционисање организације и протумачити финансијске извештаје на начин на који то чине менаџери, односно „очима менаџера“ („Making sense of a complex world - IFRS 8 Operating Segments“, PWC - PricewaterhouseCoopers LLP, 2009).

Захваљујући увођењу менаџмент приступа, Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде извршио је значајну конвергенцију МСФИ 8 са SFAS 131. Ипак, битно је истаћи да је већ ревидирани МРС 14, стандард који је претходио увођењу МСФИ 8, увео менаџмент приступ у идентификацију примарних сегмената о којима се извештава, у сврху приближавања SFAS 131. Према ревидираном стандарду МРС 14, „за највећи број предузећа, преовлађујући извори ризика и приноса одређују начин на који је предузеће организовано и како се њиме руководи. Организациона и руководећа структура предузећа и његов интерни систем финансијског извештавања обично представљају најбољи доказ о преовлађујућем извору ризика и приноса за предузеће за потребе извештавања по сегментима. Према томе, изузев у ретким околностима, предузеће исказује информације по сегментима у својим финансијским извештајима на истој основи на којој о њима интерно подноси извештај највишем руководству. Преовлађујући извор ризика и приноса предузећа постаје његов примарни облик извештавања по сегментима. Секундарни извор ризика и приноса предузећа постаје његов секундарни облик извештавања по сегментима“ (Међународни рачуноводствени стандард МРС 14 - *Извештавање по сегментима*, „Сл. гласник РС“, бр. 133 од 31. децембра 2003, члан 28).

Примарно сегментовање је дакле, према ревидираном МРС 14, могло да буде засновано на интерној организационој структури привредног субјекта, односно према менаџмент приступу. Сваки примарни сегмент одређен према менаџмент приступу морао је да искаже сличне карак-

Табела. 2 - Преглед значајних разлика између МСФИ 8 и SFAS 131

Критеријуми МСФИ 8	Критеријуми SFAS 131	Суштинске разлике
Употребљава се појам стална (фиксна) имовина (средства) (eng. <i>non-current assets</i>)	Употребљава се појам дугорочна имовина (средства) (eng. <i>long lived assets</i>)	Дугорочна имовина је дефинисана као физичка имовина (eng. <i>physical assets</i>), а стална имовина укључује и нематеријална улагања (eng. <i>intangible assets - intangibles</i>)
Захтева се обелодањивање о обавезама сегмената када су информације прописане и обезбеђене од стране главног органа управљања	Не захтева се ово обелодањивање	Утиче на обелодањивање код неких пословних субјеката
Допушта се пословним субјектима са матричном структуром да изврше сегментирање или на бази производа/услуга или на бази географских подручја	Захтева се од пословних субјеката са матричном структуром да сегментирање изврше на бази производа или услуга	Код примене МСФИ 8, пословни субјекти морају одредити основу сегментирања која им обезбеђује најкорисније информације

Извор: Према, PricewaterhouseCoopers – A practical guide to segment reporting, стр. 33.
<http://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/segment-reporting.pdf>, (датум доступности:27.08.2014.)

теристике у вези са ризиком или приносом; у супротном, обавезно је било груписање према приступу на основу ризика и приноса. За секундарне сегменте се објављивало мање информација у односу на примарне сегменте (према ревидираном МРС 14, а изворни МРС 14 је захтевао идентичне информације о пословним и географским сегментима, према, Стрит, Николс (Street D. L., Nichols N. B., 2002, 91–113).

Према МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, не инсистира се на пословним и географским сегментима, као према захтеву МРС 14 из 1981. године и ревидираног МРС 14 из 1997. године. Такође, МРС 14 је, између осталог, захтевао двостепени приступ извештавању о информацијама о сегментима привредног субјекта за пословне активности (линија пословања – производ или услуга) и за географске области, при чему је привредни субјект одабирао примарни и секундарни ранг сегментације, односно примарну и секундарну сегментацију организације (према: Николс, Стрит - Nichols N. B., Street D. L., 2007, 51-68). Уколико су примарни сегменти о којима се извештава засновани на пословним активностима, секундарни сегменти се заснивају на географским областима и обрнуто. Наиме, према МРС 14 – који је претходио примени МСФИ 8, примарни сегменти о којима се извештава не могу бити мешавина пословних и географских сегмената. Према МСФИ 8, основа сегментовања привредног субјекта може бити производ и услуга, географско подручје, њихова комбинација или неки други критеријум, што зависи од доносилаца пословних одлука (главног органа управљања), система одговорности, природе активности привредног субјекта, организационе структуре, географске (територијалне) дислоцираности и друго.

2. Сегментно финансијско извештавање као последица и неопходност глобализације и одрживог развоја у савременом друштву

Одрживом развоју и моделу одрживог пословања тежи савремено и глобализовано друштво. Један од темеља одрживог развоја је, неизоставно, економски аспект развоја који треба да обезбеди, пре свега, материјалну основу задовољења људских потреба садашњих генерација, али и будућих генерација, а да се при том побољшава квалитет људског живота. Економски развој условио је настанак глобализованог друштва, али и глобализација обликује и мења савремене околности и ствара нове импулсе економског развоја. Управо, сли-

чан утицај приметан је и у вези са одрживим развојем и његовим економским контекстом. Глобализација и одрживи развој, као карактеристике савременог друштва, одражавају се, између осталог, на функционисање рачуноводства и финансијског извештавања.

„Рачуноводство је техника која се практикује унутар различитог политичког, економског и социјалног контекста. Одувек је било међународно, колико и национално, али је сигурно током последњих деценија двадесетог века, глобализација рачуноводствених правила и праксе постала толико значајна да уска национална схватања рачуноводства и финансијског извештавања више нису одржива“ (Нобес, Паркер - Nobes C., Parker R., 2010, 5). Глобализација утиче на финансијско извештавање, па и на сегментно финансијско извештавање, кроз две најзначајније појаве (Нобес, Паркер, 2010, стр. 7–8):

- 1) међународна (интернационална) трговина која се од краја Другог светског рата 1945. год. непрекидно увећавала све до 2008./2009. године, када је успорила са растом због светске кризе; и
- 2) стране директне инвестиције које представљају удео у имовини страног ентитета (корпорације) са намером да се стекне контрола или значајан утицај у ентитету.

Последица утицаја глобализације на финансијско извештавање, па и на сегментно финансијско извештавање, проистиче из три процеса утврђивања и усклађивања правила финансијског извештавања на националном и међународном нивоу. То су стандардизација, хармонизација и конвергенција финансијског извештавања. Ови процеси су веома значајни за разумевање, проучавање и унапређење финансијског извештавања по сегментима пословања, при чему се истичу следећа три кључна аспекта разматрања:

- 1) међународни ниво – примена наднационалних прописа у области сегментног финансијског извештавања (па и финансијског извештавања у целини) који могу обухватити утицај наднационалног законодавства Европске уније (директиве и регулативе ЕУ које се називају и супранационалним прописима), као и потпуну или делимичну примену једног од два светски најзаступљенија и најутицајнија сета рачуноводствених прописа: МСФИ или US GAAP. На међународном нивоу конвергенција сегментног финансијског извештавања у већој мери је извршена. Остварена је кроз смањивање или уклањање разлика у захтевима између МСФИ и

US GAAP, прихватањем или мењањем једног од два међународно утицајна сета правила финансијског извештавања. У Републици Србији за сегментно финансијско извештавање прихваћен је МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, који је усаглашен са америчким SFAS 131;

- 2) национални ниво – примена националних прописа за стандардизацију сегментног финансијског извештавања у Републици Србији подразумева примену законске регулативе. Стандардизација финансијског извештавања по сегментима пословања у Републици Србији уграђена је у нормативну регулативу дефинисану актуелним Законом о рачуноводству („Службени гласник РС“, бр. 62/2013). Актуелни Закон о рачуноводству обавезује на примену МРС/МСФИ, а Министарство за финансије одређује датум почетка примене МРС/МСФИ, заједно са текстом превода МРС/МСФИ, и то објављује у “Службеном гласнику Републике Србије” и на интернет страници Министарства. У већини других земаља, питање стандардизације сегментног финансијског извештавања решено је националним рачуноводственим стандардима и/или применом једног од два међународно прихваћена сета рачуноводствених стандарда;
- 3) ниво сваког појединачног привредног субјекта (ентитета) - суштински представља хармонизацију екстерног и интерног сегментног финансијског извештавања. За сегментно финансијско извештавање значајно је питање идентификовања сегмената пословања у складу са интерном организационом структуром, односно према менаџерском приступу. Због тога се екстерно и интерно сегментно финансијско извештавање заснивају на истим принципима, јер према правилима МСФИ 8 – *Сегменти пословања*, између њих не постоји разлика.

Међународно пословање и мултинационалне корпорације допринели су повећању значаја транспарентности, разумљивости и истинитости објављених финансијских извештаја. Привредни субјекти из земаља чланица Европске уније, уколико се њиховим хартијама од вредности тргује на светском тржишту, морају финансијско извештавање по сегментима пословања извршити у складу са МСФИ 8 (European Commission, 2007). До 2007. године ови привредни субјекти, уколико се њиховим хартијама од вредности трговало и на берзама у САД, имали су

обавезу да састављају финансијске извештаје према US GAAP, или да саставе извештај о одмеравању (eng. *reconciliation statement*) према US GAAP, уколико су њихови финансијски извештаји презентовани према МРС/МСФИ (Дупник, Перера - Douprnik T., Perera H., 2012, 103. и Ли - Li A. Q, 2013, 3). Дакле, за мултинационалне корпорације од посебног значаја је укључивање финансијског извештавања по сегментима пословања у процесе хармонизације и конвергенције финансијског извештавања. Мултинационалне корпорације су, између осталог, главни покретачи процеса одрживог развоја, па је, несумњиво, финансијско извештавање и сегментно финансијско извештавање значајно и за процес одрживог развоја.

Финансијско извештавање по сегментима пословања, због изузетног значаја за савремено пословање, мора бити благовремено и квалитетно. Управо већи квалитет сегментног финансијског извештавања указује на веће шансе да корисници финансијских извештаја адекватно оцене природу и финансијске ефекте пословних активности сегмената пословања и привредних субјеката у целини. У тежњи за стварањем услова за састављање квалитетних финансијских извештаја по сегментима пословања и хармонизацијом истих у међународним оквирима, нормативна рачуноводствена регулатива непрекидно се развија. Стандарди се замењују, допуњују, ревидирају.

Увођењем МСФИ 8 извршено је прилагођавање америчком SFAS 131, којим се такође регулише проблематика сегментног финансијског извештавања. На основу тако извршене међународне конвергенције финансијског извештавања по сегментима пословања, претпоставља се да ће и ефекти примене МСФИ 8 највероватније бити слични ефектима примене америчког SFAS 131 (који има дужу традицију примењивања). Могуће је, а период пред нама ће показати, да организације које примењују МСФИ 8, услед другачијих друштвених и тржишних карактеристика, ипак бележе предности и недостатке примене МСФИ 8 који се разликују од оних забележених применом америчког SFAS 131.

Могу се истаћи следећи ефекти хармонизације и конвергенције сегментног финансијског извештавања путем МСФИ 8 и SFAS 131:

- 1) **Позитивни ефекти хармонизације сегментног финансијског извештавања** у које се спадају неке од следећих користи, остварених у већој или мањој мери:
 - приближавање МСФИ 8 и SFAS 131 и значајно смањење разлике у захтевима

ових стандарда, што се посебно одражава на пословање мултинационалних компанија;

- ограничавање слободе допуштене менаџерима у идентификовању сегмената пословања о којима се извештава;
- истицање перформанси појединих делова организације;
- изражено разматрање стицања и одржавања компетитивних предности, па се у ту сврху разматрају трошкови стицања и трошења интелектуалне имовине¹;
- захваљујући примени менаџмент приступа, омогућава се сагледавање организације „очима менаџмента“ и истицање ризика за које менаџмент мисли да су значајни;
- поједностављује се периодично извештавање јер су за потребе овог извештавања информације доступније, односно смањују се трошкови периодичног извештавања;
- омогућавање корисницима финансијских извештаја, нарочито инвеститорима и финансијским аналитичарима да процене пословање организације и боље предвиде будуће резултате и токове готовине тако што се обелодањују информације од значаја за интерно пословно одлучивање;
- повећање броја сегмената пословања о којима се извештава као и информација које се о тим сегментима пословања обезбеђују (према: Крафорд и други - Crawford L., Extance H., Helliard C., Power D., 2012, 6);
- смањење броја организација које су обелодањивале само један сегмент пословања (према: Николс и други - Nichols, N. B., Street, D. L., Cereola, S. J., 2012, 83);

2) Негативни ефекти хармонизације сегментног финансијског извештавања у неки од следећих могућих недостатака:

- увођење менаџмент приступа допринело је неопходности значајнијег разматрања трошкова агенцијског конфликта² у вези са сегментним финансијским из-

вештавањем, односно постало је неопходно размотрити ефекте агенцијског конфликта на релацији агент (менаџер) – принципал (власник, послодавац);

- интерна организациона структура разликује се међу привредним субјектима, а могуће су и њене измене, што за последицу има неупоредивост сегмената пословања међу привредним субјектима исте индустријске гране, али и неупоредивост сегмената пословања истог пословног субјекта током година; честе интерне структурне реорганизације би довеле до немогућности праћења података о тренду кретања остварених резултата сегмената пословања током већег броја обрачунских периода (према Одбору за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB), 2013, 10);
- смањују се обелодањивања о географским сегментима, посебно о оствареним приходима (према: Нобес, Паркер, 2010, 469);
- грешке менаџера (интерне управљачке структуре) при идентификовању сегмената пословања и мерења њихових перформанси (према: Гиволи и други - Givoly D., Haun C., D'Souza J., 1999, 17);
- обелодањене информације о сегментима пословања засноване су на интерним мерилима коришћеним од стране менаџмента и не морају бити у складу са захтевима МРС/МСФИ, због чега могу бити мање разумљиве екстерним корисницима (према Одбору за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB), 2013, 10);
- обелодањивање информација значајних за стицање и одржавање конкурентске предности може се посматрати негативно са два аспекта:
 - са аспекта значаја да се избегне или смањи обелодањивање „комерцијално осетљивих“ информација за мање и/или младе организације које ступају на нова тржишта или уведу нове производе и имају оправдан страх од разоткривања података конкуренцији, па захтеви за обелодањивањем у

1) У питању су трошкови познати као „proprietary costs“ за које сматрамо да је адекватан превод трошкови интелектуалне имовине, а који поред трошкова стицања и депресијације интелектуалног власништва, обухватају и тајне (личне или пословне) податке о клијентима/потрошачима, а који су вредни и јединствени за организацију, као и пословне и индустријске тајне, нова постигнућа (патенте, процесе, поступке и слично), односно трошкове повезане са стицањем искључивих или ексклузивних информација.

2) Трошкови агенцијског конфликта (енг. agency costs) настају као трошкови контроле рада агената (менаџера) или као трошкови подстицања агената (менаџера) да послује у складу са захтевима и потребама принципала. Видети опширније: Berger P., Hann R. (2007) Segment Profitability and the Proprietary and Agency Costs of Disclosure, *The Accounting Review*, Vol. 82, No. 4, стр. 869–906.

складу са МСФИ 8 и SFAS 131 њима могу нанети штету у области борбе са конкуренцијом, односно на подручју стицања конкурентских предности; и

- са аспекта финансијских аналитичара и инвеститора који сматрају да се значајне информације о сегментима пословања не обелодањују, или обелодањују у мањој мери, уз изговор заштите од конкуренције, а при том је тешко проценити да ли је та тврдња истинита или само изговор интерне управљачке структуре;
- сегменти пословања о којима се извештава могу обезбедити значајне историјске податке о завршеним пословним активностима и резултатима, уз изостављање рационалног организационог структурирања текућих пословних операција. Због тога аналитичарима ће бити отежано комбиновање интерних са екстерним информацијама и адекватно предвиђање будућих перформанси (према: Нобес, Паркер, 2010, 471).

Могу се истаћи и следећа питања значајна за примену МСФИ 8 (Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB), 2013, 18-25):

- трошкови имплементације МСФИ 8 и трошкови обезбеђивања информација о сегментима пословања не би смели да буду већи од користи које се постижу сегментним финансијским извештавањем;
- адекватност одмеравања позиција које представљају основу за сегментно финансијско извештавање;
- преиспитивање критеријума за агрегацију сегмената пословања;
- повећање или смањење броја сегмената пословања о којима се извештава и друго.

Средином 2012. године завршен је процес пост-имплементационог рецензирања који је осмишљен тако да се прикупе докази на основу којих се доносе закључци о ефектима имплементације МСФИ 8. Проверавање, односно тестирање корисности и постигнутих ефеката сегментног финансијског извештавања представља задатак научне и стручне јавности и непрекидан је процес. Три основна извора (фазе) за пост-имплементационо рецензирање МСФИ 8 су (Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB), 2013, стр. 11):

- јавне консултације кроз објављивање захтева за прикупљање информација;
- екстерни извори прикупљања информација кроз форуме, конференције, састанке регионалног и локалног карактера, да би се укључи-

ле све заинтересоване стране које иначе не учествују у раду стручних тела на јавним консултацијама; и

- преглед постојеће литературе и академских истраживања.

Већину препрека у имплементацији МСФИ 8 забележио је и размотрио Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде кроз ове три етапе и уграђене су као део унапређења у донетим амандманима за МСФИ 8, али ће чинити и део будућих унапређења и побољшања стандарда, како би регулатива сегментног финансијског извештавања могла адекватно да подржи процесе глобализације и одрживог развоја у савременим пословним околностима.

Закључак

Утицај глобализације и неопходност одрживог развоја у савременом пословном амбијенту одражавају се на економски развој, финансијско извештавање и сегментно финансијско извештавање. Квалитетно сегментно финансијско извештавање утиче на квалитетну и адекватну оцену природе и финансијских ефеката пословних активности делова и целине привредног субјекта. Сегментно финансијско извештавање нарочито је значајно за мултинационалне корпорације које су, између осталог, главни покретачи процеса одрживог развоја.

Настанак и унапређење сегментног финансијског извештавања у условима савременог пословања обележили су спровођење процеса на основу којих се утврђују и усклађују правила финансијског извештавања по сегментима пословања, а то су стандардизација, хармонизација и конвергенција финансијског извештавања. Наведени процеси веома су значајни за разумевање, проучавање и унапређење финансијског извештавања уопште и финансијског извештавања по сегментима пословања.

Проблематика сегментног финансијског извештавања, на међународном нивоу, уређена је стандардима из два светски најзаступљенија и најутицајнија сета рачуноводствених прописа: МСФИ или US GAAP. Управо на међународном нивоу, конвергенција сегментног финансијског извештавања у већој мери је извршена кроз смањивање или уклањање разлика у захтевима између МСФИ и US GAAP. У Републици Србији за сегментно финансијско извештавање прихваћен је МСФИ 8 – *Сегменти пословања* који је усаглашен са америчким SFAS 131.

На основу извршене међународне конвергенције финансијског извештавања по сегмен-

тима пословања, научна и стручна јавност забележиле су и сличне позитивне и негативне ефекте примене МСФИ 8 и америчког SFAS 131. Ефекте и евентуалне препреке у спровођењу МСФИ 8 – *Сегменти пословања* и обезбеђивању информација о сегментима пословања разматрао је Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде и углавном уградио као део унапређења у донете амандмане за МСФИ 8, али ће чинити и део будућих унапређења и побољшања стандарда. Такав приступ регулативи сегментног финансијског извештавања, као и регулативи финансијског извештавања опште намене неопходан је у сврху подршке процесима глобализације и одрживог развоја у савременим пословним околностима.

Конечно, треба истаћи чињеницу да се менаџери у данашњем пословном окружењу суочавају са потребом за доношењем различитих одлука, које директно или индиректно утичу на модел одрживог пословања. Из тих разлога истиче се информативни значај финансијског извештавања и посебно сегментног финансијског извештавања, што треба да омогући доношење одлука које ће компанијама обезбедити остварење добити, али и омогућити очување ограничених природних ресурса кроз инвестирање мање штетног утицаја на животну средину, а без директног утицаја на квалитет и функционалност производа и услуга.

Извештавање о одрживом пословању уопште и посебно по сегментима пословања могло би допринети и омогућити да онима који тек долазе оставимо бољи и хуманији свет, у којем се у исто време може стицати добит и чувати животна средина. За предузећа-компаније чије пословање зависи од поверења грађана, извештаји о одрживом развоју могли би значајно допринесу њиховом опстанку и даљем развоју на тржишту. Уз примену научних достигнућа и одговарајућих технолошких решења којима се данас располаже, може се извести општи закључак да у XXI веку финансијско извештавање по сегментима пословања може значајно допринети да се превазиђу потешкоће и проблеми у вези са одрживим развојем.

Литература

Књиге и монографије:

1. Crawford L., Extance H., Helliard C., Power D. (2012) *Operating Segments: The Usefulness of IFRS 8*, ICAS, Research Committee of The Institute of Chartered Accountants of Scotland, Edinburgh, UK

2. Dounnik T., Perera H. (2012) *International Accounting*, 3rd edition, New York, McGraw-Hill
3. Nobes C., Parker R. (2010) *Comparative International Accounting*, 11th edition, Prentice Hall
4. Roberts C., Weetman P., Gordon P. (2002) *International Financial Accounting*, 2nd edition, Prentice Hall
5. Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде - International Accounting Standards Board (IASB) (2013) *Post-implementation Review: IFRS 8 Operating Segments*, Report and Feedback Statement, London, UK
6. IFRS (2010) превод Савез рачуновођа и ревизора Србије

Чланци у часописима и зборницима радова:

7. Berger P., Hann R. (2007) „Segment Profitability and the Proprietary and Agency Costs of Disclosure“, *The Accounting Review*, Vol. 82, No. 4, стр. 869-906.
8. Гајић Љ., Медвед И., (2008) „Сегментно финансијско извештавање и децентрализација у пољопривредном предузећу“, *Трактори и погонске машине*, вол. 13, бр. 2, Нови Сад, ЈУМТО, Пољопривредни факултет, стр. 79-85.
9. Гајић Љ., Медвед И., (2009) „Functions and Importance of Segment Reporting in an Agricultural Company“, 4th *International Congress „Aspects and Vision of Applied Economics and Informatics“*, *Book of Proceedings*, University of Debrecen, Debrecen, Hungary, Faculty of Agricultural Economics and Rural Development, стр. 623-628.
10. Гајић Љ., Медвед И., (2010) „Financial segment reporting in the function of building a motivation and rewarding system“, *BEH - Business and Economic Horizons*, Vol. 2, Issue 2 Prague Development Center, стр. 67-74.
11. Givoly D., Hayn C., D'Souza J. (1999) „Measurement Errors and Information Content of Segment Reporting“, *Review of Accounting Studies*, број 4, Holandija
12. Li A. Q., (2013) *Impact of adoption of IFRS 8 on Quality of Financial Reporting of Foreign Companies Listed on U.S. Securities Exchanges*, Western Michigan University Scholar Works at WMU Honors Theses Lee Honors College

13. Nichols N. B., Street D. L. (2007) „The relationship between competition and business segment reporting decisions under the management approach of IAS 14 Revised“, *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, Volume 16, izdanje 1, 2007, стр. 51-68.
14. Nichols, N. B., Street, D. L. & Cereola, S. J. (2012) „An analysis of the impact of adopting IFRS 8 on the segment disclosures of European blue chip companies“, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, број 21, стр. 83.
15. Street D. L., Nichols N. B. (2002) „LOB and geographic segment disclosures: an analysis of the impact of IAS 14 revised“, *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, број 11, стр. 91-113.
16. European Commission, “Endorsement of IFRS 8 Operating Segments: Analysis of potential effects – Report”, Brussels, септембар 2007,
http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/ifrs8-operatingsegments-report.pdf (05.10.2014.)
17. „Making sense of a complex world - IFRS 8 Operating Segments“, PWC - PricewaterhouseCoopers LLP, 2009,
http://www.pwc.com/en_GX/gx/communications/pdf/pwc-making-sense-of-a_complex-world-ifrs-8-operating-segments-pdf.pdf. (12.07.2014)
18. Међународни рачуноводствени стандард МРС 14 - Извештавање по сегментима, „Сл. гласник РС“, бр. 133 од 31. децембра 2003.
19. PricewaterhouseCoopers – A practical guide to segment reporting,
<http://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/segment-reporting.pdf>, (27.08.2014.)
20. Решење о утврђивању превода Концептуалног оквира за финансијско извештавање и основних текстова Међународних рачуноводствених стандарда, односно Међународних стандарда финансијског извештавања, „Сл. гласник РС“, бр. 35/2014.
21. Закон о рачуноводству, „Службени гласник РС“, бр. 62/2013.

Међународни стандарди финансијског извештавања

Садржи нове Међународне стандарде финансијског извештавања, измењене Међународне рачуноводствене стандарде и нова и допуњена Тумачења. Примењује се од 01.01.2010.

Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

др Радмила
ТРКЉА*

Финансијско извештавање у Србији

Резиме

Информације о финансијском положају и успешности пословних субјеката које се презентују у њиховим финансијским извештајима одувек су имале велики значај за кориснике, будући да су основа за доношење одлука о алокацији ресурса. Квалитетно финансијско извештавање треба да обезбеди поверење у финансијске извештаје, које све више постаје пословни императив. Законска рачуноводствена регулатива у Србији неприродно је подељена и нестабилна, због чега је квалитет актуелног финансијског извештавања незадовољавајући, тако да су пословни ризици изузетно велики. Неквалитетно финансијско извештавање има изразито негативне последице по економски раст и друштвени развој. Ограничене су могућности за сузбијање превара и корупције, као и коришћење предности глобализације. У овом чланку аутор образлаже значај рачуноводствене регулативе за финансијско извештавање, недостатке финансијског извештавања у Србији, као и значај међународно признатих организација за едукацију професионалних рачуновођа.

Кључне речи: финансијски извештаји, рачуноводствена регулатива, финансијски положај предузећа, директиве Европске уније, професионалне организације.

Увод

Финансијско извештавање обезбеђује информације од кључног значаја за пословање, пружајући власницима пословних субјеката јасан увид у начин на који њихови субјекти послују и омогућавајући им да доносе одлуке о управљању предузећима које су засноване на информацијама. Оно такође даје инвеститорима и повериоцима поуздане информације како би одлуке о инвестицијама или о кредитирању доносили на основу информација, подржавајући тиме

мала и средња предузећа (МСП) у остваривању приступа финансијама и коначном смањењу трошкова задуживања. Уопштено говорећи, правилно финансијско извештавање и делотворни оквири финансијског извештавања веома су важни елементи за стварање снажне пословне и инвестиционе климе, а могу да помогну да се олакша одржавање финансијске стабилности и функционалних финансијских тржишта у земљама. Ако узмемо Србију за пример можемо видети да финансијски извештаји у Србији нису усаглашени са Директивом 2013/34, Међуна-

*) Висока економска школа струковних студија Пећ у Лепосавићу

родним стандардима финансијског извештавања, као ни са финансијским извештајима земаља које имају богату рачуноводствену традицију, као што су Немачка, Велика Британија, Француска и САД. Бројна решења која немају теоријску утемељеност и која не постоје нигде у свету, не презентују на прави начин рачуноводствену професију и представљају велики корак уназад у рачуноводственој пракси. Штете које због тога настају су изузетно велике. Оне се не мере само великим трошковима које сноси привреда при преласку на нове обрасце финансијских извештаја, већ и трошковима који настају као последица презентовања недовољно квалитетних информација. У питању су штете које настају за инвеститоре, појединачна предузећа, државу, тржиште капитала, националну економију и рачуноводствену професију. Отуда, постоје оправдани разлози за израду нових образаца финансијских извештаја, при чему је неопходан другачији, далеко озбиљнији и одговорнији приступ законодавца рачуноводству као професији која има јавни значај. У том смислу, у овом раду говорићемо најпре о основама регулативе финансијског извештавања, развоју финансијског извештавања у Републици Србији, структури Закона о рачуноводству, затим о обвезницама састављања финансијских извештаја, Националној комисији за рачуноводство и Одбору за јавни надзор, о Савезу рачуновођа и ревизора Србије и најзад о идентификованим проблемима финансијског извештавања у Србији.

1. Основи регулативе квалитетног финансијског извештавања

Према Gerhard Mueller-у¹, квалитетно финансијско извештавање заснива се на четири кључне целине: [према: 7, стр.17]

- део 1 – Законодавни и регулаторни оквир;
- део 2 – Институционални оквир;
- део 3 – Изградња људских капацитета и
- део 4 – Изградња капацитета и процеса.

Први део се базира на 9 елемената: 1–Финансијски извештаји и обелодањивања, 2–Финансијски извештаји јавног сектора, обелодањивања и ревизија, 3–Ревизија, 4–Извештаји о окружењу, друштву и управљању, 5–Развој, мониторинг, имплементација корпоративних захтева за извештавањем, 6–Јавна овлашћења, 7–Корпоративно

управљање, 8–Етика и 9–Праћење, дисциплина и тренинзи.

Други део базира се на три елемента: 1–Институционална одговорност, 2–Координација и 3–Професионална рачуноводствена организација.

Трећи део везује се за 8 елемената: 1–Општа процена људских ресурса за финансијско извештавање, 2–Професионална едукација и тренинзи, 3–Професионалне вештине, 4–Процена компетентности и способности професионалних рачуновођа, 5–Захтеви за практичним искуством, 6–Континуирани професионални развој, 7–Специјализације у рачуноводству и 8–Захтеви за познавањем информационих и комуникационих технологија.

Четврти део - Постављање стратегије и установавање акционог плана као услова за изградњу капацитета успостављање процеса, ради обезбеђења високог квалитета корпоративног управљања.

- **Анализа основе 1 - Законски и регулаторни оквир** је непоуздан и нестабилан по свим наменама, а нарочито са аспекта сигурности инвеститора, који су Србији преко потребни. Једина добра страна овог оквира у Србији је прихватање међународне професионалне регулативе за финансијско извештавање, што представља основ за искоришћавање свих предности које овакво опредељење носи. Међутим, од 2002. па до краја 2013. године, без објективних потреба донета су три закона рачуноводству - један закон о ревизији и велики број подзаконских аката, али исто тако и велики број измена тог закона које су повлачиле доношење подзаконских аката. Оно што је готово видљиво на први поглед је да је свако следеће законско решење било лошије од претходног. Такође, морамо напоменути да свако доношење Закона и његова имплементација изазивају значајне трошкове. Трошење новца за доношење све лошијих законских решења свакако треба да забрине одговорне за регулисање финансијског извештавања. Непотпуно преузимање и неажурно прилагођавање међународне регулативе представља, такође, једну од карактеристика финансијског извештавања.[7, стр.18]
- **Анализа основе 2 - Институционални оквир** који предвиђа институционалну одговорност, координацију и професионалне рачуноводствене организације, показује да он у Србији фактички и не постоји. Наиме, инсти-

1) Mueller се сматра оцем међународне рачуноводствене едукације и међународних рачуноводствених стандарда, односно стандарда међународног финансијског извештавања.

туционална одговорност везује се за државу – Министарство финансија – министра надлежног за послове финансија, Народну банку Србије и Комисију за хартије од вредности. Одговорност државе је да утврђује преводе МСФИ, односно МСФИ за МСП (чл. 39), односно одговорна је за оно што по природи не спада у њену одговорност. Министар надлежан за послове финансија прописује контни оквир и садржину и форму образаца финансијских извештаја за привредна друштва, задруге и предузетнике, као и за друга правна лица, што према међународној регулативи није нужно ни обавезно. У складу са садржином рада морамо истаћи да трећи елемент институционалног оквира финансијског извештавања професионалне рачуноводствене организације уопште није предвиђен, нарочито када се ради о рачуновођама, док када је реч о професионалној организацији ревизора, ради којих је основана Комора овлашћених ревизора, тешко се може дати епитет професионалне организације [7, стр.17-19]. Од овакве организације не може се очекивати ни да потврди тачност, нити да поправи квалитет финансијског извештавања у Србији из следећих разлога: Прво, то заправо и није професионална организација у правом смислу речи, већ државна извршна агенција [8, стр. 34]. Друго, законски је утврђено да ревизори треба сами себе контролишу. Најзад, суштински много значајније је да ревизија долази након обављене припреме и састављања финансијских извештаја, у чему ревизори не учествују непосредно. Они долазе споља, тако да су удаљени неколико корака од самог одвијања тих процеса, а са временског аспекта ревизија настаје после три и више месеци.

Без постојања професионалне организације рачуновођа, **основа 3 – Људски капацитети**, ни у једном елементу не може да буде реализована. У том контексту и **основа 4 – Изградња капацитета и процеса**, која се везује за усвојену националну стратегију и акциони план, губи сваки смисао. Успут и она има доста недостатака јер се од укупно 21 нужног елемента, систематизованих у четири основе, обрађује врло скромно шест делова од којих су поједини делови заправо елементи основа које је предложио Gerhard Mueller - отац основне међународне регулативе. Професионална организација је чувар квалитета финансијског извештавања и заштитник јавног интереса у складу са стандардима јавног интереса, стабилности раста и развоја економије и друштва. Способност професионалног рачуновође одређује обим знања и веш-

тина, која је стекао кроз одговарајуће академско образовање. Ово знање се континуирано развија и усавршава преко професионалне организације, чији задатак уз то је да код рачуновођа развије одређене вредности, подстиче етичко понашање и упућује на заузимање одређених професионалних ставова, у вези са расположивим чињеницама. Доказана способност професионалних рачуновођа да извршавају одређене стварне послове и задатке према захтевима одређених стандарда у стварним конкретним условима представља њихову компетентност, што је под контролом професионалне организације. Професионална организација брине о поштовању принципа и правила етичког понашања професионалних рачуновођа, контролише њихов рад и штити њихове интересе [7, стр.19].

2. Финансијско извештавање у Србији

Глобална економија не толерише национално укорењено финансијско извештавање. За савремене услове пословања, „покушаји да се рачуноводствена професија национализује и да финансијско извештавање развије фрагментацију на националне енклаве представља својеврстан и превазиђен анахронизам“. [1, стр.340]

Наша земља треба да следи поступак усаглашавања са МРС/МСФИ са циљем проналажења и успостављања привредног амбијента који би опстао и у развијеним тржишним привредама. Професионална регулатива је широк појам јер поред МРС и МСФИ обухвата и следеће елементе:

- Међународни стандарди финансијског извештавања за мале и средње ентитете,
- Међународне рачуноводствене стандарде за јавни сектор,
- Међународне стандарде који се односе на едукацију професионалних рачуновођа,
- Међународни стандарди ревизије,
- Етички кодекс за професионалне рачуновође,
- Национални стандард везан за стицање професионалних звања рачуновођа и ревизора (РОС 31- *Професионално оспособљавање рачуновођа*).

Као што смо већ напоменули у Србији је 2013 год., донет Закон о рачуноводству² којим се уређује начин вођења пословних књига, признавање и процењивање имовине и обавеза, обелодањивање и обрада годишњих извештаја, услови и начини вршења ревизије, финансијских извештаја и интерна ревизија. У складу са овим законом, правна лица и предузетници дужни су да

2) Закон о рачуноводству „Службени гласник Републике Србије“, бр. 62/2013

состављају и презентују финансијске извештаје за текућу пословну годину са стањем на дан 31. децембар текуће године (редовни годишњи финансијски извештаји). Годишње финансијске извештаје усваја скупштина или други надлежни орган правног лица, а потписује законски заступник као и лице одређено општим актом за њихово састављање и презентацију [2, стр.47].

Законом је одређено да су правна лица дужна да годишње финансијске извештаје достављају Агенцији за привредне регистре³, за текућу годину најкасније до јуна месеца наредне године, осим када посебним законским прописом није другачије регулисано. Задатак Агенције је да примљене финансијске извештаје обрађује и објављује податке из тих извештаја, на основу којих се сагледавају резултати пословања и финансијски положај правних лица. У складу са овим законом обавља се и ревизија редовних годишњих финансијских извештаја. Ревизију годишњих финансијских извештаја обављају овлашћени ревизори који имају лиценцу за рад на пословима ревизије. Након извршене ревизије они исказују своје мишљење да ли финансијски извештаји истинито и објективно, по свим материјално значајним ставкама приказују финансијско стање, пословни резултат и токове готовине и да ли су састављени у складу са МРС и МСФИ. Од 2000. године, у Регистру финансијских извештаја води се база скенираних извештаја овлашћених ревизора.[3] У складу са Законом о ревизији⁴, мишљење ревизора мора бити усклађено са Међународним стандардима ревизије (МСР) и може бити позитивно, мишљење са резервом, негативно или се ревизор суздржава од мишљења. Ревизија се обавља на основу уговора, који је закључен између обвезника за ревизију и предузећа које пружа услуге ревизије. Поред поменутих регулатива, за ревизију јавних средстава у Републици Србији надлежна је и Државна ревизорска институција. Она је независан и самосталан државни орган. Субјекти ревизије Државне ревизорске институције су:

- директни и индиректни корисници буџетских средстава Републике, територијалних аутономија и локалних власти,
- организације обавезног социјалног осигурања,
- буџетски фондови основани посебним законом или подзаконским актом,
- јавна предузећа, привредна друштва или друга правна лица које је основао директни или индиректни корисник јавних средстава,

- субјекти који се баве прихватањем, чувањем, издавањем и коришћењем јавних резерви,
- политичке странке, у складу са законом којим се уређује финансирање политичких странака,
- народна банка Србије, у делу који се односи на коришћење јавних средстава и на пословање са државним буџетом.[4, стр.174]

Субјекат ревизије дужан је да ревизорима стави на располагање све тражене податке и документа, укључујући и поверљиве податке и документа која су неопходна за планирање и извршење ревизије. Након обављених поступака ревизије Институција саставља нацрт извештаја о извршеној ревизији у којем даје мишљење о пословању ревидираног. За обављање послова из своје надлежности Институција одговара Народној скупштини Републике Србије којој такође, подноси и примедбе о кршењу пословања код ревидираног субјекта.

Финансијско извештавање треба да се се заснива на идентификовању основа и њихових компоненти које је резултат најразвијеније теорије и најбоље праксе у свету. Међутим, у Србији то није случај и изгледа овако: од 1993. године до 2013, када је донет актуелни закон, у Србији је донето пет закона о рачуноводству и исто толико различитих образаца финансијских извештаја, не рачунајући одређени број измена и допуна које су се у међувремену дешавале. Биланси стања и биланси успеха, прописивани различитим подзаконским актима, били су изразито неконзистентни и нестални. Кретање броја позиција у билансима стања и успеха у Србији, према различитим законима о рачуноводству, представљено је у Табели 1 и на Графикону 1 [9, стр. 49-50].

Табела 1 - Укупан број позиција у билансу стања и билансу успеха према претходним законима

Финансијски извештаји	Закон о рачуноводству				
	1993.	1997.	2002.	2006.	2013.
Биланс стања	135	102	104	50	137
Извештај о резултату	79	82	75	34	99
Укупно	214	184	179	84	236

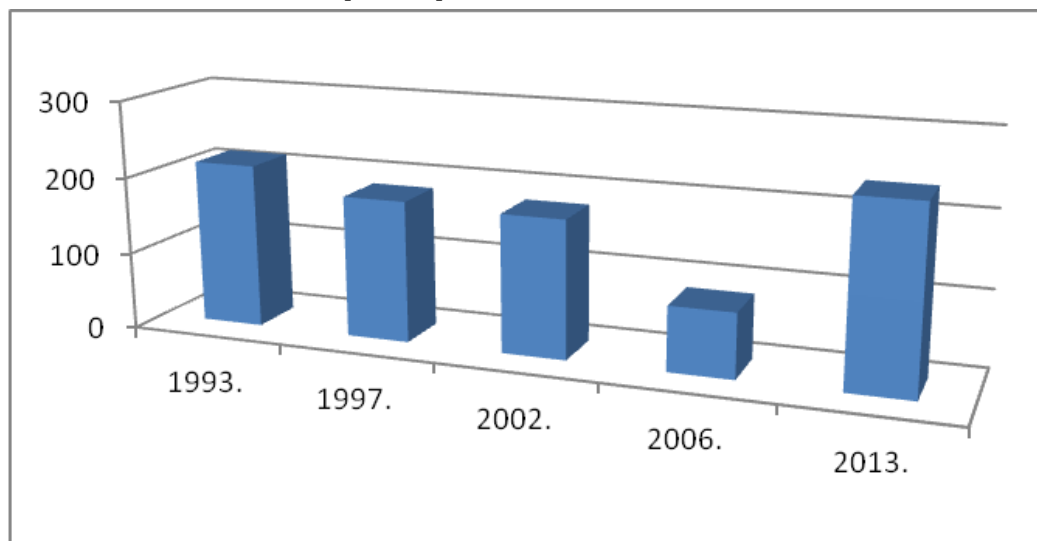
Напомена: Информације о броју позиција преузете су из одговарајућих правилника

Извор: Малинић Дејан (2015); Критички осврт на структуру и садржину званичних финансијских извештаја, 46. симпозијум СРРС, Златибор, стр. 50.

3) Детаљније о Агенцији за привредне регистре погледати на сајту: www.apr.gov.rs.

4) Закон о ревизији „Службени гласник Републике Србије“, бр.62/2013

Графикон 1 - Укупан број позиција у билансу стања и билансу успеха према претходним законима

Извор: Малинић Дејан (2015); Критички осврт на структуру и садржину званичних финансијских извештаја, 46. симпозијум СРРС, Златибор, стр. 50.

Из претходне табеле можемо видети да су извештаји из 1993. године имали заједно 214 ставки, 1996. године 190 ставки, 2002. године 179 ставки, 2006. године 84, док су 2013. године прописане билансне шеме имале највише ставки 236. Ради модификовања одређених образаца промене које се врше не смеју бити честе, морају да теку у складу са Директивом 2013/34/ЕУ ЕУ (према којој биланс стања има 67 ставки, извештај о резултату 21, што укупно износи 88 ставки), док је IV директива из 1978. године захтевала прописани биланс стања и биланс успеха са укупно 101 ставком [9, стр.50].

С тим у вези, могућност координације рада у систему финансијског извештавања, а потом квалитет људских потенцијала рачуновођа и најзад, израда стратегије и акционог плана као основе за развијање људских и других потенцијала и процеса и у Републици Србији, немају никаквог смисла. Информације које садрже финансијски извештаји у Србији су формалне, веома често лажне, непотпуне, недоследне, парцијалне и сл. Такви подаци нису употребљиви и ничему не служе, изузев Агенцији за привредне регистре, како би обављала своју функцију, а којој је најновији Закон о рачуноводству посветио значајну пажњу.

3. Обележја и структура Закона о рачуноводству

Законом о рачуноводству [5] уређени су обавезници примене овог закона, разврставање

правних лица, организација рачуноводства и рачуноводствене исправе, услови и начин вођења пословних књига, признавање и вредновање позиција у финансијским извештајима, састављање, достављање и јавно објављивање финансијских извештаја и годишњег извештаја о пословању, Регистар финансијских извештаја, Национална комисија за рачуноводство, као и надзор над спровођењем одредби овог закона.

Према члану 4, тај закон су обавезни да примењују:

- правна лица и други облици организовања које је правно лице основало у иностранству, ако за њих прописима тих држава није утврђена обавеза вођења пословних књига и састављања финансијских извештаја,
- одредбе овог закона односе се и на огранке и друге организационе делове страних правних лица са седиштем у иностранству, који обављају привредну делатност у Републици Србији, ако посебним прописима није друкчије уређено,
- одредбе овог закона не односе се на буџете и кориснике буџетских средстава, стамбене зграде, као ни на организације обавезног социјалног осигурања, ако посебним прописима није друкчије уређено,
- одредбе овог закона не односе се на цркве и верске заједнице, осим у делу обављања привредне или друге делатности, у складу са прописима којима је уређено обављање тих делатности.

Правна лица и предузетници дужни су да вођење пословних књига, признавање и вредновање имовине и обавеза, прихода и расхода, састављање, приказивање, достављање и обелодањивање информација у финансијским извештајима врше у складу са овим законом. У члану 2. Закона о рачуноводству наводи се да су финансијски извештаји:[5, члан 2]

1. биланс стања, који представља преглед имовине, обавеза и капитала правног лица на одређени дан;
2. биланс успеха, који представља преглед прихода, расхода и резултата пословања насталих у одређеном периоду;
3. извештај о осталом резултату, који чине ставке прихода и расхода (укључујући и рекласификације услед кориговања), које нису признате у билансу успеха, како се захтева или дозвољава другим МСФИ. Компоненте осталог резултата чине ставке које се, према захтевима појединих МСФИ, признају у оквиру капитала;
4. извештај о променама на капиталу, који пружа информације о променама на капиталу правних лица током извештајног периода;
5. извештај о токовима готовине, који пружа информације о приливима и одливима готовине и готовинских еквивалената током извештајног периода;
6. напомене уз финансијске извештаје, које садрже описе или рашчлањавања ставки обелодањених у извештајима из подтач. (1)–(5) ове тачке, примењене рачуноводствене политике, као и информације о ставкама које се нису квалификовале за признавање у овим извештајима, а значајне су за оцену финансијског положаја и успешности пословања правног лица, као и остале информације у складу са захтевима МСФИ.

Доношењем Закона о рачуноводству 2013. године нанета је вишеструка штета квалитету финансијског извештавања у Србији. Наиме, логично је било да се појавом МСФИ за мала и средња предузећа управо предвиди инструмент потребан за финансијско извештавање малих и средњих предузећа. Међутим, законодавац је случајно или намерно релаксирао значај овог стандарда тако што је поред малих и средњих предвидео и категорију микро предузећа, по

угледу на европске директиве, које су и најбројније, што је свакако добро. Међутим, оригиналност законодавца је у томе што је предвидео посебан подзаконски акт као основ за припрему и састављање финансијских извештаја, који доноси Министарство финансија. Уз то, законодавац је истовремено за мала, средња и велика предузећа подигао границе у вези са висином прихода и просечном пословном имовином и на тај начин директно угрозио квалитет финансијског извештавања значајног броја предузећа и тиме додатно нарушио укупан систем финансијског извештавања у Србији. Наиме, међународни стандард за мала и средња предузећа настао је као резултат најразвијеније рачуноводствене теорије и најбоље светске праксе, а подзаконски акт треба да донесе администрација Министарства финансија. Међутим, потпуни сет финансијских извештаја у складу са Директивом 2013/34/EU⁵ обухвата: [18.]

1. извештај о финансијској позицији (биланс стања или једноставно биланс),
2. извештај о резултату (који се код нас назива биланс успеха),
3. извештај о токовима готовине,
4. извештај о променама на капиталу и
5. напомене уз финансијске извештаје.

Неведени извештаји пружају увид у финансијску конституцију предузећа, односно његову финансијско-структурну позицију (биланс), умешност стварања добитака као извора приноса за власнике (извештај о резултату), способност усклађивања прилива и одлива новца и, у том контексту, могућност намиривања интереса кључних стејкхолдера [23, стр.9] (извештај о токовима готовине), промене на капиталу које настају током обрачунског периода по основу оствареног добитка, исплата дивиденди, покрића губитка, прибављања капитала, откупа сопствених акција и слично (извештај о променама на капиталу), као и информације које ближе објашњавају примењене рачуноводствене политике и садржину појединих позиција из претходних извештаја (напомене). Реч је о једином свеобухватном систему извештавања који обухвата сва пословна збивања унутар предузећа, као и односе предузећа са окружењем. Упркос бројним критикама којима је изложено финансијско извештавање, извесно је да до сада није пронађен бољи начин извештавања о перформансама предузећа. [9, стр.34.]

5) Directive 2013/34/EU on the annual financial statements, „Consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings”, *Official Journal of the European Union*, June 2013.

Финансијски извештаји су, дакле, важни за функционисање појединачних пословних субјеката, али и за функционисање тржишта роба и услуга (тржишта набавке и тржишта продаје), тржишта капитала и укупне економије. Последнице неквалитетног извештавања су огромне. Оне превазилазе трошкове имплементације неадекватне регулативе. Штету трпе инвеститори (штете се мере износом изгубљеног уложеног капитала, изгубљеним приносима у виду дивиденди, изгубљеним капиталним добицима, опортунитетним трошковима услед одбачених бољих алтернатива, повећаним трошковима мерења квалитета рачуноводствених информација), појединачна предузећа (губитак репутације, пад тржишне капитализације, тешкоће успостављања нормалне финансијске структуре, отежан приступ изворима финансирања, повећање трошкова капитала, банкротство), држава (губитак прихода по основу пореза, уздржаност инвеститора због несигурности улагања или отежане процене пословно-финансијских ризика), запослени (губитак плата, губитак посла), рачуноводствена професија (губитак кредибилитета који се тешко стиче, али се лако губи), тржиште капитала (губитак поверења у функционисање тржишта капитала, смањење заинтересованости инвеститора, отежано прибављање капитала кроз примарне емисије, пад ликвидности тржишта) и национална економија (смањење инвестиција, смањење бруто домаћег производа, смањење запослености, повећање трошкова везаних за успостављање квалитетног система финансијског извештавања) [детаљније објашњење у следећим радовима 20, стр. 83-89], [21,стр.15-18.] и [22, стр.182-193].

4. Обвезници састављања финансијских извештаја

Правна лица, у смислу овог закона, „разврставају се на микро, мала, средња и велика“ [5, члан 6], у зависности од просечног броја запослених, пословног прихода и просечне вредности пословне имовине утврђених на дан састављања редовног годишњег финансијског извештаја у пословној години.

1. У микро правна лица разврставају се правна лица која не прелазе два од следећих критеријума:
 - пословни приход 700.000 EUR у динарској противвредности,
 - просечан број запослених 10, и

- просечна вредност пословне имовине (израчуната као аритметичка средина вредности на почетку и на крају пословне године) 350.000 EUR у динарској противвредности.
2. У мала правна лица разврставају се правна лица која прелазе два критеријума за микро правна лица, али не прелазе два од следећих критеријума:
 - пословни приход 8.800.000 EUR у динарској противвредности,
 - просечан број запослених 50, и
 - просечна вредност пословне имовине (израчуната као аритметичка средина вредности на почетку и на крају пословне године) 4.400.000 EUR у динарској противвредности.
 3. У средња правна лица разврставају се правна лица која прелазе два критеријума за мала правна лица, али не прелазе два од следећих критеријума:
 - пословни приход 35.000.000 EUR у динарској противвредности,
 - просечан број запослених 250, и
 - просечна вредност пословне имовине (израчуната као аритметичка средина вредности на почетку и на крају пословне године) 17.500.000 EUR у динарској противвредности.
 4. У велика правна лица разврставају се правна лица која прелазе два критеријума за средња правна лица.

Правна лица, односно предузетници дужни су да састављају редовне годишње финансијске извештаје за пословну годину која је једнака календарској, у складу са овим законом и подзаконским прописима донетим на основу овог закона.

Изузетно од става 1. овог члана, зависно правно лице са седиштем у Републици Србији чије матично правно лице са седиштем у иностранству има пословну годину различиту од календарске године, може, уз сагласност министра надлежног за послове финансија, односно Народне банке Србије за правна лица из њене надлежности (осим банака), односно Комисије за хартије од вредности за правна лица из њене надлежности, да саставља и објављује годишње финансијске извештаје са стањем на последњи дан пословне године која је различита од календарске.

Правна лица чије пословање је уређено другим прописима на основу којих је орган, односно организација надлежна за обављање надзора над њиховим пословањем прописала садржај и струк-

туру годишњих финансијских извештаја, дужна су да састављају годишње финансијске извештаје сагласно овом закону и тим прописима.

5. Национална комисија за рачуноводство и Одбор за јавни надзор

Национална комисија за рачуноводство основана је у складу са Законом о рачуноводству.⁶ Комисија има задатак да:

- прати процес примене директива Европске уније из области рачуноводства и предлаже одговарајућа решења за национално законодавство;
- прати процес примене МСФИ и МСФИ за МСП и даје мишљење Министарству о превођењу ових стандарда, као и предлаже решења за евентуалне проблеме који могу да настану у поступку примене тих стандарда.

Комисија је дужна да Министарству најмање једном месечно доставља извештај о свом раду. Влада, на предлог министра надлежног за послове финансија, именује председника и шест чланова Комисије из редова стручних лица која поседују знања и праксу из области финансија, рачуноводства и ревизије, од којих по једног члана именује на предлог Комисије за хартије од вредности и Народне банке Србије. Стручне и административне послове за потребе Комисије обавља Министарство.

Национална комисија за рачуноводство и Одбор за јавни надзор, предвиђени Законом о рачуноводству и Законом о ревизији, требало би да врше координацију у процесу финансијског извештавања у Републици Србији. Односно, Национална комисија за рачуноводство, према Закону о рачуноводству, има задатак само да прати процес примене међународне професионалне регулативе – директива Европске уније из области рачуноводства и МСФИ и МСФИ за МСП и решава евентуалне проблеме у поступку њене примене. Тако одређен задатак тешко да може оправдати њено постојање, али се једном ова Комисија осмелила да сузи примену међународне професионалне регулативе без икаквог регулаторног основа. Међутим, тело за координацију треба да постоји, јер координација рада свих непосредних учесника у систему финансијског извештавања и свих других институција и организација које које имају непосредан или посредан утицај на овај систем (друга ми-

нистарства, професионалне организације, берзе и др.) мора да постоји. Рад овог тела треба да се одвија у складу са развијеном стратегијом и потребом за решавањем оперативних питања у вези са квалитетом финансијског извештавања. Законом о ревизији [24, члан 90] нешто озбиљније је одређен обим задатака Одбора за јавни надзор, тела које је дуго очекивано пре свега од рачуноводствене професије и од кога се очекивало, имајући у виду да је требало да буде независно и самостално, да уреди питање квалитета финансијског извештавања, по угледу на развијене културе информисања и извештавања. Међутим, то се није догодило. Наиме, ово тело нема никакве надлежности у смислу изрицања санкција за некавалитетан рад у рачуноводству и ревизији.

Будући да Република Србија треба да усклади своју рачуноводствену регулативу са рачуноводственом регулативом Европске уније, то подразумева обавезну примену МСФИ за сва предузећа која састављају консолидоване финансијске извештаје, као и за банке и друге финансијске институције и осигуравајућа друштва.

Рачуноводствену регулативу ЕУ глобално посматрано чине: [6, стр. 185]

- а) Осма директива ЕУ,
- б) Директива 2013/34/ЕУ, и
- в) Уредба Европског парламента и Савета 1606/2002 и др.

Директиве ЕУ нису обавезујуће за све чланице, него их усваја законодавство сваке земље чланице, док је Уредба Европског парламента и Савета⁷ обавезујућа за земље чланице и није потребно појединачно усвајање у земљама чланицама. Према члану 3. и 4. ове Уредбе предузећа у ЕУ чијим вредносним папирима се тргује јавно на уређеном тржишту, као и предузећа која се спремају за котацију, при састављању консолидованих финансијских извештаја морају примењивати МСФИ/МРС који су одобрени од Европске комисије. Неопходно је због садржине рада напоменути да су, до 2013. године, значајну улогу у рачуноводственој регулативи имале Четврта и Седма директива. Четврта директива односила се на уједначавање националних прописа за друштва капитала у вези са формом и садржином годишњих рачуна и извештаја о пословању, принципа процењивања, објављивања и ревизије. Седма директива је, међутим, била фокусирана на консолидоване рачуне, круг консолидова-

6) Закон о рачуноводству, „Службени гласник Републике Србије“, бр.46/2006,111/2009,99/2001,62/2013.

7) Directive of European Parliament and Council, 2006/43/EC *Official Journal of the European Union*, English version, , L 157.

ња, као и обавезу да се припреме, ревидирају и објаве групни финансијски извештаји и методе везане за консолидацију [13, стр.175] Међутим, увођењем Директиве 2013/34/ЕУ, Четврта и Седма директива се више не примењују.

Осмом директивом, [14] усвојеном 10.04.1984, утврђивана су правила која се односе на обавезну ревизију годишњих и консолидованих финансијских извештаја, као и одређивана лица одговорна за обављање ревизије финансијских извештаја. Њом је предвиђено да државе чланице испоштују минимум стандарда у вези са квалификацијом (образовањем и праксом), као и личним интегритетом и независношћу лица која желе да се баве пословима ревизије. Њом се посебно инсистира да ревизори не могу да врше ревизију, било у своје име или у име ревизорске фирме, ако нису независни. Надаље, њом се утврђује и одговорност ревизора за случајеве да се ревизија не обавља у складу са начелом независности и објективности. Применом наведених директива финансијског извештавања требало је да се, поред осталог, унапреди процес финансијског извештавања и обезбеде упоредиве рачуноводствене информације потребне за функционисање тржишта капитала.

За наступ на финансијским тржиштима, велика предузећа ЕУ била су принуђена да састављају још један сет финансијских извештаја, у складу са америчким Општеприхваћеним рачуноводственим принципима (GAAP). Европски парламент и Савет ЕУ усвојили су Уредбу о примени МСФИ у ЕУ, чији званични број је 1606/2002. [15.] Консолидоване финансијске извештаја мора ревидирати ревизор или ревизори овлашћени од држава чланица, на основу одредби VIII директиве. Унапређење и модификовање VIII директиве из 1984. извршено је 2006. године, усвајањем нове VIII директиве. Разлог за оваквим променама у директиви проистиче из тога да иста није остварила свој циљ будући да није довела до хармонизације начина на који се ревизија спроводи у државама чланицама ЕУ. Она се односи на интерну и екстерну ревизију и нови скуп стандарда ће примењивати сви који се баве активностима ревизије и уверавања. Нова, VIII директива, ступила је на снагу 29. јуна 2008. године и садржи: [14.] дефиниције појмова, овлашћења, захтев за перманентном едукацијом и међусобним признавањем регистрације, професионалну етику, начело независности и професионалне тајне, стандарде ревизије и извештавања, истраге и санкције, јавни надзор и законодавни ангажман између земаља чланица, именовање, отпуштање и комуникацију, посебне

одредбе које се односе на обавезну ревизију предузећа од јавног интереса, међународни аспект и прелазне и завршне одредбе. Њом се постепено врши померање од националне рачуноводствене регулатива ка МСФИ, као наднационалним стандардима. Одредбе о финансијском извештавању, прописане у наведеним директивама, упркос извешеном осавремењивању, нису обезбедиле висок степен прегледности и применљивости извештавања о финансијском положају свих предузећа у ЕУ, што је био предуслов за усвајање Уредбе о примени МСФИ (о којој је већ било речи) и постепено увођење обавезног коришћења наднационалних стандарда (MPC/МСФИ и MСР).

Оног тренутка када Србија службено постане чланица ЕУ, Уредба Европског Парламента и Савета 1606/2002 аутоматски ће важити и за Републику Србију. Република Србија треба да усклади своју рачуноводствену регулативу са регулативом ЕУ [16, стр. 576-577]. У том процесу, важна је улога професионалних организација, Националне комисије за рачуноводство и Одбора за јавни надзор који треба да прати промене рачуноводствене регулативе у ЕУ и прати промене MPC/МСФИ-а. Исто тако, ради хармонизације рачуноводствена регулатива Србије за мала и средња предузећа прилагодила се регулативи ЕУ. То значи да је Законом утврђен Међународни стандард финансијског извештавања за мала и средња правна лица и представља рачуноводствени стандард финансијског извештавања за мала и средња правна лица (International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized entities - IFRS for SMEs), одобрен од Одбора за међународне рачуноводствене стандарде (IASB), чији је превод утврдио и објавио Савез рачуновођа и ревизора Србије 2010.год., а потом и Министарство финансија 2013. године.

6. Савез рачуновођа и ревизора

Савез рачуновођа и ревизора Србије (СРРС)⁸ је невладина, непрофитна организација професионалних рачуновођа Србије. Од оснивања 1955. до данас активно ради на развоју рачуноводствене професије, образовању чланова и хармонизацији националне професионалне регулативе и прилагођавању развијених земаља. СРРС је професионална организација која окупља више десетина хиљада едукованих чланова из различитих сегмената. Чланство Савеза чине: [17.]

- 61% овлашћених рачуновођа,
- 37% рачуновођа,
- 2% овлашћених ревизора и

8) Подаци о СРРС су преузети са сајта: www.srrs.rs дана 23.06.2015.

Организација СРПС развила је мрежу у облику филијала, подружница и секција:

- Филијале Београд, Ниш, Нови Сад и Крагујевац,
- Подружнице у готово свим општинама Србије,
- Удружење пружалаца рачуноводствених услуга.
- Секције:
 - секције ревизора,
 - секције интерних ревизора,
 - секције професионалних рачуновођа јавног сектора,
 - секције произвођача рачуноводствених софтвера,
 - секција професора рачуноводства средњих економских школа и
 - секција проценитеља.

Циљеви организације СРПС су:

- Јачање рачуноводствене професије у Србији,
- Хармонизација рачуноводствене праксе и ревизије у Србији са најбољом међународном праксом и стандардизација финансијског извештавања,
- Усклађивање професионалне обуке, програми тестирања заснованих на Смерницама IFRC-их стандарда (IFRC – International Federation of Accountants) за професионалне рачуновође,
- Контрола квалитета рада професионалних рачуновођа, посебно професионалних рачуновођа у јавној пракси и њиховим етичким понашањем и стручним усавршавањем у складу са професионалним стандардима,
- Сарадња са академским институцијама у земљи и свету,
- Континуирани развој професионалних рачуновођа – чланова СРПС и друго.

Имплементација глобалних стандарда у Србији остварена је захваљујући СРПС, усаглашавањем националне са међународном професионалном регулативом. СРПС је усвојио IFAC-ов *Етички кодекс за професионалне рачуновође* – своје чланове, ускладио РОС 31 - *Професионално образовање рачуновођа* и Стандард контроле квалитета рада професионалних рачуновођа, као и низ пратећих правила понашања чланова у складу са актима Савеза.

Савез има изузетно добру сарадњу са свим факултетима економског усмерења у Србији, Црној Гори и Републици Српској. Посебну пажњу Савез обраћа на континуирани програм обуке и развоја професионалних рачуновођа, као и сталне промене које настају прилагођавањем националних међународно признатим програмима

едукација са циљем унапређења финансијског извештавања на основама међународне професионалне регулативе. У оквиру својих активности, СРПС објављује низ издања која се баве међународном професионалном регулативом и другим актуелним темама из области рачуноводства и финансија. Такође, битно је истаћи да СРПС има чланство и активност у међународним регулаторним телима као што су: Међународна федерација рачуновођа (IFAC), Федерација европских рачуновођа (FEE), Медитеранска федерација рачуновођа (FCM), Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде и Федерација професионалних рачуновођа југоисточне Европе (SEEFPA).

Савез рачуновођа и ревизора Србије је међународно призната професионална организација, која за свој рад на пољу развоја способности и компетенција професионалних рачуновођа одговара међународним регулаторима финансијског извештавања, на основу чланских обавеза према њима. Регулаторни оквир финансијског извештавања у Србији занемарује овакву професионалну организацију. На тај начин развијање способности и компетенција професионалних рачуновођа препушта стихији, а развијање одређених професионалних вредности, подстицање и стимулисање етичког понашања и потребу за формирањем ставова третира као потпуно непотребне. На тај начин се превиђа чињеница да је рачуноводствено просуђивање камен темељац онога што чини професионалног рачуновођу, који је укључен у бизнис заснован на комуникацији и доношењу одлука. Професионалне рачуновође су истовремено и темељ бизниса, али имају значајну улогу и у процесу образовања, здравства, животног благостања и сл. Они обављају људску делатност тако да омогућавају другим професијама и занимањима да допринесе економији и друштву уопште. То је њихова "част и одговорност" [10, 2008]. Знање, вештине, вредности и ставови, као и моралне врлине – етика од изузетног су значаја приликом признавања, мерења, процењивања и обелодањивања финансијских извештаја насталих на основу трансакција и догађаја чију суштину прописи, директиве и стандарди објективно не могу јасно препознати, јер је то скуп правила и принципа који по својој природи не могу пружити потпуне одговоре на прилично разнолику и комплексну економску стварност. Уз то су наметнути споља. Ту се налази простор за професионална просуђивања рачуновођа.

Суштину квалитетног финансијског извештавања чини разумно тумачење, добро расуђивање, професионални и етички приступ профе-

сионалног рачуновође. Његове активности треба да одвијају у складу са сетом међународних стандарда рачуноводства и ревизије, као и међународних стандарда образовања који се баве стицањем и државањем професионалних звања. Професионалне рачуновође, који подразумевају и ревизоре, стичу општа и специфична знања и професионалне вештине током средњошколског, високошколског и факултетског образовања из области: рачуноводства, финансија и одговарајућих знања; организације и пословних знања; и знања и компетенција информационих технологија. Ова знања су услов за улазак у рачуноводствену професију и даље стицање и континуирано усавршавање ових професионалних знања, зависно од нивоа звања, потом усавршавање професионалних вештина, изградњу и унапређење професионалних вредности, етичког понашања и заузимања професионалних ставова, као друге елементе везане за изградњу људских капацитета из основе 3 у оквиру рачуноводствених професионалних организација [11 Малинић, С., 2006, и 12 *Међународни стандарди едукације за професионалне рачуновође*, 2005].

7. Идентификовани проблеми у финансијском извештавању Србије

У раду су изнети само неки од идентификованих проблема у вези са рачуноводственом регулативом која уређује финансијско извештавање а који могу бити корисни у будућим активностима евентуалног унапређења измена, допуна, доношења и примене прописа из ове области.

У вези са идентификованим стањем у финансијском извештавању у Србији, у наставку се наводе основне констатације.

1. Законска регулатива у Србији у последњих 15 година изоставља достигнућа светске и националне рачуноводствене теорије и праксе финансијског извештавања што за последицу има неквалитетно финансијско извештавање.
2. Закон о рачуноводству ("Сл. гласник РС", 62/2013) и подзаконска акта у вези са њим, искључују међународну професионалну регулативу као и професионалног рачуновођу који представљају кључне факторе за квалитетно финансијско извештавање.
3. Пошто информације садржане у финансијским извештајима представљају саставни део тржишних информација, Република Србија нема основу за утемељење и развој тржишне економије - посебно тржишта капитала и кредита, а самим тим ни значајне основе за укључивање Србије у европске глобалне пословне и финансијске токове.
4. Оцена финансијског положаја и успешности пословних система како у приватном тако и у јавном сектору, као и привреде као целине са неквалитетним финансијским извештавањем значајно је ограничена, а процена будућности несигурна и неутемељена.
5. Неквалитетни финансијски извештаји у Републици Србији подстичу нелегално пословање и корупцију, чине вероватнијим банкротство пословних система и угрожавају функционалност и ефикасност дела правосудног система.
6. Рачуноводствене информације се налазе у основи креирања вредности пословних система за разноврсне стејкхолдере, што намеће потребу за изградњом и унапређењем интегрисаног пословно-финансијског извештавања, истраживањем нових модела, метода, инструмената и техника управљања, уз значајно уважавање пословних и финансијских ризика, како у приватном тако и јавном сектору [19].

Закључак

Релевантност и веродостојност су две основне квалитативне карактеристике корисних финансијских информација, док се повећање информационе користи постиже уколико су информације додатно упоредиве, проверљиве, благовремене и разумљиве. Поред задовољавања квалитативних карактеристика, неопходно је извршити и имплементацију стандарда који се односе на финансијско извештавање, а у контексту конвергенције рачуноводствених пракси различитих земаља. Због значаја који имају, неопходно је континуирано побољшање квалитета финансијских извештаја и обезбеђење веће поузданости информација презентованих у њима. Савршен систем финансијског извештавања не постоји нигде у свету. Увек постоји могућност напредовања и усавршавања. Унапређење система ревизије такође би дало допринос квалитету финансијског извештавања, што се одражава на поверење инвеститора, ефикасну алокацију капитала и развој целокупне привреде. Имплементација рачуноводствених директива довела је до значајне хармонизације финансијског извештавања у ЕУ и до побољшања квалитета

финансијских информација. У будућности се могу очекивати даље промене у виду усклађивања правила садржаних у директивама са правилима која се примењују у складу са МСФИ и МСР, као наднационалним стандардима.

На основу свега претходно реченог, намеће се закључак да је у Србији рачуноводствена регулатива нестабилна; нова решења углавном не представљају надоградњу претходних и утиче да финансијски извештаји одступају од најбоље праксе у свету, што има за последицу угрожавање њиховог квалитета. Анализа је показала да на свим подручјима која су била предмет истраживања у овом раду не постоји усаглашеност са релевантном међународном регулативом, односно са Директивом 2013/34/ЕУ и МСФИ/МСР. Нетранспарентно финансијско извештавање у Србији не може привући стране, нити подстаћи домаће инвеститоре. Без квалитетног финансијског извештавања нема основе за утемељење и развој тржишне економије, нити ефикасности ни поузданости тржишта капитала и кредита. Према квалитету финансијског извештавања Србија је данас даље од Европе него што је била 1996. године, када је постигла скоро хармонизовано финансијско извештавање са важећим директивама Европске уније. Самим тим, и интегрисање у Европску унију на основу најбоље могуће употребе ресурса веома је отежано. Србија није у могућности да усклађује економске, правне и друштвене прилике са Европом и светом јер нема транспарентан систем финансијског извештавања.

Литература

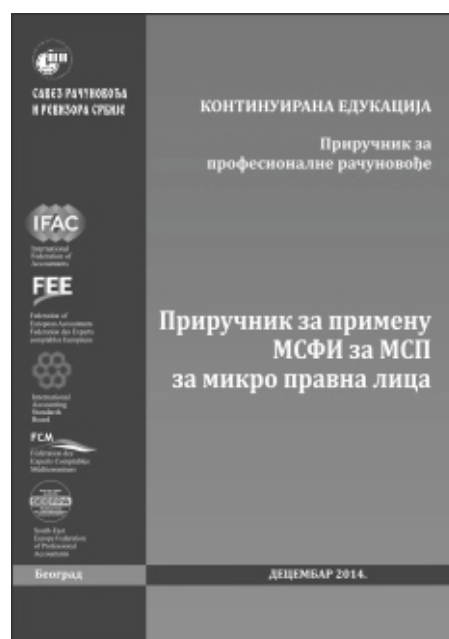
1. Благоје Новићевић (2001), "Јачање улоге професионалне етике и интензивирање процеса изградње етичког понашања рачуновођа у условима примене међународних стандарда финансијског извештавања", Симпозијум Бања Врућица
2. Иван Белоица, (2011); „Финансијско извештавање у јавним предузећима“, Универзитет Сингидунум, Београд
3. www.apr.gov.rs
4. Стакић Б, Бараћ С, (2009); „Јавне финансије“, Универзитет Сингидунум, Београд
5. Закон о рачуноводству, „Службени гласник РС“, бр.062/2013
6. Ана Кликовац, (2008); *Финансијско извештавање у Европској унији*, Мате.д.о.о. Загреб
7. Новићевић, Б, (2015), „Узроци и последице неквалитетног финансијског извештавања у Републици Србији, Актуелни проблеми и перспективе рачуноводства и финансија“, Зборник радова за 46. симпозијум у организацији Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор
8. Шевић, Ж., Шкобић З., (2015), "Саморегулација и јавни надзор у функцији квалитета рачуноводствене професије", *Рачуноводство* 1
9. Малинић Д, (2015), „Критички осврт на структуру и садржину званичних финансијских извештаја“, Зборник радова за 46. симпозијум СРРС, Златибор
10. Малинић, С., (2008), "Професионална етика и едукација у функцији квалитета финансијског извештавања", Зборника радова, "Улога и задаци финансијског извештавања у процесу придруживања Европској унији", XXXIX симпозијум у организацији Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор
11. Малинић, С., (2006), "Међународна професионална регулатива за професионалне рачуновође", Зборник радова "Међународна професионална (рачуноводствена) регулатива као основа квалитетног финансијског извештавања", XXXVII симпозијум у организацији Савеза рачуновођа и ревизора Србије, Златибор
12. *Међународни стандарди едукације за професионалне рачуновође 1-8* (2005), превод Савеза рачуновођа и ревизора Србије
13. Шкарић Јовановић К., Зборник радова са XXXIII симпозијума на Златибору, СРРС, Београд, 2002.
14. Directive 84/253/EEC on the approval of persons responsible for carrying out the statutory audits of accounting documents, OJ L.126
15. Directive 2006/43/EC of European Parliament and Council, *Official Journal of the European Union*, English version, 2006, L 157
16. Јелена Радомировић, Катарина Прокоповић, (2012); Директиве Европске уније, Међународна конференција Менаџмент, Младеновац
17. www.srrs.rs
18. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statement and related reports of certain types of undertakings, *Official Journal of the European Union*, Brussels

19. 46. Симпозијум Савеза рачуновођа и ревизора Републике Србије (2015), *Актуелни проблеми и перспективе рачуноводства и финансија*, Закључци, Златибор
20. Стевановић, Н., Малинић Д., 2009 „Феноменологија биланса“, *Економика предузећа*, специјални тематски број: *Тајне биланса: менаџерски угао*, Савез економиста Србије, Београд
21. Малинић, Д., 2010, Accounting profession credibility as a factor of capital market development, The 2010 Kopaonik Business Forum, Serbia beyond the crisis: Positioning oneself in the global economy
22. Малинић Д., 2008, Creative financial reporting as a source of information risks, *Економика предузећа*, Савез економиста Србије, Београд
23. Financial Accounting Standards Board, 2010, Statement of Financial Accounting Concepts No. 8, *Conceptual Framework for Financial Reporting*, Financial Accounting Foundation, Connecticut
24. Закон о ревизији, „Сл.гласник РС“, 62/2013.

Приручник за примену МСФИ за МСЕ за микро правна лица

Приручник за примену МСФИ за МСЕ за микро правна лица представља инструктивно издање намењено микро правним лицима која су се определила да примењују МСФИ за МСЕ.

Овај приручник, као водич микро правним лицима, треба да олакша примену МСФИ за МСЕ на који упућују одредбе актуелног Закона о рачуноводству, почев од доношења интерног акта о рачуноводству усклађеног са захтевима МСФИ за МСЕ (садржи огледни пример), до евиденције конкретних пословних промена и трансакција.

др Владан
ПАВЛОВИЋ*

Актуелна питања мерења и управљања перформансама пословних система**

Резиме

Савремени системи за мерење перформанси осмишљени су као одговор на уочене слабости традиционалног система мерења перформанси. *Balanced scorecard* сматра се једном од најутицајнијих иновација која је допринела промени дискурса савременог управљачког рачуноводства и праксе, а њен настанак сматра се кључним догађајем за развој савремених система мерења. Међутим, након почетне еуфорије, испоставило се да дизајнирање имплементација и развој савремених система за мерење перформанси у динамичним и турбулентним условима карактеристичним за савремено доба, није нимало лак задатак. Истраживања су показала да се компаније сусрећу са низом проблема приликом дизајнирања, имплементирања и развоја система мерења, чиме је подстакнута расправа о релевантности и валидности ових система.

Кључне речи: мере перформанси, савремени системи мерења перформанси, *Balanced*.

Увод

Мисао лорда Kelvin-а (из давне 1889. године) „када можете мерити оно о чему говорите, и можете то изразити у бројевима, тада нешто о томе знате; иначе ваше знање је оскудно и незадовољавајуће“ често је цитирана у економској литератури да би се нагласила нужност мерења за управљање пословним системима. Као последица уочених слабости традиционалних система мерења перформанси, који су засновани искључиво на финансијским (рачуноводственим) мерама, развила се свест о потреби за укључивањем и нефинансијских мера у мерне системе,

чиме су настали тзв. савремени системи мерења перформанси. Развијање *Balanced scorecard* концепта почетком 90-тих година двадесетог века сматра се кључним догађајем за развој савремених система за мерење перформанси, а сам *Balanced scorecard* остао је најпопуларнији оквир за мерење перформанси до данас. Осим за потребе дијагностиковања, савремени системи за мерење перформанси користе се и као моћна стратешка алатка, која не само да омогућава превођење стратегије у конкретне активности, већ се користи и за само дефинисање стратегије, као и за накнадна преиспитивања адекватности усвојене стратегије.

* Редован професор Економског факултета Универзитета у Приштини (Косовска Митровица)

** Овај напис је објављен у Зборнику 46. симпозијума "Актуелни проблеми и перспективе рачуноводства и финансија"

Масовнијом применом савремених система за мерење перформанси, а посебно *Balanced Scorecard*, омогућена су емпиријска истраживања сврсисходности имплементације ових система. Испоставило се да имплементација савремених система за мерење перформанси често нема за последицу очекиване ефекте, чиме су подстакнута истраживања усмерена на утврђивање проблема у имплементацији и примени савремених система мерења перформанси, али и преиспитивање теоријске валидности оквира и методологија за мерење перформанси.

1. Значење појма „перформанса“

Ehrenberg још 1991. године примећује како је постепено успостављен култ перформанси како у друштву, тако и у привредним организацијама. Данас је свеprisутна потрага за перформансама; трага се на нивоу појединца, на нивоу организације, а све чешће и на интерперсоналном па и интерорганизационом нивоу (Poissonnier, 2009, стр. 3). Како наводи Power (1997), практичари и креатори политике постали су опседнути мерењем и регулацијом (према: Neelly, 2005, стр. 1265), а компаније, како из приватног, тако и из јавног сектора, улажу значајна средства у имплементацију и одржавање система за мерење перформанси. Мерење и управљање перформансама предмет су бројних истраживања. Овом темом баве се истраживачи различитих научних области, а најприсутнији међу њима су из домена управљачког рачуноводства, оперативног менаџмента, стратешког менаџмента и оперативних истраживања. Ова област, као ретко која друга, тема је бројних специјалних издања најпрестижнијих светских научних часописа из поменутих области. Опседнутост перформансама има за последицу и промену вишедеценијске терминологије из домена управљања. Bessire (1999) још крајем прошлог века наводи да се израз *управљачка контрола* понекад сматра застарелим, те да се редовно замењује изразом „управљање перформансама“ (према: Poissonnier, 2009, стр. 3). Развој стратешких система мерења, односно управљања перформансама довео је тога да се овај израз данас користи са значењем управљања организацијом.

Ипак, Micheli и Mari (2014, стр. 147) с пуним правом истичу да мере перформанси пате од недостатка теоријске основе. Ово не изненађује, када је и сам концепт перформанси недовољно објашњен. Hamdouch и Derpret истичу да је нерешено питање и саме дефиниције појма „перформанса“, уочавајући да се овај термин неретко користи са различитим значењем (према:

Poissonnier, 2009, стр. 2). Не само да се термин „перформанса“ користи са различитим значењем већ, као што констатују француски аутори, овај термин, који се истоветно пише на енглеском и на француском језику, има у ова два језика различито значење. Наглашавајући сложеност појма „перформанса“, Boutant и Verdier истичу вишедимензионалност овог термина. Позивајући се на француску литературу, ови аутори истичу да се овај појам користи у три смисла, и то, првенствено у смислу објективног резултата, кореспондирајући са *ex post* евалуацијом остварених резултата; да се такође види као процес реализације који интегрише ангажоване активности за остваривање резултата; и коначно, да се појам „перформанса“ односи на субјективан резултат када укључује намеру приближавања жељеној реалности, по природи субјективне, како би изразила мишљење о нивоу постигнућа или успеха. Према овом последњем становишту, разумевање перформанси захтева расуђивање и интерпретацију и интегрише толико димензија колико има и заинтересованих страна (према: Boutant, Verdier, 2013, стр. 4). Boutant и Verdier сматрају да постоје четири основне димензије перформанси: (1) финансијска; (2) економска; (3) социјална; и (4) еколошка димензија. Финансијска димензија се односи на задовољство инвеститора и на дугорочне циљеве компаније (иновација и способност компаније да се прилагоди окружењу, рентабилност сопственог капитала, конкурентност), економска димензија се односи на максимизацију рентабилности имовине, уз обезбеђење одговарајућег квалитета производа, односно услуге, социјална димензија на испуњавање очекивања запослених и еколошка димензија на очување животне средине (Boutant, Verdier, 2013, стр. 4). Melnyk и сарадници, у контексту савремених модела мерења перформанси, истичу да је термин „перформанса“ често погрешно дефинисан (Melnyk et al., 2014, стр. 175). Neely и сарадници (1995) наводе да се мера перформансе може дефинисати као употреба метрике за квантификовање ефикасности и/или ефикасности акција. Ослањајући се на претходну дефиницију, а констатујући да се метрика разликује од мера перформанси, Melnyk и сарадници меру перформансе дефинишу као инструмент за квантификовање ефикасности и/или ефикасности акције, наглашавајући атрибуте квантитативног обележја и проверљивости (Melnyk et al., 2014, стр. 175), док наводе да израз метрика има три различита значења: (1) мера перформансе која квантификује шта се догодило; (2) стандардна или циљна перформанса која указује шта се сматра добром, а шта лошом пер-

формансом, омогућавајући тиме управљање организацијом; и (3) последица достизања циљне перформансе, недостизања или премашивања. Док је мера перформансе информативна, метрика је, из пословне перспективе, од критичног значаја за изградњу савремених система за мерење перформанси (Melnyk et al., 2014, стр.175). Поједини аутори пак сматрају да се перформансе суштински ни не могу одредити, већ само у контексту историјске и географске перспективе, односно у контексту конкретног окружења (Lebas, 1995; Bourguignon, 1995; Lorino, 1996. Према: Poissonnier, 2009, стр. 2), чему је нарочито допринела чињеница да се перформансе помињу у литератури из различитих научних области (економије, менаџмента, рачуноводства и финансија), каткад са различитим значењем и под различитом формом (економска, финансијска, берзанска, организациона, стејколдерска, усмерена на акционаре, релациона, итд.) и у различитим контекстима: ефикасности, ефикасности, рентабилности, продуктивности и стварања вредности (Hamdouch, Depret у: Finet et al, 2009, стр. 43). Интересантно је да се сва претходно изложена тумачења појма перформанса разликују од значења које се овом појму додељује у речницима. Код нас се питање значења овог термина најчешће и не поставља¹.

Са друге стране, упркос томе што се мерење налази свуда и што се чини да је то нужан саставни део људског живота (Sydenham, 2003, стр. 3), питање мерења је само по себи изузетно сложено и још недовољно јасно, а нарочито у друштвеним наукама (видети детаљније у: Mari, 2003, 17–30).

2. Мерење и управљање перформансама као достигнуће рачуноводства и менаџмента

Управљачко рачуноводство представља информациону подршку менаџменту за одлучивање. Примарна функција управљачког рачуноводства била је у развијању мера перформанси, као помоћ менаџерима у планирању и контроли пословања. Дуги низ година фокус је био на агрегатним финансијским мерама перформанси везаних за организацију као целину, као и за њене сегменте (Chenhall, Langfield-Smith, 2007, 266). У литератури је присутан став да Џонсонова и Капланова књига *Relevance Lost* (1987) представља мост између литературе из области рачуноводства и оперативног менаџмента (према: Исто). Џонсон и Каплан истичу да је релевантност крат-

корочних финансијских мера угрожена брзим промена у технологији, скраћеним животним циклусом производа и иновацијама у производним операцијама. Смањење учешћа директног рада и повећан значај интелектуалног капитала и других нематеријалних ресурса учинили су ослањање на традиционалне (финансијске) мере перформанси мањкавим, а понекад и штетним. Стога су предложили увођење одабраних нефинансијских показатеља, заснованих на стратегији организације, а које укључују мере из производње, маркетинга и истраживања и развоја. (Johnson, Kaplan, 1987, 254-255. Према: Chenhall, Langfield-Smith, 2007, 267). Објављивање *Balanced scorecard*-а Kaplan-а и Norton-а 1992. године, сматра се кључним догађајем за развој савремених модела за мерење перформанси, а *Balanced scorecard* једном од најутицајнијих иновација која је допринела промени дискурса савременог управљачког рачуноводства и праксе (Modell, 2012, стр. 475). Последње две и по деценије обележене су напором за развијањем одговарајућих система за мерење перформанси и бројним истраживањима о реалним донетима и ограничењима тих система. Већина истраживања о системима за мерење перформанси потиче из три различите дисциплине: управљачког рачуноводства, оперативног менаџмента и стратешког менаџмента (Franco-Santos et al, 2012, стр. 82). Развијање поменутих система захтева сарадњу истраживача из различитих научних области. Сагледавање рачуноводствених питања изоловано, искључиво сведена на оперативни ниво, без истовременог сагледавања стратешких аспеката пословања, Robins назива миопијом (кратковидошћу) која за последицу може имати грешке у формулисању и реализацији стратегије (Robins, 2010, стр. 464). Већина аутора данас, а првенствено оних који се баве рачуноводством и оперативним менаџментом, усмерава пажњу на изналагање решења како обезбедити повезаност система мерења перформанси са стратегијом (Neelly, 2005, стр. 1269). Nnrreklit и сарадници наводе да се све већи захтеви за истраживањима из домена рачуноводства за потребе менаџмента могу посматрати у контексту транзиције професије у оквиру „занатског“ приступа научно заснованој пракси (Nnrreklit et al, 2012, стр. 491).

Захтеви менаџмента за системом за управљање перформансама који би био од помоћи за оцењивање ефикасности и ефикасности у одређеним областима, као што је управљање

1) У Лексикону страних речи и израза Милана Вујаклије овај термин се не помиње.

производњом, маркетинг и менаџмент људских ресурса, довели су до тежње да се у свим поменутиим функцијама развијају мере перформанси. У последњих неколико година дошло је до пролиферације приступа мерења перформанси у низу дисциплина, укључујући управљачко рачуноводство, операциони менаџмент, маркетинг, управљање људским ресурсима и стратешки менаџмент. У појединим случајевима, истраживачи су се ослањали на развој повезаних дисциплина. Често су, истраживачи знали која су паралелна кретања у сродним дисциплинама, али са врло мало међусобне оплодне идеја (према: Chenhall, Langfield-Smith, 2007, стр. 267). Слично примећује и Neelly, истичући да област мерења перформанси није, нити икада може бити, засебно поље академског проучавања, као последица диверзитета, наводећи да се најцитиранији истраживачи из ове области баве различитим дисциплинама: рачуноводством, информационим системима, оперативним менаџментом, операционим истраживањима, да су усмерени на различита истраживачка питања, да су истраживања утемељена на различитим теоријским основама и да примењују различите методолошке приступе (према: Neelly, 2005, стр. 1268-1269).

3. Системи мерења и управљања перформансама пословних система

Традиционални системи за мерење перформанси организација обично су засновани на оцењивању степена остварености краткорочних финансијских циљева (према: Kaplan, Norton, 1996). Одавно је познато да се пословне одлуке не могу доносити искључиво на основу финансијских информација (видети опширније у: Павловић, 2007). Сходно томе, ни критике традиционалног система за мерење перформанси нису новијег датума. Истиче се да ови системи могу да подривају производну конкурентност (Hayes, Abernathy, 1980) тиме што подстичу одређеност за краткорочне циљеве (Banks, Wheelwright, 1979; Hayes, Abernathy, 1982, према: Melnyk et al., 2014, стр.176) Поред тога, указује се на недостатак стратешког фокуса (Skinner, 1974), на охрабривање оптимизације на локалном нивоу (Hall, 1983; Fry, Cox, 1989) и подривање система сталног усавршавања (Lynch and Cross, 1991). (Према: Исто.) Каплан истиче и ирелевантност информација проистеклих из традиционалног система мерења за одлучивање (Каплан, 1984, 1986), а касније са Џонсоном, и потпуно ирелевантност ових информација за планира-

ње и контролу (Johnson, Kaplan, 1987; Johnson, 1992, према: исто.) Истражујући однос традиционалног система мерења перформанси и бриге за каријеру запослених у непрофитним организацијама, недавно истраживање које су спровели Arya и Mittendorf (2015) потврђује да мерење перформанси на критичан начин утиче на извршни менаџмент, тиме што потенцијално опструира кључне инвестиције у дугорочну инфраструктуру.

Спознаја да традиционална мерила перформанси нису довољна за управљање перформансама у савременим условима, као и спознаја о значају нематеријалне имовине за стратешку реализацију, имало је за последицу развијање нових приступа и модела мерења организационих перформанси, те је последњих 30 година дошло до револуције у домену мерења и управљања перформансама (Bourne et al., 2014, стр. 118). За ове нове моделе карактеристично је да поред финансијских садрже и нефинансијске показатеље перформанси.

Испоставља се, међутим, да је изузетно тешко дефинисати и разграничити савремене системе мерења перформанси. За почетак треба истаћи да се ови системи у литератури помињу под различитим називима, што и не изненађује, будући да се савременим системима мерења перформанси баве истраживачи из различитих научних области. Тако се ови системи сусрећу под називима: „системи интегралног мерења перформанси“ (*integrated performance measurement*), „целовитог мерења перформанси“ (*comprehensive performance measurement*), „системи мерења перформанси бизниса“ (*business performance measurement*) и „стратешки системи мерења перформанси“ (*strategic performance measurement* - SPM, према: Franco-Santos et al., 2012, стр. 80). Franco-Santos и сарадници наводе да се ови изрази могу сматрати синонимима. С друге стране, све чешће истраживачи говоре о системима за управљање перформансама, а поједини попут Melnyk-а и сарадника (2014) помињу системе за мерење и управљање перформансама (*Performance Measurement and Management Systems* - PММ). Ови системи се, како наводе ови истраживачи, састоје из две компоненте, из система за мерење перформанси и система за управљања перформансама (Melnyk et al., 2014, стр.175). Овде, међутим, нису у питању неки другачији, или нови системи у односу на савремене системе мерења перформанси, већ је само у питању раздвајање карактеристика на два система која аутори првог/их израза додељују систему за мерење перформанси.

Далеко је већи проблем, што не постоји сагласност о томе који се системи сматрају савременим системима мерења перформанси,² као ни да ли су поједини системи мерења перформанси операционализовани одређеним техникама мерења перформанси или су, оно што поједини аутори сматрају техникама, у ствари независни системи или пак концепти, не постоји сагласност које технике чине садржину ког система/концепта, нити пак постоји сагласност око дефинисања самих појединих техника/система/концепта (видети нпр.: Hall, 2008; Hall, 2011; Ittner et al. 1997; Bourne et al, 2014; Simons, 1995; Gimbert et al., 2010; Franco-Santos et al., 2012; Speckbacher et al., 2003; Melnyk et al., 2014; Micheli, Mari, 2014; Cruz et al., 2011).

Наведена спорна питања нису без значаја, будући да су закључци о улози и значају система мерења перформанси, односно о предностима њиховог увођења и потенцијалних негативних последица које ови системи могу изазвати директно условљени садржајем појединих система. Потреба за разјашњавањем шта се под савременим системима мерења перформанси подразумева није прошла незапажена у литератури. Наведени проблем, осим што ствара конфузију, онемогућава упоређивање резултата бројних студија и извођење закључака. Franco-Santos и сарадницима констатују да већина научника дефинише ове системе у контексту њихових карактеристика, а најважнија је употреба и финансијских и нефинансијских показатеља, док други научници (Hall, 2008; Ittner et al., 1997. и др.), осим карактеристика, истичу њихову улогу или главне процесе, при чему је нагласак стављен на идентификовање стратегије која има највећи потенцијал, превођења стратегије на конкретне активности и улогу оцењивања у којој мери је предузеће остварило постављене циљеве (према: Franco-Santos et al., 2012, стр. 80). У литератури се може чак наићи и на став да се комплексна природа савремених система мерења перформанси не може изразити једном дефиницијом (према: Исто, стр. 81).

Да проблем буде већи, не само да није сасвим јасно шта се подразумева под савременим системима за мерење перформанси, него су чак присутна и различита становишта шта се подразумева

под појединим системима (техникама). Тако на пример, у пословној пракси, а тиме и у стручној литератури влада конфузија шта у ствари тачно подразумева *Balanced scorecard*, односно које су карактеристике *Balanced scorecard* концепта. (Speckbacher et al., 2003, стр. 362) Наведени проблем помињу и Kaplan и Norton истичући да бројне компаније погрешно изјављују да примењују *Balanced scorecard* само због тога што користе микс финансијских и нефинансијских показатеља“ (према: Speckbacher et al., 2003, стр. 362). Истина, чињеница да је *Balanced scorecard* доживео више модификација, односно да су Kaplan и Norton перманентно проширивали овај концепт, а да и сами корисници једном имплементирани систем унапређују корак по корак, проширујући на тај начин његов делокруг, чини јасно дефинисање овог концепта тешко остварљивим (Speckbacher et al., 2003, стр. 362). Дефинисање и јасно разграничење *Tableau de bord* и Система вишекритеријумских главних индикатора перформанси у односу на друге системе мерења перформанси такође се чини изразито спорним (видети опширније у: Malo, 1992; Pezet, 2009; Giard. et al., 1995; Bessire, Baker, 2005; Lebas, 1994).

Ипак, нејасно дефинисан садржај савремених система за мерења перформанси не чини спорним резултате највећег броја истраживања, будући да је најчешће предмет истраживања везан за примену *Balanced scorecard*³ или, истина далеко ређе, за Призму перформанси (*Performance Prism*).

Широко је распрострањено уверење да постоје бројне предности увођења савремених система за мерење перформанси, а нарочито *Balanced scorecard*. Наглашавајући значај савремених система мерења, поједини аутори истичу да је овај систем за компанију пандан нервном систему човека (Beer, 1981, 1985; Bititci et al., 1997, према: Melnyk et al., стр. 174). Уопштено, сматра се да од одговарајућег система мерења перформанса организације могу имати користи у:

- формулисању, спровођењу и преиспитивању стратегије;
- комуникацији постигнутих резултата стејкхолдерима (заинтересованим лицима), јачајући тиме корпоративни бренд и репутацију;

2) У литератури се помињу *Balanced scorecard*, *Tableau de bord*, Модел хијерархије перформанси (*Performance hierarchies*), Систем вишекритеријумских главних индикатора перформанси (*multi-criteria key performance indicators - KPI*), SMART пирамида (*SMART Pyramid*), Simons-ове управљачке полуге (*levers of control - LoC*) које представљају део *Management Control System-a - MCS*. Ипак, у литератури се може наићи и на став да *Management control system - MCS* представља систем за мерење перформанси (Видети нпр. у: Davila, 2000), као и став о далеко широј палети савремених система/техника за мерење перформанси (нпр. Vakotić, 2014), мада су такви ставови тешко брањиви.

3) Опредељење да се овај израз не преведе последица је става да се преведени израз садржајно може мање више односити на неколико савремених система за мерење перформанси.

- мотивисању запослених на свим организационим нивоима, промовисању културе унапређења перформанси, и подстицању организационог учења (Micheli, Mari, 2014, стр. 148).

4. Везе система мера перформанси и стратегије пословног система

Управљање предузећем у литератури и пракси генерално се дефинише кроз три димензије. То су формулисање стратегије, прилагођавање или/и креирање организације и детерминисање система мера перформанси. Проблеми у пракси настају у случају остваривања свих димензија, а посебно су изражени код јасног детерминисања стратегије и њеног уклапања у одговарајући систем перформанси (Новићевић, Антић, Стевановић, 2006, стр. 53). Мере перформанси требало би да обезбеде системски приступ превођењу стратегије у јасно предвидљиве мерљиве циљеве, као и подршку самом постављању циљева. Сматра се да савремени системи за мерење перформанси могу да буду корисни у имплементацији стратегије, будући да помажу у формулисању стратешких претпоставки и у идентификацији потенцијалних проблема везаних за дефинисану стратегију (Gimbert et al, 2010, стр. 477).

У литератури из области стратешког менаџмента, савремени системи мерења перформанси најчешће се називају стратешким системима мерења перформанси (*strategic performance measurement* – SPM), чиме се наглашава њихов значај за стратешко управљање. Већ је напоменуто да постоји поприлична збрка око самог дефинисања савремених система мерења перформанси. Услед тога, немогуће је на прецизан начин говорити о односу ових система са стратегијом компаније. Чини се далеко исправније говорити о односима конкретних система и стратегије. У литератури се често (углавном слабо аргументовано) истиче да за потребе стратешког управљања, *Balanced scorecard* представља најадекватнији и најпотпунији систем. Како истичу Kaplan и Norton (2001, стр. 26) јединствени допринос *Balanced scorecard* је у описивању стратегије на конзистентан и детаљан начин. Пре развоја *Balanced scorecard*, менаџерима је недостајао оквир за описивање стратегије, наводе Kaplan и Norton, те менаџери нису могли да примењују нешто што нису могли добро да опишу. Самим тим, једноставан чин описивања стратегије помоћу стратешких мапа и *Balanced scorecard* представља изузетан допринос (исто). Стратешка мапа, која чини скуп хипотеза са узрочно последичним ефектима, представља средство за

детаљно описивање стратегија (Kaplan, Norton, 1996, стр. 31, стр. 149). Овде је важно истаћи да је *Balanced scorecard* значајно еволуирала током времена, те да њен значај за стратешко управљање није одувек исти. Наиме, *Balanced scorecard* (BSC тип I) осмишљен је као мултидимензионални оквир за стратешко мерење перформанси у коме су комбиновани финансијски и нефинансијски показатељи; накнадно је овај систем унапређен тиме што је описивао стратегију установљавајући узрочно-последичне везе (BSC тип II), да би се данас представљао и као средство за имплементацију стратегије, доводећи је у везу са дефинисаним циљевима, акционим плановима, резултатима и подстицајима (BSC тип III). Важно је истаћи да поменуто мишљење о *Balanced scorecard*, као најадекватнијем и најпотпунијем систему, које је у литератури и преовлађујуће, често и оспоравано (видети нпр.: Neely, 2005; Neely, et al., 2004; Neely, et al., 2001; Neely, Adams, 2000; Bessire, Baker, 2005).

Бројност компанија које су протеклих година увеле системе за мерење перформанси омогућила је спровођење већег броја истраживања. Резултати појединих истраживања указују на то да постојање савременог система за мерење перформанси побољшава дискусију менаџмента о стратегији, те помаже да се њихова пажња усмери на оно што је заиста значајно за организацију (видети опширније у: Franco-Santos et al, 2012, стр. 83). Бројни истраживачи сматрају да су савремени системи за мерење перформанси ефикасни механизми за (а) укључивање менаџера у процес формулисања и ревизије стратегије (б) омогућавање имплементације стратегије, олакшавајући њену операционализацију, односно превођење стратегије у конкретне акције; (в) охрабривање менаџера да стратегију организације прихвате као континуирани процес; (г) усмеравање акција ка остваривању стратешких циљева. (Franco-Santos et al, 2012, стр. 95). Ипак, како наводе Franco-Santos и сарадници, мера у којој савремени системи за мерење перформанси могу утицати на стратешке процесе, условљена је начином на који је систем дизајниран, развијан и како се користи, као и когнитивним ограничењима менаџмента (исто).

Резултати неколико студија указују да савремени системи за мерење перформанси повећавају стратешке способности организације, нарочито у домену подстицања иновативности (нових идеја, производа и начина обављања посла) и организационог учења. Voelpel, Leibold и Eckhoff (2006), међутим, наводе да *Balanced scorecard* може ометати иновативност и креативност (према: Madsen, Stenheim, 2014, 122,

Chenhall, 2006, стр. 109) такође наводе да механицистичка природа интегрисаних мерила перформанси може ограничити иновације и флексибилност. Резултати истраживања Bisbe-а и Otley-а (2004) указују на то да системи мерења перформанси погодују иновативним способностима искључиво код компанија са ниском стопом иновација, док умањују иновативност компанија са високом стопом иновација (према: Franco-Santos et al, 2012, стр, 94). Овде је интересно осврнути се на запажање Frjry-а, да иновативност подразумева разноврсност, креативност и несавршеност, док специјализација, увођење реда и оптимизација гуше иновативност. Оптимизовати процесе значи убити иновативност, наводи FrJry (FrJry, F. у: Collectif d'auteurs, 2005, стр.118).

Ahn (2001) сугерише да су савремени системи за мерење перформанси ефикасно средство за управљање јер интегришу кључне процесе управљања, као што су развој стратегије, комуникација, операционализација стратегије, стратешки *feedback* и учење. Бројна истраживања (Wouters и Wilderom, 2008; Johnston и сарадници, 2002; Malina и Selto, 2001; Papalexandris и сарадници, 2004), међутим, доказују да системи за мерење перформанси не морају увек бити ефикасно средство за управљање (према: Franco-Santos et al, 2012, стр, 96). Према томе, постоји веза између система за мерење перформанси и управљања, али позитивна или негативна природа овог односа је неизвесна и одређена је бројним факторима. Ukko и сарадници (2007) сматрају да је утицај одређен зрелашћу система, организационом културом, начином на који се систем користи и карактеристикама корисника система, као што су образовање, радно искуство и др. (према: исто.)

Како наводе Gimbert и сарадници, од средине 1980-их, када је повећана пажња посвећена проучавању система за управљање перформансама као ефикасном средству за имплементацију стратегије, већина истраживања фокусирана је на испитивање улоге стратешког система за мерење перформанси у комуникацији стратегије компаније и олакшавање њене имплементације и контроле. Ипак, наводе ови аутори, суштински се мало зна о улози који ови системи могу потенцијално имати у процесу (ре)дефинисања и дефинисања стратегије, односно да је њихова потенцијална улога у формулисању стратегије и спровођењу стратегије слабо истражена (Gimbert et al, 2010, стр. 478). Резултати истраживања Gimbert-а и сарадника (2010) указују да су савремени системи за мерење перформанси

корисно средство и за формулисање стратегије (Gimbert et al, 2010, стр. 477).

Бројни истраживачи, међутим, оспоравају стратешки карактер *Balanced scorecard* оквира. Weber and Schaffer (2000) су становишта да се *Balanced scorecard* искључиво може посматрати као систем за дијагностицирање перформанси, односно само као један корак ка активном управљању перформансама. „С обзиром на мноштво мера, менаџери који би *Balanced scorecard* користили као један интерактиван систем били би преоптерећени, док стратешки надзор изворних премиса није могуће узети у обзир на адекватан начин“ (Weber and Schaffer, 2000. Према: Ahn, 2001, стр. 459). Истражујући везу између *Balanced scorecard* и стратегије на примеру финских компанија, Malmi (2001) закључује да нема значајних покушаја повезивања *Balanced scorecard* и буџетирања, те закључује да се *Balanced scorecard* више користи као информациони систем него као стратешки управљачки систем (према: Andon, et al., 2005, стр. 32). Проблеме повезивања *Balanced scorecard* и стратегије запажају и Madsen и Stenheim (2014), у истраживању спроведеном на скандинавским компанијама. Истраживање Melnyk-а и сарадника (2014, стр. 183-184) указује да редефинисање стратегија, услед непрестаних структуралних промена у окружењу, није праћено и редефинисањем система за мерење перформанси. Док се у теорији истиче да је успостављање система мерења перформанси кључна полуга за формулисање стратегије, њену реализацију као и накнадну контролу, те да је исправно испројектован систем мерења перформанси онај у коме су мере перформанси интегрисане са стратегијом, пракса указује на велики јаз између система мерења перформанси и стратегије, истичу Melnyk и сарадници. Kennerley и Neely (2003, стр. 213) такође закључују да мали број организација има системски успостављене процесе које треба да обезбеде да системи за мерење перформанси одражавају своју околину и стратегије у условима динамичких промена.

Стратешку димензију *Balanced scorecard* оквира оспоравају и сви истраживачи који оспоравају теоријску заснованост овог концепта, о чему ће би речи касније.

5. Ограничења мерења и управљања перформансама пословних система

Након почетне еуфорије, па чак истицања и неопходности увођења савремених система мерења перформанси, а нарочито *Balanced*

scorecard, све већи број истраживача истиче да не постоје убедљиви докази о предностима увођења ових/овог система, а посебно узимајући у обзир трошкове увођења и одржавања. Chenhall (2006, стр. 111) чак наводи да су иновације у мерењу перформанси резултат „новотарија и трендова“, а да се системи мерења усвајају зато што организације подржавају једну другу и желе да изгледају савремено.

Још почетком овог века, Ahn (2001, стр. 441) истиче да литература обилује начелним изјавама о успешности примене *Balanced scorecard* концепта, док је мало доступних извештаја о овим искуствима. Од тада је спроведен немали број студија. Поједине студије су потврђивале сврсисходност увођења *Balanced scorecard* концепта, док друге то нису. Испоставља се, међутим, да истраживања која доказују успешност примене овог концепта не треба увек узети здраво за готово. Како с правом истичу Neely и сарадници (2004), Kaplan и Norton (2000) су учинили изванредан напор да демонстрирају утицај *Balanced scorecard*, али је њихов приступ био углавном анегдотски. Speckbacher и сарадници, с друге стране примећују да бројна истраживања пате од методолошких недостатака, као што је пристрасност у одабиру узорка, ниска стопа одговора на упитнике или непоуздане претпоставке (Speckbacher et al, стр. 362), док Franco-Santos и сарадници наводе да је резултате појединих истраживања која потврђују задовољство системом за мерење перформанси потребно узети са великим опрезом, будући да су испитаници били махом људи запослени у рачуноводству и финансијама, који су по природи пристрасни, будући да се управо из ових служби промовишу увођење и развој система за мерење перформанси (Franco-Santos et al, 2012, стр. 93).

Изостанак очекиваног позитивног ефекта сагледава се на различите начине. Док једна група аутора истиче практичне проблеме у имплементацији и примени система за мерење перформанси, или исправније речено, појединих система, а најчешће *Balanced scorecard*, и наводи разне злоупотребе или нус појаве произашле као последица неадекватно дизајнираног и/или имплементираних система мерења, не оспоравајући теоријску валидност концепата, друга група аутора оспорава саму теоријску валидност оквира и методологије, односно оспоравају реалност самих претпоставки на којима је систем утемељен.

5.1. Проблеми у имплементацији и примени система

У литератури се често истиче да компаније неадекватно имплементирају систем мерења перформанси. Parmenter (2007, стр. 32) наводи да се у пракси учестало дешава да менаџменту није јасно шта су кључни индикатори перформанси, што има за последицу успостављање система мерења са неодговарајућим показатељима. Ittner и Larcker (2003) наводе да је само 23% компанија из испитиваног узорка доследно изградило и тестирало каузалне моделе којима подупиру систем мерења перформанси. Ittner и Larcker као учестали проблем наводе тај да компаније не идентификују и анализирају релевантне нефинансијске мере и да не спроводе одговарајуће мере, а нарочито да се фокусирају на нефинансијске мере које нису у вези са одабраном стратегијом (према: Ittner, Larcker, 2003, стр. 88). Према овим ауторима, најчешће грешке у конституисању система нефинансијских мера перформанси су:

- недовођење у везу мере са стратегијом;
- непроверавање претпоставки о природи везе између мера и стратегије;
- погрешно успостављање циљних перформанси;
- погрешно мерење (Ittner, Larcker 2003, стр. 90-93).

У литератури се често истичу проблеми у вези са имплементацијом *Balanced scorecard*. Kasurinen (2002) примећује да је *Balanced scorecard* добар популистички концепт, те да представља референтан теоријски оквир али да Kaplan и Norton нису пружили никакву помоћ у вези са превазилажењем тешкоћа у имплементацији. Наведено је у складу и са Тајлеровим (2010) ставом да је имплементација *Balanced scorecard* концепта недовољно истражена (према: Madsen, Stenheim, 2014, 121-122). Наводећи различите врсте утврђених препрека у процесу имплементације *Balanced scorecard*, Kasurinen (2002) истиче недостатак времена и ресурса као потенцијални проблем, будући да нису сви у организацији спремни да уложе довољно времена и средстава у имплементацију пројекта. Поред тога, наводи да отпори могу потицати и из перцепције појединаца да *Balanced scorecard* угрожава њихове интересе (према: Madsen, Stenheim, 2014, 122). Wickramasinghe и сарадници (2007) наглашавају проблеме политичке природе везане за реализацију *Balanced scorecard*, као што је игра моћи између различитих професионалних група у организацији (на пример инжењера и запослених

Табела 1 - Четири категорије проблема у имплементацију *Balanced scorecard* концепта

Врста проблема	Проблем	Објашњење
Концептуални проблеми	Контекстуализација	<i>Balanced scorecard</i> представља "општи модел" који може бити тешко прилагодљив да би одговарао организацији
	Каузалност	Организације имају тешкоће да разумеју и тестирају каузалне односе
	Стратешке мапе	Организације имају тешкоће да разумеју како да имплементирају стратешке мапе
Технички проблеми	Технички аспекти	Организације имају проблема са прикупљањем података и аутоматизацијом, или постају превише фокусирани на техничке аспекте концепта
Социјални проблеми	Организациона култура	<i>Balanced scorecard</i> може бити инкомпатибилан са организационом културом, на пример неприхватање мерења
	Учествовање (партиципација)	Запослени могу бити пасивни и одлагати или блокирати процес имплементације
	Посвећеност	Недостатак посвећености од централних учесника у организацији, као што је топ менаџмент или пројектна група за имплементацију <i>Balanced scorecard</i>
Проблеми политичке природе	Време и ресурси	Имплементација <i>Balanced scorecard</i> захтева значајно време и ресурсе
	Одговорно лице	Организација нема лице које предводи пројекат имплементације <i>Balanced scorecard</i> и које је задужено за систем када је имплементиран
	Континуитет	Континуитет <i>Balanced scorecard</i> пројекта је угрожен услед промене обима посла
	Отпор	Запослени пружају отпор имплементацији <i>Balanced scorecard</i>

Извор: Madsen и Stenheim, 2014, стр.123-124

у финансијама (према: Madsen, Stenheim, 2014, 122). На исти проблем указује и Tuomela (2005) (према: Franco-Santos et al, 2012, стр. 93).

Thompson и Mathys (2008) су идентификовали четири потенцијална проблема у примени *Balanced scorecard* концепта. Ови аутори наводе да често постоји неразумевање самих процеса, затим неразумевање односа између различитих елемената *Balanced scorecard*, да је често тешко измерити оно што организација намерава да мери, и коначно, да може бити тешко разумљиво у каквој је стратегија организације вези са *Balanced scorecard* (према: Madsen, Stenheim, 2014, 123). Проблеме у примени *Balanced scorecard* концепта са којима су се суочавале скандинавске компаније, Madsen и Stenheim класификовали су у четири групе: (а) концептуални проблеми; (б) технички проблеми; (в) социјални проблеми; и (г) проблеми политичке природе.

У литератури се наглашава да се проблеми везани за имплементацију и коришћење савремених система могу смањити укључивањем запослених у дизајнирање и развој система, успостављањем изазовно постављених али досежних мера перформанси и циљева и смисаоним довођењем награда (бонуса) с њима у везу, као и подржавањем ефикасног механизма комуника-

ције, који охрабрује повратне информације, дијалог и учешће запослених (према: Franco-Santos et al, 2012, стр. 89). У литератури су идентификоване и одређене околности, које неповољно утичу на успешност адекватне примене система мерења перформанси, као што су организациона култура у којој преовлађују инжењери (Oriot, Misiaszek, 2004) или непосредно управљање организацијом од стране њеног/њених власника (Wickramasinghe, 2007), (према: Madsen, Stenheim, 2014, 122). Моорџ и сарадници примећују да културолошке карактеристике нације, а још више организациона култура значајно утиче на прихватање и развој *Balanced scorecard* оквира (Mooraј et al, 1999, стр. 487).

5.2. Преиспитивање теоријске валидности система за мерење перформанси

Будући да је *Balanced scorecard* несумњиво најпопуларнији и најпримењиванији оквир за мерење перформанси, те да се употребљава (а често и злоупотребљава) широм света, док остали оквири имају само регионални значај (Neely et al., 2001, стр. 6), највећи број истраживања односи се управо на овај оквир.

Неконзистентни резултати о сврсисходности увођења система за мерење перформанси, подстакли су одређени број истраживача на испитивање веродостојности претпоставки на којима су утемељени савремени системи за мерење перформанси (пре свега *Balanced scorecard* оквир). Међу овима, поједини аутори закључују да релевантност *Balanced scorecard* концепта није доказана (нпр. Albertsen и Lueg, 2014), док други заузимају став да концепт није релевантан. Став о теоријској нефундираности *Balanced scorecard* утемељен је на неколико аргумената.

Vaivio (1999) оспорава главну идеју *Balanced scorecard*, да неколицина квантитативних мера може да дочара различите аспекте стратегије организације (према: Hoque, 2014, стр. 46). Brignall (2002) и Nrrreklit (2000) сматрају проблематичним статичку и линеарну природу стратешких мапа, које су пак, главни алат за дизајнирање и развијање *Balanced scorecard*. Стратешке мапе претпостављају логичан и каузалан однос између димензија организационих перформанси, док су у стварности ови односи рекурзивни и динамични (према: Neelly, 2005, стр. 1271). Проблем статичности система у измењеним условима није само питање прилагођавања система измењеним околностима. Bourne и сарадници (2000) показују да типична имплементација система за мерење перформанси траје између 18 и 24 месеца, при чему су организације ретко када стабилне током толиког временског периода (Neelly, 2005, стр. 1272). Проистиче да су често системи мерења перформанси неадекватни већ првог дана њихове употребе. Сходно томе, Neelly истиче потребу за развијањем динамичког, уместо статичког, система мерења перформанси, који би био довољно флексибилан да прати константну еволуцију организације која се развија (исто). У раду из 2008. године Nrrreklit и сарадници истичу да *Balanced scorecard* недовољно узима у обзир комплексност организација, као и да тежи да организацију види као рационалну и способну да планира стратегију *top-down* приступом (одозго надолу). Такође указују да *Balanced scorecard* даје мало увида у релативну важност различитих мера употребљених у њој, те да каузалне везе између нефинансијских и финансијских мера нису нужно валидне (према: Madsen, Stenheim, 2014, 122).

Van Veen-Dirks и Wijn (2002) оспоравају теоријску фундираност *Balanced scorecard* тврдећи да ефективан стратешки систем за управљање треба да укаже на промене у конкурентном окружењу, наводећи менаџмент да реагује на ове промене прилагођавањем организационе стратегије, а да *Balanced scorecard*, у свом садашњем

облику, нема директну везу са тржиштем (према: Andon, et al., 2005, стр. 32). Nrrreklit (2000) такође наводи да *Balanced scorecard* на експлицитан начин не прати тржишну конкурентност, да је концепт исувише ригидан, будући да разматра шта је потребно да би се подесила стратегија, али не и шта може спречити или онемогућити њену реализацију. Питати се шта је потребно добро урадити да би се реализовала дефинисана стратегија није довољно, закључује Nrrreklit (према: Andon, et al., 2005, стр. 32).

Након дванаест година од оспоравања релевантности *Balanced scorecard*, Nrrreklit и сарадници (2012) наводе да *Balanced scorecard* представља мит менаџмент дисциплине, а не методологију која унапређује методолошку основу за праксу. Митски приступ, наводе Nrrreklit и сарадници, карактерише то што су критеријуми за сазнање укорењени у вери, која је флексибилна и одвојена од саме појаве која је предмет испитивања. За разлику од језика науке, који је усмерен на описивање и овладавање појавама, а који карактеришу расуђивање и прецизност у описивању појава и односа, митски говор се користи за стварање магичне представе живота, а карактеришу га емоционалност и двосмисленост. Митска веровања могу опстајати, али као плод случајности, а не као резултат здравог разума. Иако се практичари могу ослањати на митове, савесни истраживачи то никако не би смели, истичу ови аутори (Nrrreklit et al, 2012, стр. 492). Означавање *Balanced scorecard* оквира митом, Nrrreklit и сарадници аргумендују језичком анализом текстова/књига Kaplan-а и Norton-а, слабостима каузалних односа успостављених у *Balanced scorecard*, истичући да је повезивање стратешких циљева са системом мера лабаво, да је однос између мерења и најважнијих узрочно-последичних ефеката нејасан, а да довођење у везу циљева и мера са анализом рентабилитета није ни могуће (према: Nrrreklit et al, 2012, стр. 496). Nrrreklit и сарадници наглашавају да четири перспективе мерења нису установљене на основу критеријума утемељених на расуђивању, већ да је систем мера изграђен на примерима који су проглашени референтним, из чега проистиче да је систем мера изграђен на утисцима (Nrrreklit et al, 2012, стр. 496).

Nrrreklit и сарадници такође наглашавају да је недоказана констатација да компаније које су увеле *Balanced scorecard* успешно тестирају своју стратегију, те да су усвојиле систем перманентног учења, наводећи да су бројне компаније, које су истицане као истакнути корисници *Balanced scorecard* (као што су: *Fanny Mae*, *Nationwide Financial Services, Inc.*, и *General*

Motors) отишле у стечај или се суочиле са озбиљним финансијским проблемима (Ngrrekli et al, 2012, стр. 501).

Закључна разматрања

Услед запажања недостатака традиционалног система мерења перформанси заснованог искључиво на финансијским мерама перформанси и идентификовања негативних утицаја примене таквог система, развијено је више система мерења које поред финансијских укључују и нефинансијске мере. Ови системи, а посебно *Balanced scorecard* изазивају већ више од две деценије велику пажњу како истраживача тако и практичара.

За разлику од традиционалног модела мерења перформанси, који је првенствено оријентисан на дијагностицирање перформанси, савремени модели мерења перформанси, а посебно *Balanced scorecard* као најпопуларнији оквир, промовишу се као моћни стратешки алати који олакшавају процесе (ре)дефинисања и реализације стратегије, обезбеђујући системски приступ превођењу стратегије у јасно предвидљиве мерљиве циљеве. Широка примена савремених система за мерење перформанси у пракси, а пре свега *Balanced scorecard*, омогућила је бројнија емпиријска истраживања утицаја ових система на перформансе, а нарочито за испитивање сврсисходности увођења ових система за потребе стратешког управљања. Испоставило се, међутим, да увођење нефинансијских мера перформанси нема увек за последицу очекиване користи, а да се повремено испољавају чак и негативне последице. Неконзистентни закључци утицаја примене савремених система за мерење перформанси наметнули су истраживачима, не само потребу идентификовања проблема, односно ограничења у имплементацији и примени савремених система мерења перформанси, већ и потребу за преиспитивањем теоријске валидности оквира и методологија за мерење перформанси.

Упркос бројним аргументованим критикама на рачун *Balanced scorecard*, тешко је не сложити се са Neelly-јевом констатацијом да се не сме потценити значај и утицај *Balanced scorecard* оквира (Neelly, 2005, стр. 1274). Као оквир и концепт, *Balanced scorecard* дао је подстицај генерацији практичара и чланова академске заједнице. Како Neelly наводи, садашњи изазов јесте унапредити овај оквир. Ако се у томе не успе, прети опасност да упаднемо у замку да у садашњости примењујемо решења предложена за решавање проблема из прошлости (исто).

Коришћена литература

1. Ahn, H. (2001): *Applying the balanced scorecard concept: an experience report*, Long Range Planning 34 (4), 441-461
2. Andon, P., Baxter, J., Mahama, H. (2005): "The Balanced Scorecard: Slogans, Seduction and State of Play", *Australian Accounting Review*, 15(35), 29-38.
3. Arya, A., Mittendorf, B. (2015): "Career concerns and accounting performance measures in nonprofit organizations", *Accounting, Organizations and Society* 40, 1-12
4. Atkinson, A., Balakrishnan, R., Booth, P., Cole, J. M., Groot, T., Malmi, Roberts, T. H., Ulianam E., Wu, A. (1997): "New directions in management accounting research", *Journal of Management Accounting Research* (9): 79-108
5. Bakotić, D. (2014): "Suvremeni modeli za mjerenje organizacijskih performansi", *Ekonomika misao i praksa*, 23(1), 373-388
6. Bessire, D. Baker, R. (2005): "The French Tableau de bord and the American Balanced scorecard: a critical analysis", *Critical Perspectives on Accounting* 16(6), 645-664
7. Bisbe, J., Otley, D. (2004): "The effects of the interactive use of management control systems on product innovation", *Accounting, Organizations & Society*, 29: 709-737
8. Bisbea, J., Malagueno, R. (2012): "Using strategic performance measurement systems for strategy formulation: Does it work in dynamic environments?", *Management Accounting Research* 23, 296-311
9. Bourguignon, A. (1995): "La performance, essais de dJfinition", *Revue FranHaise de ComptabilitJ*, No 269, juillet-aoft, 60-65
10. Bourne, M., Melnyk, S., Bititci, U., Platts, K., Andersen, B. (2014): "Emerging issues in performance measurement", *The Management Accounting Research* 25, 117-118
11. Boutant, J., Verdier M-A, "Les stratJgies de communication sur la performance: le cas des sociJtJs franZaises en difficultJ", *ComptabilitJ sans Frontiures*, The French Connection, May 2013, Canada, pp.cd-rom <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00991974>
12. Burney, L., Widener, S.K. (2007): "Strategic performance measurement systems,

- job-relevant information, and managerial behavioral responses-role stress and performance”, *Behavioral Research in Accounting* 19, 43-69.
13. Cheng, M.M., Lockett, P.F., Mahama, H. (2007): “Effect of perceived conflict among multiple performance goals and goal difficulty on task performance”, *Accounting and Finance* 47 (2), 221-242
 14. Chenhall, R. H. (2006): “The contingent design of performance measures”, Y: Bhimani, A. (Ed.) (2006): *Contemporary issues in management accounting*, (pp. 92-111). Oxford: Oxford University Press
 15. Chenhall, R., Langfield-Smith, K. (2007): “Multiple Perspectives of Performance Measures”, *European Management Journal*, 25(4), 266-282
 16. Collectif d’auteurs (2005): *MBA - L’essentiel du management par les meilleurs professeurs*, Paris: Editions d’Organisation.
 17. Cruz, I., Scapens, R.W., Major, M. (2011): “The localization of a global management control system”, *Accounting, Organizations and Society* 36(7), 412-427
 18. Davila, A. (2000): “An empirical study on the drivers of management control systems’ design in new product development”, *Accounting, Organizations and Society* 25(4-5), 383-409
 19. Fakiolas, A., Otle, DT (2000): “Reliance on accounting performance measures: dead end or new beginning?”, *Journal of Accounting & Organizational Change*, 25(4-5), 497-510
 20. Finet, A., Bughin, C., Chatelin, C., Depret, M.-H., Hamdouch, A., Missonier-Piera, F., Piot, C. (2009): *Gouvernance d’entreprise: Nouveaux dJfis financiers et non financiers*. Bruxelles: Edition De Boeck UniversitJ.
 21. Franco-Santos, M., Lucianetti, L., Bourne, M. (2012): “Contemporary performance measurement systems: A review of their consequences and a framework for research”, *Management Accounting Research* 23, 79- 119
 22. Giard, V., Boitout, V., Bonmarchand, P. (1995): *Apport de la simulation B la conception et l’interprJtation de tableaux de bord de back office bancaire (CCP) et B la comptabilitJ de gestion*, IAE de Paris (UniversitJ Paris 1, PanthJon - Sorbonne) - GREGOR - 1995.06 www.univ-paris1.fr/GREGOR/
 23. Gimbert, X., Mendoza, X., Bisbe, J. (2010): *The Role of Performance Measurement Systems in Strategy Formulation Processes*, Long Range Planning 43, 477-497
 24. Hall, M. (2008): “The effect of comprehensive performance measurement systems on role clarity, psychological empowerment and managerial performance”, *Accounting Organizations and Society* 33 (2-3), 141-163
 25. Hall, M. (2011): “Do comprehensive performance measurement systems help or hinder managers’ mental model development?”, *Management Accounting Research*, 22(2), 68-83
 26. Hoque, Z. (2014): “20 years of studies on the Balanced scorecard: Trends, accomplishments, gaps and opportunities for future research”, *The British Accounting Review* 46, 33-59
 27. Ittner, C., Larcker, D. (2003): “Coming Up Short on Non-Financial Performance Measurement”, *Harvard Business Review*, 81(11), 88-95
 28. Ittner, C., Larcker, D., Madhav, R. (1997): “The choice of performance measures in annual bonus contracts”, *Accounting Review*, 72(2), 231-255
 29. Kaplan, R. (2012): “The Balanced scorecard: comments on Balanced scorecard commentaries”, *Journal of Accounting & Organizational Change*, 8(4), 539-545
 30. Kaplan, R., Norton, D. (1992): “The Balanced scorecard -measures that drive performance”, *Harvard Business Review*, 70(1), 71-79
 31. Kaplan, R., Norton, D. (1993): “Putting the Balanced scorecard to work”, *Harvard Business Review*, 71(5), 134-147
 32. Kaplan, R., Norton, D. (1996): “Using the Balanced scorecard as a strategic management system”, *Harvard Business Review*, 74(1), 75-85
 33. Kaplan, R., Norton, D. (2001): “Transforming the Balanced scorecard from performance measurement to strategic management”: Part I, *Accounting Horizons* 15(1), 87-104
 34. Kaplan, R., Norton, D. (2001): “Transforming the Balanced scorecard from performance measurement to strategic management”: Part II, *Accounting Horizons* 15(2), 147-160.
 35. Kennerley, M., Neely, A. (2003): “Measuring performance in a changing business environment”, *International Journal of*

- Operations & Production Management*, 23(2), 213-229
36. Lebas, M. (1994): "Managerial accounting in France: Overview of past tradition and current practice", *The European Accounting Review*, 3(3), 471-487
 37. Madsen, D. q., Stenheim, T. (2014): "Perceived problems associated with the implementation of the balanced scorecard: evidence from Scandinavia", *Problems and Perspectives in Management*, 12(1), 121-131
 38. Malo J-L. Tableau de Bord, *EncyclopJdie du Management*, Paris: Vuibert; 1992.
 39. Mari, L. (2003): *Epistemology of measurement*, *Measurement* 34 (1), 17-30
 40. Melnyk, S., Bititci, U., Platts, K., Tobias, J., Andersen, B. (2014): "Is performance measurement and management fit for the future?", *Management Accounting Research* 25, 173-186
 41. Micheli, P., Manzoni, JF. (2010): "Strategic Performance Measurement: Benefits, Limitations and Paradoxes", *Long Range Planning*, 43, 465-476
 42. Micheli, P., Mari, L.(2014): "The theory and practice of performance measurement", *Management Accounting Research* 25,147-156
 43. Modell, S. (2012): "The politics of the Balanced scorecard", *Journal of Accounting & Organizational Change* 8 (4), 475 - 489
 44. Mooraj, S. Oyon D., Hostettler, D. (1999): "The Balanced Scorecard - a necessary good or an unnecessary evil?", *European Management Journal* 17(5), 481-491
 45. Neely, A. (2005): "The evolution of performance measurement research - developments in the last decade and a research agenda for the next", *International Journal of Operations & Production Management* 25(12), 1264-1277
 46. Neely, A., Adams, C. (2000): "Perspectives on performance: the performance prism", *Focus Magazine for the Performance Management Professional*, 4. www.som.cranfield.ac.uk/som/dinamic-content/research/cbp/prismarticle.pdf
 47. Neely, A., Adams, C., Crowe, P. (2001): "The Performance Prism in Practice", *Measuring Business Excellence* (5)2, 6-12
 48. Neely, A.D., Kennerley, M. and Martinez, V., *Does the balanced scorecard work: an empirical investigation*, Proceedings of the 4th International Conference on Performance Measurement, Edinburgh, 2004. <https://www.som.cranfield.ac.uk>
 49. Nrrreklit, H., Nrrreklit, L., Mitchell, F., Bjrrnenak, T. (2012): "The rise of the Balanced scorecard! Relevance regained?" *Journal of Accounting & Organizational Change*, 8(4), 490 - 510
 50. Parmenter, D. (2007): "Performance measurement", *Financial Management*, February 2007, 32-33
 51. Pezet, A. (2009): "The history of the french tableau de bord (1885-1975): Evidence from the archives", *Accounting, Business & Financial History*, 19(2), 103-125
 52. Poissonnier, H., *Enjeux et dynamique d'Jvolution des critJres de performance en contexte inter-organisationnel: les enseignements de l'industrie textile franHaise*, La place de la dimension europJenne dans la CompatibilitJ Contr^le Audit, May 2009, Strasbourg, France. CD ROM
 53. Ridgway, V.F. (1956): "Dysfunctional consequences of performance measurements", *Administrative Science Quarterly*, 1(2), 240-7
 54. Robins, J. et al. - Ed. (2010): "New editor announcement and introduction to special issue", *Long Range Planning* 43, 463-464
 55. Scott, T.W., Tiessen, P. (1999): "Performance measurement and managerial teams", *Accounting, Organizations and Society* 24(3), 263-285
 56. Simons, R. (1995): "Levers of Control: How Managers use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal", Boston: *Harvard Business School Press*.
 57. Speckbacher, G., Bischof, J., Pfeiffer, T. (2003): "A descriptive analysis on the implementation of Balanced scorecard s in German speaking countries", *Management Accounting Research* 14 (4), 361-388
 58. Sydenham, P. (2003): "Relationship between measurement, knowledge and advancement", *Measurement* 34(1), 3-16
 59. Новићевић, Б., Антић, Љ., Стевановић, Т. (2006): *Управљање перформансама предузећа*, Ниш, Економски факултет
 60. Павловић, В. (2007): „Значај и међузависност финансијских и нефинансијских информација за пословно одлучивање“, *Рачуноводство*, 51(11/12), 74-93

проф. др Југослав
АНИЧИЋ^{*}
доц. др Слободан
ПОПОВИЋ^{**}

Концепт АВС методе, предности и ограничења у примени

Резиме

У пословању савремених предузећа све више долази до промене релативног односа директних и општих (индиректних) трошкова у смислу да се учешће индиректних трошкова у цени коштања производа и услуга све више повећава. То је још више поострило питање алокације индиректних трошкова на које традиционални системи обрачуна трошкова немају адекватан одговор. Доношење правих пословних одлука у таквим условима захтева ослањање на систем обрачуна трошкова заснован на активностима – АВС, који настоји да отклони слабости традиционалних система обрачуна и да опште трошкове алоцира на носиоце на начин конзистентан са принципом узрок-последича.

Кључне речи: АВС метода, индиректни трошкови, управљање трошковима, доношење одлука.

Увод

Глобализација, отвореност светских тржишта и брзо ширење технологије и информација на свим пољима, као главне карактеристике нашег доба, утицале су на природу и положај производње и допринеле промени релативног односа директних и индиректних (општих) трошкова. То је имало за резултат повећање износа индиректних трошкова, као и значаја њихове алокације у одређивању цене коштања финалног производа и услуге пружене клијентима. Технолошки развој довео је до промена на плану прецизнијег одређивања трошкова финалних производа, па

се јавила потреба за унапређењем система обрачуна трошкова у предузећима које би надоместило недостатак традиционалних система обрачуна. Систем обрачуна трошкова по активностима (*Activity Based Costing* – АВС) омогућава управи предузећа приступ свим важним информацијама у право време, помажући јој у остварењу циљева планирања, контроле и стратешког одлучивања, а тиме и повећању профитабилности предузећа.

Традиционални приступи управљању трошковима не одговарају савременом производном окружењу и могу имати карактеристике које би представљале препреке за ефикасно управљање

^{*}) Ванредан професор, Универзитет "Унион Никола Тесла" Београд

^{**}) Интерни ревизор, ЈКП Зеленило Нови Сад

трошковима и доношење одговарајућих пословних одлука. Због тога методе и системе рачуноводственог управљања треба редизајнирати како би се ускладили са дугорочним стратегијама производње, а не ограничавати улогу рачуноводственог система информисања само на обавештавање менаџера о томе шта се дешава у организацији, већ треба да се фокусира на подстицање менаџера да раде у складу са дугорочним стратегијама предузећа.

Основни захтев ABC методе је то што општи трошкови треба да се поистовете са њиховим носиоцима што је прецизније могуће. Трошкове узрокују или „изазивају“ различите активности које се догађају у пословном окружењу, на пример: наручивање сировина, складиштење сировина, постављање производне серије, тестирање квалитета производње, организација производње и др. Предузећа код којих је пожељна примена овог система су она која имају високе опште фиксне трошкове, широк низ различитих пословних активности, широк асортиман различитих производа, велике варијације у бројевима производних серија и скупу организацију, многе промене у активностима током времена, пословно особље које сумња у тачност постојећих информација о трошковима, побољшану рачунарску технологију и сл.

1. Методологија и предности ABC методе

1.1. Теоријски основ

Рачуноводство трошкова је током свог развоја обезбеђивало различите системе помоћу којих је вршена алокација општих трошкова на поједине циљеве трошкова. Спроведена истраживања показују да су до средине 90-тих година прошлог века готово све производне компаније у развијеном пословном свету користиле традиционалне системе обрачуна трошкова засноване на екстензивној употреби арбитрарних алокација општих трошкова. Почетком 90-тих година у стручној литератури појављује се велики број написа у којима реномирани аутори, међу којима се посебно истичу Робин Купер и Роберт Каплан, жестоко критикују традиционалне системе обрачуна трошкова, истичући при том да они обезбеђују „искривљене“ информације о трошковима и профитабилности производа. У недостатку одговарајуће алтернативе многи менаџери су на основу оваквих информација доносили најважније пословне одлуке, које су веома често биле погрешне. Последице тако погрешних одлука биле би видљиве са закашњењем, односно тек

након утврђивања пада конкурентности и профитабилности производа и услуга на одабраним тржиштима (Купер, Каплан, 1988, 38-39).

За разлику од традиционалних система обрачуна трошкова, ABC представља много прецизнији начин за додељивање општих трошкова активностима, пословним процесима, производима, услугама и купцима предузећа. Одлучан заокрет који доноси сама појава ABC-а састоји се у томе да овај систем препознаје да већина ресурса у данашњим предузећима није употребљена у физичкој производњи производа или услуга, већ у читавој лепези активности подршке које омогућавају производњу и продају широког спектра производа и услуга различитим групама купаца. У складу са тим, основни циљ ABC-а није арбитрарно алоцирање општих трошкова, већ њихово мерење најпре до појединих активности, а онда, уз ослањање на вишеструке изазиваче трошкова активности, до коначних производа и услуга предузећа.

Полазећи од тог циља велики број аутора истиче да се практично све активности у једном предузећу предузимају са циљем подршке испоруци производа или услуга коначним купцима (Каплан, Еткинсон, 1998, 97).

ABC у трошкове производа или услуга укључује трошкове свих активности које се предузимају читавом дужином ланца вредности предузећа, и у томе је суштинска разлика у односу на традиционалне системе обрачуна трошкова. Усвајањем ABC-а мења се алокациона основа општих трошкова, чиме се отклања произвољност приликом алокације и обезбеђују тачнији подаци о трошковима за потребе управљања предузећем. Једине две врсте трошкова које не треба да буду укључене у ABC су трошкови неискоришћених капацитета и трошкови истраживања и развоја потпуно нових производа.

Погрешно алоцирање општих трошкова има за последицу осцилирање трошкова производа са променама у обиму производње и то може предузеће увући у тзв. „спиралу смрти“ (Купер, Каплан, 1988, 102).

Информације ABC могу помоћи менаџерима да стално изнова вреднују активности које стварају вредност. Уколико одређене активности додају трошкове, а при томе не креирају вредност за купце, ABC помаже менаџерима да такве активности идентификују и елиминишу, или барем редукују. Такође, трошкови предузећа могу се смањити и кроз побољшање ефикасности спровођења активности које додају вредност (Купер, Чу, 1998, 164).

ABC упозорава менаџере да је веома опасно алоцирати све трошкове на произведене јединице производа или услуга. Запажајући чињеницу да обим активности није једини изазивач трошкова, ABC помаже менаџерима да установе тзв. хијерархију активности и трошкова на нивоу предузећа. За потребе доношења стратешких одлука није упутно размишљати о трошковима предузећа у терминима било које конвенционалне класификације трошкова. Уместо тога, много корисније је прихватање да су са аспекта дугог рока практично сви трошкови предузећа варијабилног карактера не само у односу на обим производње, него и у односу на читав дијапазон изазивача трошкова својствених ABC-у. Пошто је управо ова логика у средишту ABC-а, његове информације могу обезбедити стратешким менаџерима прецизне пројекције захтева које сваки производ/услуга постављају пред ресурсе предузећа (Инес, Мичел, 1989, 67).

Примена ABC у пракси неће бити могућа све док се на нивоу предузећа не образује шири тим људи који ће учествовати у идентификовању активности које проузрокују трошкове. У том тиму мора бити места за менаџере, рачуновође, дизајнере, запослене у маркетингу, продаји и другим деловима организације.

Трошкови имају централни значај и улогу у управљању пословањем предузећа на линији реализације његових циљева. Трошкови су вредносно изражено трошење економских добара са циљем производње и продаје учинака предузећа и остваривања добити по том основу (Стевановић, 1997, 47).

Према критеријуму алокације на носиоце трошкова, односно према могућности укалкулисавања у цену коштања производа и услуга сви трошкови се деле на директне (појединачне) и индиректне (опште) трошкове (Мијатовић и остали, 1996, 22-23).

Традиционални приступ управљању трошковима може се приказати у облику следеће релације:

Ресурс → Производ / Услуге

Нови приступ, као могуће решење проблема обрачунских поступака са општим трошковима, укључује активности као елемент који показује где се ресурси троше, ко их троши и за који производ/услугу.

Ресурси → Активности → Производ / Услуге

Познати аутор из ове области, Питер Дракер, међу првима истиче неподобност традиционалних метода обрачуна у условима растућег учешћа општих трошкова. Почетком деведесетих година прошлог века у САД је био редак изузетак фабрика у којој директни трошкови рада достижу 25% укупних трошкова, али се системи обрачуна трошкова још базирају на директним трошковима. Остали трошкови се распоређују према пропорцијама које су потпуно произвољне и воде на странпутицу (Дракер, 1990, 97).

Значај општих трошкова је толико порастао да су они по рангу одмах иза квалитета и освајања нових производа. Због тога производни менаџери воде битку за њихово смањивање.

Поред повећања општих трошкова долази и до промене структуре ових трошкова. Посебно се повећава учешће тзв. претпроизводних трошкова, у које пре свега спадају трошкови набавке. Због значаја трошкова набавке инсистира се да се, са аспекта могућности управљања тим трошковима, рашчлане на трошкове „директне куповине“ и трошкове „индиректне куповине“.

Општи закључак у савременој рачуноводној литератури је да конвенционални методи обрачуна трошкова нису подобни у савременим предузећима. Конвенционални методи обрачуна трошкова не пружају детаљне и правовремене информације о ефикасности пословних процеса, сувише су усмерени на директне трошкове и не обезбеђују тачне податке о трошковима производа.

Савремени услови пословања, које карактерише високо учешће и диверзификовање општих трошкова, пред обрачун трошкова и управљачко рачуноводство у целини постављају врло компликоване и за успех предузећа значајне задатке. Да би обрачун и управљање трошковима било ефикасно, морају да буду остварене три функције: вредновање имовине, оперативна контрола трошкова и мерење појединачних трошкова производа.

Недостатак радикалних иновација у области обрачуна и управљања трошковима последњих година довео је до тога да конвенционалан приступ не успева да задовољи све три функције одједном.

Управљачко рачуноводство треба да буде организовано тако да обезбеди праву информацију у право време ради доношења квалитетних одлука. И менаџмент предузећа је свестан да тако конципирано рачуноводство треба да подржи пословну стратегију предузећа: стандардизацију и флексибилност уз минималне трошкове.

ABC метода дефинише се и као „начин обрачуна трошкова на основу активности који има за циљ да менаџерима пружи информације о трошковима и другим одлукама које би могле да утичу на цену, да реши проблем индиректних трошкова и да доведе до најбоље одлуке по питању одређивања цена“ (Garison и остали, 2000, 318-321). ABC метода се најпре фокусира на опште трошкове производње који су и иницијални разлог редефинисања традиционалних метода обрачуна трошкова. Најважнија подручја одлучивања о трошковима и стварни разлози примене ABC методе су одлучивање о ценама производа, ценама наруџби, дугорочним уговорима, одлучивање о капиталној имовини и доношење одлуке - произвести или набавити (Хикс, 1999).

Трошак активности менаџерима пружа одговарајуће информације корисне при доношењу оперативних и стратешких одлука, које се односе на производне линије, као и на тржишне показатеље, однос са клијентима и побољшање нивоа пословања (Купер, Каплан, 1992).

У литератури се управљање засновано на активностима најчешће означава као процес који подразумева идентификовање активности које додају и активности које не додају вредност (Барч, 1994, 500).

На одступања у обрачуну трошкова по ABC методи и традиционалним системима обрачуна трошкова утичу фактори пословног процеса, као што су обим производње, сложеност производа, технолошки ниво предузећа, подршка купцима и др.

Предузећа у којима је пожељна примена овог система карактеришу високи општи фиксни трошкови и широк низ различитих пословних активности,

Животни циклус производа или услуге може бити представљен кроз четири фазе: идентификација могућности, развој, тестирање, промоција, увођење, раст, сазревање, опадање, повлачење.

Општи трошкови су релативно високи у раним фазама развоја производа/услуге, а затим се смањују током његовог животног циклуса. У том смислу, значајно је поменути и рашчлањавање животног циклуса на две фазе (Новићевић, 1996, 153):

- улазне фазе животног циклуса (планирање и конципирање производа);
- силазне фазе животног циклуса (производња и продаја).

Код предузећа интензивних технологија 10% активности контроле управљања по-

свећено је фази концепције, 45% фази производње и 45% фази продаје, док се обим економског улагања распоређује инверзном логиком (Лорино, 1988, 88).

Компаније суочене са интензивном конкуренцијом научиле су уз велике трошкове (и губитак дела тржишта) да потрошачи морају да буду у средишту интересовања њихових стратегија. Ово померање стратегије захтева организовање адекватних маркетинг и дистрибутивних канала, пружање услуга купцима после продаје, кредитирање купаца, итд.

Изрека да су потрошачи најважнија имовина предузећа широко је позната истина. Профит генеришу потрошачи, а производи су само начини претварања потрошачких захтева у профите. Квалитет услуга потрошачима представља критеријум за разликовање успеха и неуспеха предузећа (Каплан, 1992, 59-62).

Извор снаге предузећа лежи у супериорној моћи креирања вредности за потрошаче. Предузеће постиже задовољење захтева потрошача и повећава њихову лојалност уколико успе да обезбеди (Рив, 1990, 44):

- супериорнији квалитет производа од конкурената;
- производе који су у складу са жељама и захтевима потрошача;
- поуздано и правовремено допремање производа;
- услуге после продаје;
- гаранцију за квалитет производа;
- ефективан систем комуницирања са потрошачима, итд.

Адекватан систем управљачког рачуноводства треба да обезбеди менаџменту информације о могућностима и ефектима задовољења одређених захтева потрошача. Највећи део трошкова који настају као последица пружања услуга потрошачима има карактер општих трошкова. Фокусирање на кључне факторе успеха (трошкови, квалитет, уштеде у времену и иновативност) обезбеђује задовољство потрошача.

Скраћење времена испоруке, одговори на захтеве потрошача у смислу услуга, информација, итд., доприносе повећању задовољства потрошача. Овде треба додати и настојање предузећа да, зарад повећања конкурентне предности, скрати време избацивања савршених производа/услуга на тржиште. Управо због тога мере засноване на времену треба да буду у центру пажње савременог управљачког рачуноводства (Драри, 1996, 23).

Поред ниских трошкова (цена производа/услуга), потрошачи захтевају и висок квалитет производа/услуга. Управљање квалитетом једна је од предности предузећа у односу на конкуренте. Суштина савременог приступа је „у дизајнирању и уграђивању квалитета, а не накнадном проверавању и поправљању“. Овакав приступ условљава трошкове везане за набавку и амортизацију система квалитета, обуку и усавршавање запослених, дакле трошкова општег карактера.

На међународном тржишту предузећа се суочавају са различитим и по последицама врло значајним ризицима (трансферни ризик, ризик увозних ограничења, порески, ценовни, синдикални ризик итд.). Све ово условљава пораст учешћа трошкова осигурања, трошкова правних услуга и др. у укупним трошковима предузећа.

Обрачун трошкова по активностима, као савремени метод обрачуна, има за циљ да утврди поуздане информације о цени коштања производа или услуге. Заједничка основа и класичних метода и метода обрачуна трошкова по активностима је трошење ресурса. Разлика се огледа у томе што код класичних процедура ресурсе троше организациони делови, док код савремених потрошњу ресурса изазивају најразличитије активности које се одвијају у оквиру организационих делова предузећа.

Обрачун трошкова по активностима преобликује начин на који предузеће управља трошковима. Као такав, представља модерно оруђе за управљање комплексним операцијама пословања путем детаљног анализирања и оцењивања активности. Обрачун трошкова по активностима претпоставља софистициране обрачунске процедуре утврђивања трошкова производа и услуга. У основи ових процедура је алоцирање општих трошкова на објекте трошкова на начин који је конзистентан са принципом узрок-последича. Овај метод обрачуна базира се на идеји да производи или услуге троше активности, а активности троше ресурсе. У том смислу се, на првом нивоу алокације, врши алоцирање трошкова ресурса на активности. На другом нивоу алокације трошкови се са активности алоцирају на објекте трошења.

И на првом и на другом нивоу алокације овај метод обрачуна користи одговарајуће основе за алокацију општих трошкова, тзв. узрочнике трошкова, како оне који су повезани са обимом производње, тако и оне који нису повезани са обимом производње.

Трошак активности менаџерима пружа одговарајуће информације које помажу при до-

ношењу оперативних и стратешких одлука који се тичу производних линија, као и о тржишним показатељима, односу са клијентима и побољшању нивоа пословања (Купер, Каплан, 1992).

Најважнији фактори који су довели до појаве система трошкова заснованог на активностима су:

1. Научни развој и коришћење савремене технологије: повећана примена савремене опреме доводи до повећања значаја активности које потпомажу производњу, а тиме и до повећања индиректних/општих трошкова.
2. Повећање удела индиректних трошкова у структури укупних трошкова: имајући у виду недостатке традиционалних система трошкова који се тичу узрока губитака предузећа, систем трошкова заснован на активности, претварање дела индиректних трошкова у директне доводи до прецизније расподеле свих трошкова, што се одражава и на прецизност менаџмента при доношењу одлука о ценама.
3. Повећање броја производа и њихове разноврсности: основни проблем је прецизна расподела индиректних трошкова по производима и услугама. Повећање броја производа, њихове разноврсности и различитих спецификација довело је до тога да традиционални систем трошкова није могао прецизно да распореди ове трошкове по производима и услугама, што је довело до потребе да се пронађе систем трошкова који би помогао да се трошкови прецизно расподеле по различитим производима.
4. Раст конкуренције међу фирмама: последице отварања тржишта и лакшег уласка нових конкурената су смањење монопола и повећана конкуренција између предузећа на тржишту. То је довело до потребе да се виши управни органи интересују за прецизност трошкова и да избегавају трошкове производа или услуга који нису од значаја. Уз то се појавила потреба и за системом трошкова који може да држи корак са овим отварањем тржишта, да прецизно одреди трошак производа или услуге и да одреди цене на најбољи могући начин.
5. Свест виших органа управе о значају трошкова: уколико виши органи управе унапреде свест о значају трошкова за доношење адекватних одлука, то ће резултирати креирањем система трошкова који нуди прецизност при обрачуна индиректних трошкова за сваки производ појединачно.

6. Значај трошкова и њихов утицај на профитабилност предузећа: основни циљ сваког предузећа је повећање профита. Профитабилност предузећа одређује се након прецизног одређивања трошкова и формирања одговарајућих цена како би се достигао жељени добитак.

1.2. Предности ABC методе

ABC метода функционише на основу активности које обезбеђују прецизне податке, и захваљујући прецизности ових података остварује се низ предности (Атакрити, Ј., 2008) које чине да се овај систем разликује од других. Значајније предности овог метода наводе се у наставку.

Мотивисање управе да повећа разноврсност производа. Систем трошкова на основу активности прецизно обрачунава трошкове производа и услуга колико год да су ти производи и услуге разноврсни;

Максимално искоришћавање понуђених прилика. Систем трошкова на основу активности потпуно прецизно и јасно помаже да се искористе доступне шансе за смањење трошкова, тако што указује на све процесе и етапе кроз које производ или услуга пролази и фокусира се на активности које додају вредност производу и подржава их, а искључује оне које не доприносе подизању вредности;

Ефикасно је средство за процену учинка. Имајући у виду прецизност информација и података које систем трошкова на основу активности обезбеђује управи, он се може сматрати ефикасним средством за процену учинка и прецизно одређивање трошкова производа и услуга и њихових цена;

Доприноси повећању производње. Систем трошкова на основу активности прецизно одређује трошкове производа, што доводи до прецизног одређивања цена производа, затим и до ширења тржишта, а коначно и до повећања производње путем контроле квалитета и његовог побољшања, што захтева ефикасне елементе управе прилагођене концепту система.

Доприноси развоју тимског духа у послу. Примена система трошкова заснованог на активностима уклања све баријере међу запосленима и унапређује дух сарадње и тимског рада, кроз размену информација између сектора.

Омогућава прецизну расподела индиректних трошкова. Систем трошкова на основу активности прецизније расподељује трошкове, што доводи до прецизнијег одређивања профитабилности;

Обезбеђује информације које нису финансијске природе. Систем трошкова на основу активности обезбеђује предузећу информације које нису финансијске природе, на пример, да ли су клијенти задовољни производима - ове информације су корисне ради унапређивања унутрашњих процеса и достизања задовољства управе и клијената.

Омогућава повећање конкурентности. Примена система трошкова заснованог на активностима повећава конкурентност међу предузећима тако што предузеће смањује активности које не доприносе вредности производа, а фокусира се на активности које доприносе вредности.

Доводи до побољшања функције планирања и контроле. Примена овог система доводи до побољшања функције планирања и контроле, као и до побољшања учинка ефикасности управе, прилагођавања потрошње и дугорочне политике цена;

Омогућава већу прецизност при одмеравању трошкова и бољу контролу трошкова. Већа прецизност при одмеравању показатеља трошкова активности помаже менаџерима да побољшају производ, вредност процеса, доношење одлука и бољу контролу трошкова. ABC метода обезбеђује индикаторе који помажу да се одреди значај активности изражен у виду трошкова, и омогућава управи да донесе одлуке које се тичу распоређивања ресурса ка циљевима сваке активности. Проналази начин за распоређивање индиректних трошкова и то повезивањем активности и ресурса које она користи са производом, чиме се омогућава прецизније одређивање трошкова производа и детаљније информације о активностима неопходним за производњу, а све то доводи до тога да краткорочне и дугорочне одлуке управе буду засноване на информацијама система трошкова заснованог на активностима.

Једна од предности ABC метода јесте њен дводимензионални аспект: трошковни и процесни. Процесни аспект садржи информације о раду извршеном у оквиру сваке појединачне активности, за коју је неопходно познавати узрочнике трошкова и меру извршења, која одговара на питање колико појединачне активности задовољавају потребе интерних и екстерних корис-

ника. Веза између ових двају аспеката приказана је на Слици 1.

2. ABC метода у односу на традиционалне системе обрачуна трошкова

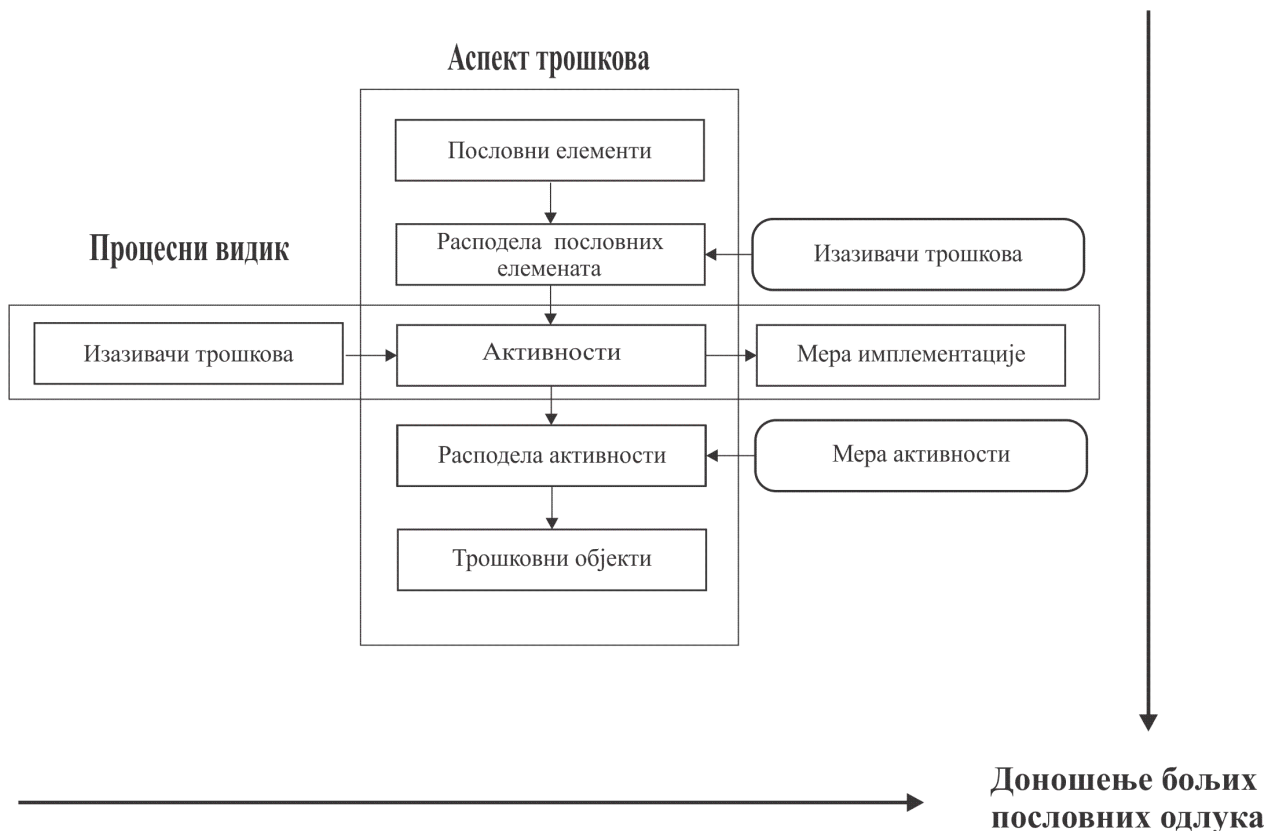
У савременим предузећима, са високим степеном техничке опремљености и детаљно извршеном поделом рада, највећи део трошкова је општег карактера. Општи трошкови представљају све трошкове за које се у фази обухватања врста трошкова за предузеће у целини не зна којим носиоцима трошкова припадају, па се за њих не могу непосредно везати. Трошкови који имају карактер општих трошкова су: трошкови осталог (режијског) материјала, трошкови горива и енергије, трошкови зарада режије, већи део трошкова производних услуга, амортизација, трошкови накнада зарада запосленима и спољним сарадницима, трошкови непроизводних услуга, осигурања, пореза и доприноса на терет трошкова, чланарина, репрезентације, итд. Дакле, ради се о трошковима који су и фиксни (у значајној мери) и варијабилни по свом карактеру.

Између производа (услуга) и општих трошкова постоји индиректан однос, те је њихов об-

рачун врло сложен проблем. Суштина овог проблема је у изналажењу најобјективнијег начина да се општи трошкови алоцирају на различите носиоце трошкова. Неопходно је пронаћи однос узрочности између трошкова који се алоцирају и носилаца трошкова. У квантификавању тих односа налазе се критеријуми за алокацију општих трошкова по принципу да сваки носилац трошкова сноси само трошкове који су настали или треба да настану при његовој производњи и продаји. Задовољење принципа узрочности условљено је прикладношћу примењених кључева као критеријума алокације. Од њиховог правилног избора зависи тачност калкулације цене коштања, реалност периодичног резултата, поузданост избора пословног опредељења и делотворност система планирања и контроле пословних остварења.

Систем трошкова заснован на активности функционише на основу везе између запослених и управе, где сви раде као један тим и развија се дух сарадње међу запосленима на различитим нивоима (Марпли, Ј, 2004). Управи се прослеђују информације рачуноводствене и нерачуноводствене природе, затим се доносе одлуке на основу класификације података и информација. На основу прецизних података и информација

Слика 1 - Дводимензионални аспект ABC методе

које пружа систем трошкова заснован на активностима, одређује се прецизно трошак пружене услуге за сваког клијента, па тако и прецизна цена пружене услуге по клијенту, чиме се управи помаже да донесе исправне одлуке при одређивању цена.

Предузећа код којих је пожељна примена овог система имају неке или све следеће карактеристике (Чарлс Т. Х., George, F., 1974):

- високе опште фиксне трошкове,
- широки низ различитих пословних активности,
- широки асортиман различитих производа,
- велике варијације у бројевима производних серија и скупу организацију,
- многе промене у активностима током времена, али мало одговарајућих промена у рачуноводству,
- пословно особље које сумња у тачност постојећих информација о трошковима,
- побољшана рачунарска технологија.

Традиционалне технике обрачунавања трошкова (иако су такве технике и даље у широкој употреби), предмет су бројних критика због своје нефлексибилности и немогућности да држе корак са променом пословног окружења. Традиционалне технике обрачуна по укупним трошковима, при чему се општи трошкови „апсорбују“ у производњи коришћењем одређене основе (на пример, броја сати рада машине или директног рада), биле су развијене у време када су директан рад, сировине и рад машина образовале најважнији инпут у процесу производње.

Међутим, како су процеси и у производним индустријама и у услужним пословним окружењима постајали све више аутоматизовани, знатно се смањивао примарни значај инпута директног рада. Истовремено, релативан значај индиректних општих трошкова у структури трошкова многих компанија имао је тенденцију раста. Последица је то да су све већи износи општих трошкова бивали алоцирани на све мањи број сати рада машина или броја сати директног рада, што доводи до дискутабилне алокације трошкова.

Фундаментали принцип АВС јесте тај да општи трошкови треба да се поистовете са носиоцима трошкова што је прецизније могуће. Трошкове узрокују или „изазивају“ разне активности које се догађају у пословном окружењу. Те активности у производном окружењу могу обухватити, на пример: наручивање сировина, складиштење сировина, постављање производне серије, тестирање квалитета производње,

организацију производње и др. Заговорници АВС тврде да овај приступ обрачунавања трошкова даје прецизније резултате од традиционалног обрачунавања трошкова. На пример, Даимитио и сарадници (Даимитио и остали, 2000) сматрају да АВС може компанији да обезбеди боље одговоре на следећа питања:

1. које производе или услуге треба да уведемо у нашу производну линију;
2. колико кошта њихова производња;
3. колико су они профитабилни;
4. који трошкови производа већ постоје у погону;
5. где се могу смањити трошкови;
6. каквим клијентима треба да тежимо;
7. где треба да инвестирати у ресурсе да би се максимално повећала вредност;
8. какав је наш радни учинак у поређењу са нашим конкурентима;
9. како можемо да побољшамо радни учинак да бисмо остварили конкурентну предност.

Слика 2. показује одступања у обрачуно трошкова по јединици производа по АВС методи и традиционалним системима обрачуна трошкова. На висину одступања утичу фактори пословног процеса, као што су обим производње, сложеност производа, технолошки ниво предузећа, подршка купцима и др.

3. Анализа претпоставки и ограничења

Основни услови за примену система трошкова на основу активности су непрестана подршка управе и њена посвећеност непрекидном развоју и испуњавању нових захтева тржишта као и праћење тока реформи у области обрачуна трошкова. Неопходан услов је обезбеђивање свеобухватног и адекватног рачуноводственог система, као и детаљних информација за потребе утврђивања и одмеравања везе између трошкова и њихових узрочника. Свест запослених о предностима система трошкова на основу активности и висок степен стручних квалификација које овај систем захтева су фактори од великог значаја за његову примену у предузећима.

Са АВС системом уско је повезано управљање засновано на активностима (АВМ - *activity-based management*). Тај приступ обухвата управљање индиректним општим трошковима фирме, а с обзиром да су индиректни општи трошкови постали релативно много важнији у већини орга-

низација, ефективно управљање овим трошковима обезбеђује успех пословних операција. Предуслов успешног управљања предузећем у савременим, измењеним условима пословања је управљање активностима које се у њему обављају. У том смислу до пуног изражаја долази управљање засновано на активностима. Овај приступ управљању посматра пословање као групу повезаних активности које, у крајњем случају доводе до увећања вредности производа и повећања задовољења захтева потрошача.

Управљање засновано на активностима представља процес разумевања, реинжењеринга, мерења и одлучивања о активностима са циљем усмеравања ка сталном развоју.

У литератури се управљање засновано на активностима најчешће означава као процес који подразумева следеће фазе (Барч, 1994):

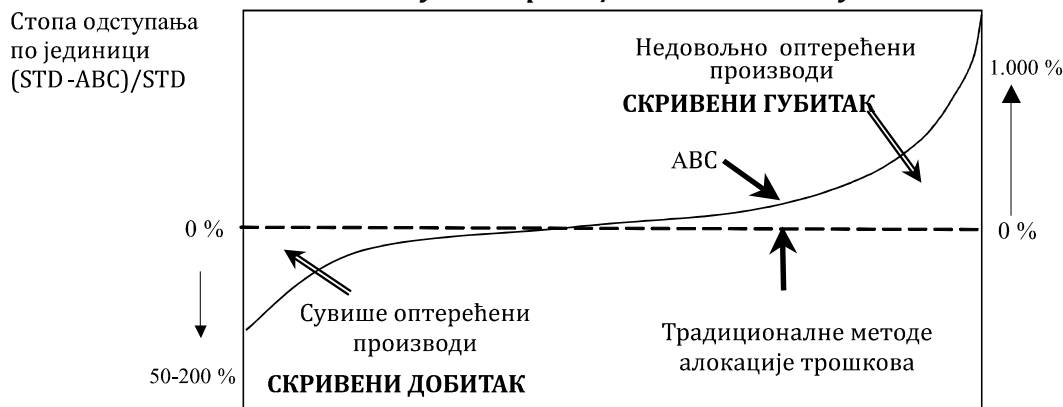
- идентификовање активности које додају и активности које не додају вредност,
- реинжењеринг предузећа,
- бенчмаркинг активности које увећавају вредност и
- развијање система мерења перформанси које ће допринети сталном развоју.

Упркос предностима система трошкова заснованог на активностима, постоје и одређени

проблеми на које се наилази приликом примене овог система, а нека од највећих ограничења на којима се суочава наведена су у наставку.

1. Трошкови система и напори неопходни за његову примену: потешкоће при обезбеђивању детаљних података о ресурсима и активностима које ресурсе троше, што може да узрокује повећање трошкова мерења очекиване користи која би била остварена овим системом.
2. Недостатак свести управе и рачуновођа о значају система трошкова заснованог на активностима: управе многих предузећа и даље не уважавају предности примене система трошкова заснованог на активностима и због тога га не примењују.
3. Недостатак подршке управе за примену система трошкова заснованог на активности: примена система захтева подршку управе, било да је у питању финансијска подршка, обука и др.
4. Време, труд и новчана средства: примена система трошкова на основу активности захтева доста новца, времена и уложеног труда запослених, што захтева озбиљно размишљање управе предузећа пре примене система.

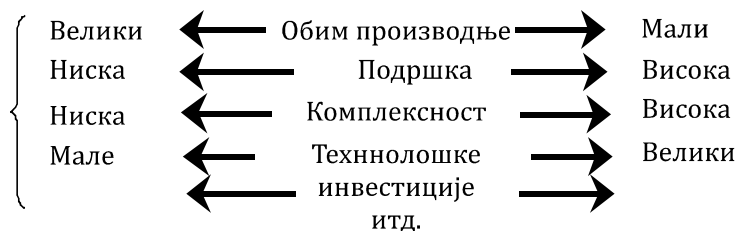
Слика 2- Одступања трошкова по јединици производа по ABC методу и по традиционалном методу

Велики обим производње,
ниска комплексност

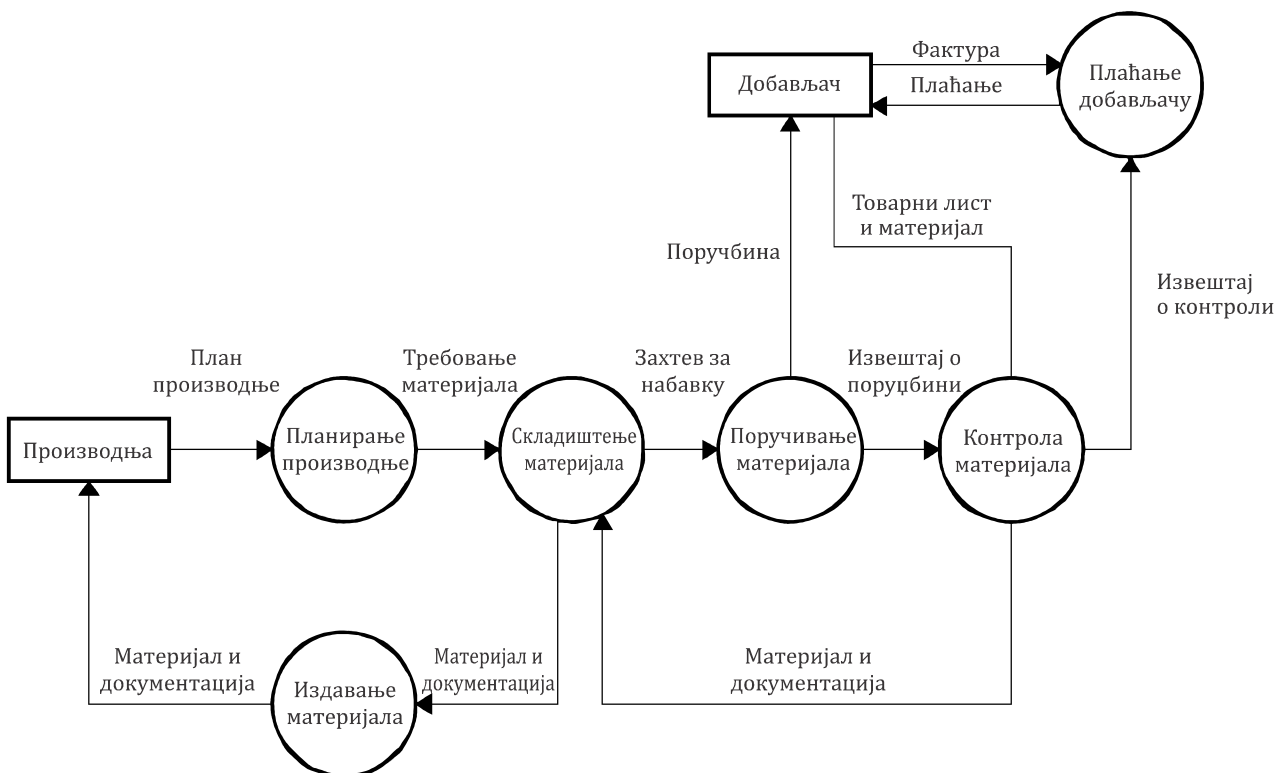
Мали обим производње,
висока комплексност

Утицај је видљив у информацијама које добијамо применом АБЦ методе кроз алокацију трошкова на појединачне носиоце

Извор: Кокинс, 1996.

Слика 3 - Ток активности везаних за набавку, складиштење и руковање материјалом

Извор: Прилагођено према Барч, Ј., (1994) стр. 500.

5. Систем трошкова на основу активности не доприноси разјашњавању везе између активности и задовољства потрошача, а потрошач се сматра крајњим циљем и заједничким фактором свих профитабилних предузећа.
6. Примена система трошкова на основу активности понекад није у складу са неким општеприхваћеним принципима рачуноводства као што су принцип опрезности и принцип верификације, те стога предузећа која примењују овај систем морају да дизајнирају два система, један за интерну употребу а други за екстерне кориснике (финансијски извештаји).
7. Потешкоће у одређивању група, покретача и показатеља трошкова због непосредовања одговарајућег софтвера за примену система. Активности су углавном дефинисане према општим концептима, где је активност скуп трошкова на нивоу предузећа, што не обезбеђује детаљне податке о трошковима појединачне активности.
8. Неспремност запослених и менаџмента на промену: примена овог система ће се суочити са недостатком мотива запосле-

них да замене традиционални систем обрачуна системом трошкова који је заснован на активностима. Штавише, придржаваће се традиционалног система због лакоће његове примене и страха да неће разумети систем трошкова заснован на активностима.

Закључак

Традиционалне технике обрачунавања трошкова због своје нефлексибилности не иду у корак са променом пословног окружења и често представљају препреке за ефикасно управљање трошковима и доношење правих пословних одлука. За разлику од њих, обрачун трошкова по активностима преобликује начин на који предузеће управља трошковима. АВС представља савремено оруђе за управљање сложеним операцијама пословања путем детаљног анализирања и оцењивања активности. У основи ових процедура је алоцирање општих трошкова на објекте трошкова на начин који је конзистентан са принципом узрок-последица.

Систем трошкова на основу активности обезбеђује предузећу и информације које нису финансијске природе а корисне су ради унап-

ређивања унутрашњих процеса и остваривања задовољства управе и клијената. Примена система трошкова заснованог на активностима повећава конкурентност међу предузећима тако што предузеће смањује активности које не доприносе вредности производа, а фокусира се на активности које доприносе вредности. Примена овог система доводи до побољшања функције планирања и контроле, као и до побољшања учинка ефикасности управе, прилагођавања потрошње и дугорочне политике цена.

Већа прецизност при одмеравању показатеља трошкова активности помаже менаџерима да побољшају производ, вредност процеса, доношење одлука и бољу контролу трошкова. ABC метода обезбеђује индикаторе који помажу да се одреди значај активности изражен у виду трошкова, и омогућава управи да донесе одлуке које се тичу распоређивања ресурса ка циљевима сваке активности.

Неопходно је пронаћи однос узрочности између трошкова који се алоцирају и носилаца трошкова. При квантификовању тих односа налазе се критеријуми за алокацију општих трошкова по принципу да сваки носилац трошкова сноси само трошкове који су настали или треба да настану при његовој производњи и продаји. Задовољење принципа узрочности условљено је прикладношћу примењених кључева као критеријума алокације. Од њиховог правилног избора зависи тачност калкулације цене коштања, реалност периодичног резултата, поузданост избора пословног опредељења и делотворност система планирања и контроле пословних остварења.

Предности методе обрачуна трошкова по активностима огледају се у пружању поузданих информација о трошковима производа, олакшавању елиминисања активности које не додају вредност, подстицању сталног унапређења, унапређивању ефикасности буџетирања и контроле и пружању адекватних информација за обављање управљачких активности. Предности ове методе нарочито долазе до изражаја у предузећима која имају високе опште фиксне трошкове, широк низ различитих пословних делатности, широк асортиман различитих производа и сл.

Управа предузећа добија информације рачуноводствене и нерачуноводствене природе и доноси одлуке на основу класификације података и информација. На основу прецизних података и информација које пружа систем трошкова заснован на активностима, одређује се прецизно трошак пружене услуге за сваког клијента, па тако и прецизна цена пружене услуге по клијенту, чиме се управи помаже да донесе исправне одлуке при

одређивању цена. Формирање продајних цена у условима глобализоване конкуренције мора се заснивати на поузданом и тачном обрачуна трошкова свих активности које утичу на висину продајних цена.

Обрачун трошкова по активностима није универзално средство за решавање свих питања везаних за управљање предузећем. Проблеми који прате примену овог система су бројни, почев од трошкова његове имплементације у предузећима, посебно малим и средњим, па до недостатка свести управе и самих рачуновођа о значају система трошкова заснованог на активности. Одређена ограничења ове методе проистичу из сложеног методолошког поступка и значајних улагања потребних за дизајнирање. Успешност дизајнирања и имплементације ове методе зависиће, пре свега, од спремности менаџмента и запослених на замену традиционалних система обрачуна трошкова системом ABC. Неизоставна је и подршка управе за примену ABC методе било да је финансијске природе, подршка обуци кадрова и др.

Литература

1. Burch, J., (1994) *Cost and Management Accounting - A Modern Approach*, West Publishing Co., Saint Paul, p. 500.
2. Cooper, R., Kaplan, R., "One Cost System Isnt Enough", *Harvard Business Review*, January-February 1988, p. 65.
3. Cooper, R., Chew, B., Control Tomorrow s Cost Through Today s Designs" in *Readings in Management Accounting*, ed. By Young, M., p. 164.
5. Cooper, R., Kaplan, R., „How Cost Accounting Distorts Products Cost" in *Readings in management Accounting*, ed.by Young, M., p. 38-39)
6. Garrison,R, H, (2004), *Managerial accounting*, New York;
7. Drucker, P., "The Emerging Theory of Manufacturing", *Harvard Business Review*, Boston, No.3, 1990. p. 97.
8. Drury, C., Management and Cost Accounting, *International Thomson Business Press*, London, 1996, p. 23.
9. Hicks, D.T., (1999) *Activity-Based Costing-Making it work for small and mid-sized companies*, John Wiley&Sons, INC, New York.
10. Innes, J., Mitchell, F., „A Review of Activity-Based Costing Practice" in *Management Accounting Handbook*, Ed. By Drury, C., p. 67.

11. Jenkins, D. (2003), *The Economics of Quality*, BetterManagement.com.
12. Kaplan, R., "In Defense of Activity-Based Cost management", *Management Accounting* (US), 1992, p. 59-62
13. Kaplan, S.R., Atkinson, A. (1998), *Advanced management accounting*. Third edition. New Jersey: Prentice Hall, p. 97.
14. Lorino, F., *L'economist et le manageur*, Edition La Decouverte, 1988, p 88.
15. Мајсторовић А. (2015.) *Теорија и политика биланса, друго измењено и допуњено издање*, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад.
16. Мајсторовић А, Поповић С, "Ревизија пословања пољопривредног предузећа", рачуноводство, бр. 1/2015, СРРС, Београд. стр. 77-85.
17. Marpli, J, (2004) *Utvrđivanje troškova na osnovu aktivnosti u finansijskim institucijama, Sarajevo*.
18. Мијатовић, М., Малинић, С., Системи обрачуна трошкова и резултата, Економски факултет, Крагујевац, 1996, стр. 22-23.
19. Новићевић, Б., Циљни трошак као инструмент управљања предузећем, Књиговодство, Но 1-2, 1996., p 153.
20. Reeve, M., "The Impact of Continuous Improvement on the Design of Activity-Based Cost Systems", *Journal of Cost Management*, Summer, 1990, p 44.
21. Стевановић, Н. „Основе управљачког рачуноводства“, Економски факултет Београд, 1997., стр. 47.)
22. Стевановић, Н., Малинић, Д., Милићевић, В. (2009), *Управљачко рачуноводство*, Економски факултет, Београд.
23. Turney, P. (1996), *Activity based costing: The Performance Breakthrough*. London, Kogan page.

Међународни рачуноводствени стандарди за јавни сектор

Савез РР Србије, као пуноправни члан Међународне федерације рачуновођа (ИФАС) и носилац права превођења Међународних рачуноводствених стандарда за јавни сектор за подручје Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине, извршио је превођење и објавио званично издање за 2013.

Овај приручник садржи за Међународне рачуноводствене стандарде за јавни сектор (готовинска и обрачунска основа).

(комплет две књиге)

Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

др Владимир
ЊЕГОМИР*

Компаративна анализа трендова и значаја предузетништва

Резиме

Предузетништво омогућава реализацију иновативних идеја. Предузетници као носиоци предузетничких подухвата, вођени мотивом остварења профита, представљају најиновативнији део једне нације који покреће економски развој. Циљ истраживања спроведених у раду било је утврђивање позиције и значаја предузетништва у Србији у поређењу са развијеним и земљама у развоју и стицање увида у могуће правце унапређења предузетништва. Предмет истраживања чини анализа значаја предузетништва, анализа предузетништва у свету уопште, а нарочито у земљама Европске уније и земљама у развоју. Коначно, врши се анализа стања и значаја предузетништва у Србији. Закључуак рада упућује на могуће правце унапређења.

Кључне речи: *предузетништво, значај, Европска унија, земље у развоју, Србија.*

1. Увод

Историјски развој предузетништва почиње са првим облицима људске цивилизације. Почетни облици предузетништва везују се за трговину и размену добара, при чему се сматра да су се прве размене добара оствариле 17000 година пре нове ере у Новој Гвинеји.

Прво теоријско помињање предузетништва везује се за Ришара Канталона који је увидео да су предузетници појединци који прихватају ризик и распоређују ресурсе како би коришћењем расположивих могућности максимизовали финансијски резултат.¹ Предузетништво у сушти-

ни представља идентификовање могућности и реализацију корисних идеја.² Задачи које захтева овакво понашање могу бити испуњени или индивидуално или групно и уобичајено захтевају креативност, предузимљивост и спремност за преузимање ризика.

Читава историја предузетништва указује на перманентно испољавање укрштања мотивације, иновација и новца. Корист, односно профит је био и остаће вечити мотиватор иновација и предузетништва. Међутим, без предузетништва, као што указујемо у раду, не би било ни економског развоја.

*1) Довентм, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатаћ, Нови Сад

¹⁾ Cantillon, R.: *Essai sur la nature du commerce en général*, edited and translated by Higgs, H., MacMillan, London, 1931.

²⁾ Acs, Z.J.: "Foundations of High Impact Entrepreneurship", *Foundations and Trends in Entrepreneurship*, Vol. 4, No. 6, 2008, стр. 535-620. и Ireland, R.D. and Webb, J.W.: "A Cross-Disciplinary Exploration of Entrepreneurship Research", *Journal of Management*, Vol. 33, 2007, стр. 891-927.

Циљ истраживања је утврђивање позиције и значаја предузетништва у Србији, у поређењу са развијеним и земљама у развоју и стицање увида у могуће правце унапређења предузетништва. Предмет истраживања чини анализа предузетништва у свету уопште, а нарочито у земљама Европске уније и земљама у развоју. У раду је дат и преглед значаја предузетништва уопштено. Рад је окончан анализом стања и значаја предузетништва у Србији и закључком о могућим правцима унапређења.

2. Значај предузетништва

Значај предузетништва за економију и друштво први је потврдио економски теоретичар Шумпетер још 1934. године. Шумпетер је у свом делу *Теорија економског развоја* указао на то да предузетништво ствара нове производе и технологије које постојеће чине застарелим. С обзиром да су нови производи и технологије уобичајено бољи и подстичу тражњу, они подстичу и економску активност.

У многим државама се на дневном и месечном нивоу оснива хиљаде нових предузетничких организација. Предузетништво је кључни „састојак“ који омогућава не само унапређење националних економија већ њихову трансформацију³. Њихова улога као здравог и динамичног дела привреде кључна је у условима кризе и незапослености, с обзиром да они доводе до повећања запослености, развоја иновација, представљају значајан извор пореских прихода и креирања социјалног благостања и социјалне кохезије кроз решавање социјалних питања. Осим националном, они пружају подршку и локалном развоју, као и подршку за успешнији рад великих предузећа.

Мала и средња предузећа чине око 90% свих предузећа и запошљавају између 50% и 60% укупне радне снаге у свету⁴. Разматрајући искуства Организације уједињених нација за индустријски развој, Хобохм⁵ наводи следеће специфичности доприноса малих и средњих предузећа економском развоју:

- Мала и средња предузећа су радно интензивнија и више унапређују равнoмернију дистрибуцију дохотка у односу на велика предузећа. Имају значајну улогу у стварању запослености

и последично смањењу сиромаштва, обезбеђивањем радних места са разумним зарадама за раднике из сиромашних домаћинстава и за жене које имају мало алтернативних извора примања.

- Мала и средња предузећа доприносе ефикаснијој расподели ресурса у земљама у развоју. С обзиром да примењују радно интензивне производне методе, она прецизније усклађују вишкове радне снаге и мањкове капитала. У степену у којем су ангажована у неформалним тржиштима, цене фактора производње и самих производа са којима се суочавају боље одражавају друштвене опортунитетне трошкове у односу на цене са којима се суочавају велика предузећа.
- Мала и средња предузећа подржавају креирање системских производних капацитета. Она помажу апсорпцију производних ресурса на свим нивоима економије и доприносе успостављању динамичних и еластичних економских система у којима су мала и средња предузећа повезана са великим. Она такође настоје да буду географски дисперзованија у односу на велика предузећа, да подржавају развој и дифузију предузетничког духа и вештина и помажу редукцији економских диспаритета између руралних и урбаних области.

Предузетници, мала и средња предузећа су значајан извор обезбеђења радних места као и додатне вредности. Дугорочни економски ефекти предузетништва, малих и средњих предузећа су⁶:

- како се повећава приход на капитал, допринос малих и средњих предузећа расте БДП (брuto домаћи производ) и запослености расте;
- како се повећава приход на капитал смањује се и допринос сиве економије;
- мала и средња предузећа, заједно у “белој” и “сивој” зони, доприносе стварању око 60% до 70% БДП-а у просеку;
- порастом БДП-а учешће сиве економије опада.

3. Компаративни приступ предузетништву

Значај предузетништва у просеку у свету расте сваке године. Иако постоје разлике у сте-

3) Demko-Rihter, J. i Njegomir, V.: “Entrepreneurship beyond startup: The example of insurance companies and investment funds”, International Conference on Mass Customization and Personalization in Central Europe, Факултет техничких наука, Нови Сад, 2014, стр. 62-66.

4) Hobohm, S.: „Small and medium-sized enterprises in economic development: the UNIDO experience“, *Journal of economic cooperation among Islamic countries*, Vol. 22, No. 1, 2001, стр. 1-42

5) Исто.

6) Caner, S.: The role of small and medium size enterprises in economic development, HSE Conference, Moscow.

пену развијености између појединих земаља, предузетништво бележи пораст значаја због раста нивоа образовања, нивоа пословних вештина и редукције сигурности запослења. Док су број и значај малих и средњих предузећа у развијеним и земљама у развоју расли захваљујући релаксацији радног законодавства и расту подстицаја у транзиционим земљама, у које спада и наша земља, раст броја и значаја малих и средњих предузећа настао је као резултат разбијања великих предузећа и приватизације предузећа у државном и друштвеном власништву.

У просеку у земљама OECD-а, мала и средња предузећа представљају велику већину укупног броја предузећа. Наиме, 99% од укупног броја предузећа у земљама OECD-а у просеку су мала и средња предузећа.⁷ Она запошљавају око једне трећине укупног броја запослених и доприносе креирању преко половине укупног вишка вредности. Ови подаци значајно варирају између појединих земаља. Минимум доприноса малих и средњих предузећа запошљавању је у Словачкој (47,2%) и у Великој Британији (49,9%), а минимум доприноса у стварању додатне вредности је у Ирској (49,9%). Највећи допринос мала и средња предузећа имају у Грчкој, како у смислу запослености у индустрији (85,4% од укупног броја запослених) и у услугама (88,8% укупног броја запослених) тако и у смислу доприноса економији (75,2% додатне вредности у економији Грчке стварају мала и средња предузећа).

Самозапошљавање је популарније међу становницима земаља ван европског континента. Наиме, релативна већина испитаника у земљама изван ЕУ које обухватају Еуробарометар истраживања даје предност самозапошљавању у односу на стално запослење код послодавца, за разлику од испитаника у ЕУ који већу предност дају редовном запослењу код послодавца. Посебно значајну предност самозапослењу дају становници Турске (82% испитаника) и Бразила (63% испитаника).⁸ Проблем се јавља у изводљивости предузетништва и самозапошљавања и у ЕУ и у земљама изван ЕУ. Наиме, резултати студије указују да већина испитаника сматра да самозапошљавање није изводљиво за њих, уз изузетак Бразила и Кине.⁹

Студија *Global Entrepreneurship Monitor* анализира је субјективне осећаје благостања код

предузетника у свим регионима света. Ово истраживање указује на то да предузетници имају већи субјективни осећај благостања у односу на појединце који нису укључени у процес оснивања пословних подухвата, власништва или менаџмента пословањем¹⁰. Иако су ови резултати истраживачки, они иницијално доказују да је укључивање у предузетничке активности повезано са вишим нивоима субјективног благостања. Међутим, резултати у вези са субјективним благостањем варирају између региона. У земљама подсахарске Африке предузетници имају најниже нивое субјективног осећаја благостања а највише у земљама Северне и Јужне Америке. Дакле, у земљама у којима предузетништво представља неопходност, с обзиром да предузетници немају других могућности за рад, нижи је степен субјективног осећаја благостања у односу на земље у којима предузетништво настаје као резултат слободног избора, односно као последица постојања могућности на тржишту.

Постоје и географске разлике у свету у вези са ставовима о перципираним могућностима започињања пословања и перципираним вештинама потребним за започињање пословања. Око 69% испитаника у земљама подсахарске Африке у просеку увиђа добре могућности за започињање посла. Такође, у овим земљама око 74% испитаника је уверено да има потребне вештине за започињање пословања, а само мали број (24%) осећа стрепњу од потенцијалног неуспеха. У овим земљама око 47% планира да започне сопствени посао. У земљама ЕУ ставови се значајно разликују. Ставови о перципираним могућностима и вештинама изразито су позитивни у Финској, Шведској и Норвешкој, а мање у Грчкој и Шпанији. Иако постојање разлика у ставовима о детерминантама предузетништва у земљама различитог степена развијености може водити закључку да ставови о перципираним могућностима и вештинама за започињање посла опадају уз пораст економске развијености, подаци указују да и у земљама истог нивоа економске развијености постоје разлике. На пример, у земљама Јужне Америке знатно су виши ставови у односу на могућности и расположиве вештине у односу на земље Источне Европе. Евидентно је да, поред географских и економских, на ставове о могућностима и вештинама за започињање пословања утичу и културни и друштвени фактори.

7) *SMEs, Entrepreneurship and Innovation*, OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship, OECD Publishing, Paris, 2010.

8) *Entrepreneurship in the EU and Beyond*, Flash Eurobarometer 354, European Commission, Directorate-General Enterprise and Industry and co-ordinated by Directorate-General for Communication, 2012.

9) Исто.

10) *Global Entrepreneurship Monitor* - <http://www.gemconsortium.org> (приступљено 04.07.2015.)

Учешће одрасле популације у започињању сопственог пословања, као и оних који су започели сопствено пословање које није старо више од 3 и по године, варира географски и у зависности од економске развијености. У земљама са нижим нивоом бруто домаћег производа (БДП) већи је удео одрасле популације који има сопствено пословање у односу на земље са вишим нивоом БДП-а. У појединим економијама са изразито високим нивоима БДП-а, међутим, постоје другачији показатељи удела одрасле популације у раним фазама предузетништва. У Европи је удео популације у раним фазама предузетништва нижи у односу на земље Јужне Америке, док је у САД међу највишим на свету. Од развијених земаља, најнижи удео популације у раним фазама предузетништва је у Италији (3,4%) и Јапану (3,7%). Највећи удео у одраслој популацији у раним фазама предузетништва има старосна група између 25 и 34 година. Учешће жена у предузетништву разликује се од земље до земље, у зависности од културолошких фактора.

4. Позиција и значај предузетништва у земљама Европске уније

Европска унија је најразвијенија регија на свету, тренутно и историјски гледано. Имајући то у виду, питање развијености предузетништва и специфичности развоја битно је за разумевање кључних фактора развоја предузетништва и економског развоја. Предузетништво омогућава националним економијама ЕУ да буду конкурентније и иновативније¹¹. Нова предузећа, посебно мала и средња предузећа, представљају најзначајнији извор запослености. У ЕУ мала и средња предузећа омогућавају отварање око 4 милиона нових радних места сваке године. На нивоу ЕУ мала и средња предузећа у просеку учествују са 99,8% у укупном броју предузећа, запошљавајући 66,9% укупног броја запослених и у просеку стварају 58,1% додатне вредности за економију¹².

На нивоу ЕУ постоје разлике у степену развоја предузетништва између земаља чланица. Иако су мала и средња предузећа у просеку значајна, уочен је тренд опадања предузетничких активности. Наиме, предузетници у ЕУ се у просеку налазе у релативно тешким условима за развој предузетништва, с обзиром да формално образовање не даје основе за развој предузетништва, постоји отежан приступ изворима финансирања, како традиционалним кредитима, тако и инвеститорима на финансијском тржишту, постоје тешкоће у трансферисању пословања, постоји опасност од санкција у случају неуспеха и ограничавајуће административне процедуре¹³. Привлачност самозапошљавања варира од 58% становништва заинтересованих за самозапошљавање у Литванији до 22% у Шведској¹⁴. Такође, варирају и ставови о изводљивости самозапошљавања, од 51% становништва у Летонији до 19% у Чешкој¹⁵.

Традиционално најразвијеније предузетништво је у Италији. Наиме, италијанска привреда заснована је на малим и средњим предузећима која, према подацима из 2013. године, чине око 99,9% укупног броја предузећа. У Италији је 2013. године пословало више од 3,7 милиона малих и средњих предузећа. Она су запошљавала око 11,5 милиона радника и остваривала су око 459 милијарди евра. Сумарно, мала и средња предузећа у Италији запошљавала су око 79,6% радника у нефинансијском сектору и остварују око 69,5% БДП-а¹⁶.

У Немачкој је у 2013. години пословало више од 2,2 милиона малих и средњих предузећа која су запошљавала 16,7 милиона људи и остваривала 792 милијарде евра, односно 54,4% укупне економске вредности. Мала и средња предузећа чинила су 99,5% укупног броја предузећа у Немачкој, а запошљавала су 62,7% укупне радне снаге у нефинансијском сектору¹⁷.

У Француској се такође развијало предузетништво, али у мањој мери у односу на Италију и Немачку. Наиме, у 2013. години у Француској је

11) *Blue Growth opportunities for marine and maritime sustainable growth*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2012.

12) *Entrepreneurship in the EU and Beyond*, Flash Eurobarometer 354, European Commission, Directorate-General Enterprise and Industry and co-ordinated by Directorate-General for Communication, 2012.

13) *Entrepreneurship 2020 Action Plan: Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Com(2012) 795 final, Brussels, 9.1.2013.

14) *Entrepreneurship in the EU and Beyond*, Flash Eurobarometer 354, European Commission, Directorate-General Enterprise and Industry and coordinated by Directorate-General for Communication, 2012.

15) Исто.

16) *Performance of SME's in 2013: a fragile and incomplete recovery*, European Commission, Memo, Brussels, 3 October 2014.

17) Исто.

пословало око 2,6 милиона малих и средњих предузећа која су запошљавала око 9,5 милиона људи и чинила око 99,8% учешћа у укупном броју предузећа. Мала и средња предузећа допринела су стварању око 58,7% економске вредности и око 63% запослености у нефинансијском сектору¹⁸.

У Великој Британији је у 2013. години пословало више од 1,72 милиона малих и средњих предузећа која су запошљавала 9,5 милиона људи и реализовала 531 милијарду евра додатне вредности за економију. Мала и средња предузећа у Великој Британији представљала су 99,7% укупног броја предузећа, запошљавала су 53,3% запослених и створила су 51% додатне економске вредности за економију¹⁹.

У Шпанији је у 2013. години пословало више од 2,25 милиона малих и средњих предузећа која су запошљавала око 7,6 милиона људи и остварила око 282 милијарде евра додатне вредности за економију. Учешће малих и средњих предузећа у укупном броју предузећа износио је 99,9%. Мала и средња предузећа су запошљавала око 73,4% људи запослених у приватном нефинансијском сектору и створила око 64,2% додатне економске вредности.²⁰

Европска комисија је почетком XXI века закључила да политика Европске уније не делују подстицајно на развој предузетништва, већ делују помало „успављујуће“ на иновативност, креативност и предузимљивост. ЕУ је почела значајно да заостаје по плану развоја нових послова, посебно у домену примене знања и технологија. Имајући у виду на заостајање у односу на друге земље развијеног света у домену предузетништва и иновација, а истовремено разумевајући значај предузетништва, у земљама ЕУ предузете су бројне иницијативе на националним, као и на нивоу ЕУ. На нивоу ЕУ предузети су следећи кораци:

- Веће Европе је 2000. године у Лисабону поставило циљеве које је потребно остварити како би ЕУ постала најконкурентнија и динамичнија економија базирана на знању до 2010. годи-

не. Ови циљеви односили су се на запосленост, привредне реформе и социјалну кохезију.

- Веће Европе је у јуну 2000. године усвојило Повељу о малим предузећима²¹ којом се малим предузећима препоручује коришћење свих предности које нуди привреда утемељена на знању.
- Европска комисија је 2003. године презентovala Зелену књигу о предузетништву²² са циљем подршке лисабонским циљевима. Овим документом најпре се даје дефиниција и дефинише значај предузетништва у ЕУ. Анализирају се услови потребни за подршку *start-up* (предузећима која започињу пословање) и усмеравају предузећа у правцу раста. Такође, презентовани су бројни примери најбољих пракси и начина подстицања предузетништва у земљама чланицама.
- Европска комисија 2008. године усваја Закон о малој привреди²³ који одражава политичку вољу препознавања централне улоге малих и средњих предузећа у економији Европске уније и по први пут се успоставља на нивоу ЕУ свеобухватан оквир политике ЕУ и земаља чланица који се односи на мала и средња предузећа. Циљ ове регулативе је пружање подршке развоју малих и средњих предузећа. Реч је о предузећима која запошљавају до 250 запослених и чине 90% укупног броја предузећа у ЕУ.
- Европска комисија је 2010. године усвојила стратегију за паметан, одрживи и инклузивни раст под називом „Европа 2020“²⁴. Ова стратегија заменила је претходну стратегију усвојену 2000. године у Лисабону. Реч је о стратегији развоја у ЕУ до 2020. године при чему је кључно настојање ове стратегије да ЕУ постане паметнија, одрживија и инклузивнија економија. Циљ је да се обезбеди висок ниво запослености, продуктивности и социјалне кохезије. У том смислу постоји пет кључних области у којима треба остварити напредак: 1) запошљавање, 2) иновације, 3) образовање, 4) социјална инклузија и 5) обезбеђење енергије и заштита климе. Дакле, суштински се на нивоу ЕУ новом стратегијом жели остварити подршка развоју економији заснованој на знању која ће обезбедити одрживост ресурса и ново запошљавање.

18) Исто.

19) Исто.

20) Исто.

21) European Charter for Small Enterprises - <http://www.ueapme.com/spip.php?rubrique61> (приступљено 05.07.2015.)

22) *Green Paper: Entrepreneurship in Europe*, Commission of the European Communities, COM (2003) 27 final, Brussels, 21.1.2003.

23) A "Small Business Act" for Europe: "Think Small First", Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM (2008) 394 final, Brussels, 25.6.2008.

24) *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication from the Commission, European Commission, COM (2010) 2020 final, Brussels, 3.3.2010.

- Европска комисија 2012. године усваја Акциони план за предузетништво 2020²⁵. Овај акциони план је план за одлучну акцију за ослобађање предузетничког потенцијала у земљама ЕУ, уклањање баријера и револуционисање културе предузетништва у Европи. Акциони план заснива се на три стуба: 1) предузетничкој едукацији и обуци, 2) креирању окружења у коме предузетници могу да расту и 3) развијање узора и допирање до посебних група чији предузетнички потенцијал није искоришћен у одговарајућој мери или који нису потпомогнути традиционалном подршком пословању.
7. Помоћ сектору малих и средњих предузећа како би максимално искористио јединствено тржиште ЕУ.
 8. Промовисање свих вештина и иновација сектора малих и средњих предузећа са примерима добре праксе.
 9. Омогућити сектору малих и средњих предузећа да све еколошке изазове претвори у пословне прилике за пословање.
 10. Подржати сектор малих и средњих предузећа да искористи раст тржишта ЕУ, као и да шири пословање на друга тржишта.

Имајући у виду кључни значај Закона о малој привреди за даљи развој предузетништва у ЕУ, које имају суштински значај за стварање додатне вредности на нивоу ЕУ и стварање равноправности сектора малих и средњих предузећа у ЕУ, а који ће потенцијално утицати и на развој предузетништва у Србији, наводимо 10 заповести за развој сектора малих и средњих предузећа које су наведене у поглављу 4. овог закона:

1. Створити окружење - законске предуслове у којима предузетници, породичне фирме, микро, мала и средња предузећа могу напредовати и у којима се предузетништво награђује.
2. Обезбедити да часни предузетници који су банкротирали брзо добију нову прилику за поновни бизнис - „другу шансу“.
3. Конципирати правила и процедуре, доносити законе у складу са сектором малих и средњих предузећа.
4. Државна администрација траба да буде на услузи сектору малих и средњих предузећа и да омогућава једноставне процедуре.
5. Олакшати учешће сектора малих и средњих предузећа у јавним набавкама и боље могућности за државну помоћ овог сектора.
6. Олакшати приступ сектора малих и средњих предузећа финансијским институцијама и регулисање законодавног окружења у плаћању комерцијалних трансакција у року не дужем од 30 дана.

5. Позиција и значај предузетништва у земљама у развоју

У периоду после Другог светског рата увиђа се потреба за развојем предузетништва у земљама у развоју, с обзиром да је основна претпоставка да нема економског развоја без предузетника који трагају за новим идејама и који су спремни да предузму ризик са циљем реализације нових идеја²⁶. Интерес опада током седамдесетих година двадесетог века, с обзиром да се сматра да је проблем предузетништва у земљама у развоју решен. Међутим, успорени раст, високе стопе раста популације, широко распрострањени неуспеси државних предузећа, ограничење запошљавања у јавном сектору и ширење веровања у слободно тржиште поновно је активирало интересовање у промовисање предузетништва у земљама у развоју²⁷.

Иако постоје полемике у вези са развијеношћу предузетништва у земљама у развоју, нарочито у земљама у транзицији, у просеку посматрано, земље у развоју имају значајно више стопе samozapošljavanja у односу на развијене земље. Разлози за релативно више стопе предузетништва са циљем samozapošljavanja су²⁸: 1) високо учешће пољопривредне производње као и удела популације ангажованог у пољопривреди у којој преовлађује samozapošljavanje, 2) највећи део ангажовања у урбаним локацијама у земљама у развоју, најмање једна петина²⁹, запослена је у некој врсти неформалног samozapošljavanja и 3) високе стопе samozapošljavanja могу

25) Entrepreneurship 2020 Action Plan: Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Com(2012) 795 final, Brussels, 9.1.2013.

26) Lewis, W. A.: *The Theory of Economic Growth*, Allen & Unwin, London, 1955.

27) Parker, S.C.: *The Economics of Entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2009.

28) Исто.

29) Yamada, G.: "Urban informal employment and self-employment in developing countries: theory and evidence", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 44, No. 2, 1996, стр. 289-314.

представљати и одраз ограничене развијености формалне економије и финансијских тржишта.

У економијама у транзицији, првенствено у земљама Источне Европе које су прошле или још увек имају реликте процеса транзиције друштвено-економског система, предузетништво има специфичне карактеристике и испољавања, одражавајући специфичне екстерне услове и шири друштвени контекст³⁰. То укључује форме samozapošljavanja и хонорарног предузетништва³¹, при чему samozapošljavanje може обезбедити средства за сопствену подршку онима који су изгубили посао кроз процесе реструктурирања или онима који нису у могућности да пронађу запослење. Друге форме предузетништва у економијама у транзицији варирају од предузећа која су основали партијски функционери са добрим везама и директори бивших државних и друштвених предузећа користећи привилегије у остваривању користи од приватизације пословања или успостављања нових предузећа, до различитих врста формалних и неформалних микро предузећа и малих предузетничких активности, које уобичајено укључују различите чланове домаћинства ангажоване на плаћеној или неплаћеној основи³².

Сматра се да економије Источне Европе, базирани на централном планском управљању привредом, спадале у изузетно непријатељска окружења за развој предузетништва и samozapošljavanja³³. У овим економијама, на нивоу државе утврђиване су фиксне цене и плате, увођене су рестрикције на ангажовање радника и прибављање капитала и успостављани су готово конфискациони порези на индивидуална предузетничка предузећа. Међутим, истраживања потврђују да не постоји недостатак потенцијалних предузетника у транзиционим економијама³⁴. У овим земљама не постоји недостатак предузетништва с обзиром на то да, уместо тра-

диционалног детерминисања, у земљама у транзицији под предузетнишвом не треба неопходно посматрати само предузетништво у формалној економији већ и у неформалној економији, где у овим земљама предузетници стичу финансијска средства за покретање предузетничких подухвата у формалној економији³⁵.

Захваљујући промењеним околностима и створеним могућностима развоја предузетништва у земљама Источне Европе током деведесетих година двадесетог века долази до ескалације броја предузетничких предузећа. Укупан број предузетнички вођених предузећа приближио се броју у земљама Западне Европе захваљујући: 1) ликвидацији вертикално интегрисаних државних предузећа и стварању тржишних ниша, 2) приватизацијама, које су ослободиле фиксни и обртни капитал који је могао бити употребљен за финансирање предузетништва, 3) порасту учешћа сивог и црног тржишта које је настојало да обезбеди недостатак потрошних добара и 4) настанку политичких посредника са приступом круцијалним производним инпутима³⁶.

Истраживања наглашавају следећа ограничења у развоју предузетништва у транзиционим земљама на која треба утицати³⁷:

- Појединцима је недостајало богатство када је раскинуто са планском економијом с обзиром да су правно били спречавани у акумулирању имовине. Овакав приступ редуковао је персоналне финансије нових предузећа. Проблем је наглашен недостатком средње класе и недовољном развијеношћу финансијских тржишта која нерадо инвестирају или позајмљују средства малим предузетницима. Формално пословање је додатно ограничено ослањањем на разноврсна неформална правила и понашања која су реликт комунистичке прошлости.

30) Welter, F. and Smallbone, D.: "The emergence of entrepreneurial potential in transition environments: a challenge for entrepreneurship theory or a developmental perspective?", in Smallbone, D., Landstrom, H. and Jones-Evans, D. (eds): *Entrepreneurship and Growth in Local, Regional and National Economies: Frontiers in European Entrepreneurship Research*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2009., стр. 339-361.

31) Arzeni, S.: "Entrepreneurship in Eastern Europe: a critical view", in Brezinski, H. and Fritsch, M. (eds): *The Economic Impact of New Firms in Post Socialist Countries: Bottom-Up Transformation in Eastern Europe*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 1996, стр. 52-58.

32) Smallbone, D. and Welter, F.: "Conceptualising entrepreneurship in a transition context", *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, Vol. 3, No. 2, 2006, стр. 190-206.

33) Earle, J. S. and Sakova, Z.: "Business start-ups or disguised unemployment? Evidence on the character of self-employment from transition economies", *Labour Economics*, Vol. 7, No. 5, 2000, стр. 575-601

34) Blanchflower, D. G., Oswald, A. and Stutzer, A.: "Latent entrepreneurship across nations", *European Economic Review*, Vol. 45, No. 4-6, 2001, стр. 680-691

35) Исто.

36) Parker, S.C.: *The Economics of Entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2009.

37) Estrin, S., Meyer, K.E. and Bytchkova, M.: "Entrepreneurship in transition economies", in Casson, M., Yeung, B., Basu, A. and Wadeson, N. (eds.): *The Oxford Handbook of Entrepreneurship*, Oxford University Press, Oxford, UK, 2006, стр. 693-725

- Велика економска неизвесност узрокована је великим реструктурирањима читавих индустрија истовремено и текућим дебалансима понуде и тражње. Рецесиони и инфлациони услови у раним годинама транзиције ограничили су куповину акција нових приватизованих компанија за већину грађана и довели до хаотичног пословног окружења које је подстицало корупцију и криминалне активности.
- Постојање слабих и крхких институција резултирало је у неравномерном, дуготрајном и произвољном применом прописа и уговора, што је створило погодно тло за организовану корупцију. Предузетници у овим економијама и даље су осетљиви на утицај корупције, с обзиром да се не могу ослонити на имовинска права садржана у владавини права и уобичајено им недостаје преговарачка снага против моћних гангстера капиталиста и њихове јавне бирократије.
- Постојање негативних друштвених ставова у односу на приватно пословање и предузетништво.

6. Карактеристике и значај предузетништва у Србији

Историја развоја предузетништва у Републици Србији релативно је кратка и без континуитета. Након почетних процеса развоја у првој половини 20. века, преовладавањем социјализма заустављен је даљи напредак. Наглашавамо да је и у току периода социјализма постојало предузетништво, углавном самосталних занатлија, али није био развијан предузетнички дух као и у другим земљама са планским усмерењем економије.

Број запослених у Србији тренутно износи 1,73 милиона, што чини 23,7% укупног становништва. Висока стопа незапослености с једне стране покретач је предузетништва, с обзиром да један број незапослених лица излаз проналази у започињању сопствених предузетничких подухвата, а с друге стране кочничар развоја предузетништва, због ниске куповне моћи становништва. На ограничавајуће услове за развој предузетништва указује и Легатум индекс просперитета³⁸ који показује да је према условима за развој предузетништва Србија на 77. месту у свету, при чему су услови се погоршали у односу на претходне две године.

Крајем 2013. године број предузетника, власника самосталних радњи, износио је 212.062 (а са заједничким – ортаким предузетничким радњама 212.403). Број предузетника по врстама и облицима организовања представљен је Табелом 1.

Табела 1 - Број предузетника по облицима организовања у Србији (31.12.2013)

	Укупно	Самосталне радње	Ортачке радње
Република Србија	212403	212062	341
Србија - север	111007	110826	181
Србија - југ	101396	101236	160

Извор: Статистички годишњак Републике Србије, Структурне пословне статистике, Републички завод за статистику, Београд, 2014, стр. 202.

Табелом 2 представљен је број предузетника по секторима делатности. Увиђа се да нису све делатности подједнако развијене. Приметна је апсолутна доминација предузетника у трговини и прерађивачкој индустрији.

Табела 2 - Број предузетника по секторима делатности у Србији (31. децембар 2013)

Укупно	212.403
Пољопривреда, шумарство и рибарство	2.367
Вађење руда и камена	102
Прерађивачка индустрија	33.490
Снабдевање електричном енергијом и гасом	40
Снабдевање водом, управљање отпадом	414
Грађевинарство	18.347
Трговина на велико и мало, поправка моторних возила	57.743
Саобраћај и складиштење	25.849
Услуге смештаја и исхране	19.114
Информисање и комуникације	5.062
Финансијске делатности, осигурање	1.731
Пословање некретнинама	838
Стручне, научне и техничке делатности	17.212
Административне и помоћне услужне делатности	5.677
Државна управа, одбрана и обавезно социјално осигурање	1
Образовање	1.205
Здравствена и социјална рекреација	4.036
Уметност, забава и рекреација	1.955
Остале услужне делатности	17.219
Домаћинства која производе робу и услуге за сопствене потребе	1

Извор: Статистички годишњак Републике Србије, Структурне пословне статистике, Републички завод за статистику, Београд, 2014, стр. 202.

38) The 2014 Legatum Prosperity Index - <http://prosperity.com/#!/ranking> (приступљено 10.07.2015)

Према резултатима анкете Уније послодаваца, у којој је током последња четири месеца 2012. године учествовало 712 испитаника у 42 града и општине, просечна старост мушкараца, оснивача предузетничке радње или малог предузећа је 39, а жена 41 година. Просечан предузетник у Србији је ожењен, отац је једног детета, а пре отварања своје фирме у просеку је за друге радио најмање шест година. Углавном је обављао услужну или неку врсту занатске делатности код претходног послодавца или у сивој зони, а на трећем месту налази се искуство у пољопривредној производњи. С обзиром да је пољопривредна производња у Србији у послератном периоду имала преовлађујуће учешће у смислу учешћа становништва, у пољопривреди је постојао највећи број предузетника у периоду социјализма. Свој посао је почео најчешће личном уштеђевином, позајмицом родитеља или рођака и пријатеља из иностранства, или је до почетног капитала дошао продајом неке наслеђене непокретности. Највише мушкараца и жена загазило је у воде приватног бизниса да би обезбедили егзистенцију, а тек потом да би остварили своју пословну замисао. Код мушкараца је на трећем месту разлог била немогућност да пронађу посао код другог газде, на четвртном – жеља да раде за себе, а не за неког другог.

Светска пракса је да се у мала и средња предузећа, предузећа за која су карактеристичне предузетничке активности и која су подстрекачи привредног развоја и иновација, убрајају сви привредни субјекти док се у Србији убрајају само привредна друштва, а не и физичка лица која делатност обављају кроз самосталне радње и агенције. Успостављена је формална разлика између предузетника и привредних друштава, због чега у овом излагању користимо посебан приказ за предузетнике као физичка лица која се баве привредном делатношћу и привредне субјекте. Међутим, наглашавамо да је разлика искључиво правна, те да не постоји суштинска разлика у примени предузетничког духа и приступа пословању, због чега и једну и другу правну форму обављања привредне делатности сврставамо у домен предузетништва у Србији. Такође, предузетништво је у виду интерног или корпоративног предузетништва присутно и у великим предузећима.

Број запослених у привредним друштвима иде у прилог чињеници доминације малих привредника. Учешће привредних друштава са до 10

запослених у укупном броју привредних друштава (115.613) је у 2013. години износило 88,4%. Наиме, у структури привредних друштава према величини преовлађују мала привредна друштва, која у укупном броју друштава учествују са 96,0% и запошљавају 36,0% укупног броја радника. Са учешћем од 1,0% у укупном броју привредних друштава, велика друштва запошљавају више од 40% укупног броја радника. Табелом 3 је приказан број привредних друштава по броју запослених.

Табела 3 - Преглед броја привредних друштава по броју запослених

Опис	2013.		2012.	
	Број	Учешће (у%)	Број	Учешће (у%)
без запослених	26.248	27,9	24.991	26,8
1 запослени	22.284	23,6	21.508	23,0
од 2 до 5 запослених	26.737	28,3	27.172	29,1
од 6 до 10 запослених	8.142	8,6	8.363	9,0
од 11 до 50 запослених	8.351	8,9	8.697	9,3
од 51 до 250 запослених	2.107	2,2	2.127	2,3
више од 250 запослених	493	0,5	511	0,5
Укупан број привредних друштава	94.362	100,0	93.369	100,0
Укупан број запослених	991.030		1.010.000	

Извор: Саопштење о пословању привреде у Републици Србији у 2013. години: упоредни подаци из финансијских извештаја за 2012. и 2013. годину, Агенција за привредне регистре, Београд, јун 2014.

Анализа привредних друштава из угла правне форме, показује да су најбројнија друштва са ограниченом одговорношћу (87760 или 93,0%) и да она истовремено запошљавају и највећи број радника (689098 или 69,5%). Према правној форми доминирају друштва са ограниченом одговорношћу, акционарска и јавна предузећа³⁹.

Скроман раст стопе приноса на укупна средства у односу на претходну годину био је праћен побољшањем стопе укамаћења сопственог капитала, премда је она још увек негативна, што је довело до сужавања дисбаланса ових стопа. Међутим, ефикасност у употреби капитала је изостала и у 2013. години, па привредна друштва и са позајмљеним изворима финансирања нису успела да остваре профитабилно пословање, тако да цена ових извора и даље не оправда-

39) Саопштење о пословању привреде у Републици Србији у 2013. години: упоредни подаци из финансијских извештаја за 2012. и 2013. годину, Агенција за привредне регистре, Београд, јун 2014.

ва њихово коришћење. Способност привредних друштава за покривање расхода камата у 2013. години је ојачана, што се манифестује растућим трендом рација покрића камата, који након прошлгодишњег троструког смањења, бележи раст са 0,39 на 1,21. Кретања наведених показатеља пословања приказана су у Табели 4.

Табела 4 - Изабрани показатељи пословања привредних друштава

Опис	2013.	2012.
Стопа приноса на укупна средства (после опорезивања)	0,9%	0,4%
Стопа приноса на сопствени капитал (после опорезивања)	-0,5%	-1,9%
Рацио сопственог капитала	36,6%	37,3%
Општи рацио ликвидности	0,89	0,95
Рацио покрића камата	1,21	0,39

Извор: Саопштење о пословању привреде у Републици Србији у 2013. години; упоредни подаци из финансијских извештаја за 2012. и 2013. годину, Агенција за привредне регистре, Београд, јун 2014.

Још увек неповољно пословно окружење допринело је да тенденција смањења броја новооснованих привредних друштава буде задржана, те је на крају 2013. године пословало 7004 или 72 друштва мање у односу на претходну годину, а она чине 7,4% свих привредних друштава. Током 2013. године највише привредних друштава основано је у трговини на мало и велико (2593 привредна друштва или 37,0%), затим у прерађивачкој индустрији (925 привредна друштва или 13,2%) и у стручним, научним, иновационим и техничким делатностима (831 привредна друштва или 11,9%).

Осим смањења броја новооснованих привредних субјеката, велики проблем представља и гашење постојећих привредних субјеката. Према подацима Привредне коморе Србије, током 2014. године на шест основаних предузећа угашено је десет. Основни проблеми домаћих привредника су великвидност, бројни државни намети на републичком и локалном нивоу, сива економија која представља нелојалну конкуренцију, с обзиром да су предузетници у овој зони изузети из плаћања пореза и других намета, као и непрекидна оскудица сопственог и ограничени приступи екстерним изворима капитала.

7. Закључак

Истраживања недвосмислено потврђују тезу о значају предузетништва за економски развој. Наиме, истраживања спроведена у раду указују на знатно већу развијеност предузетништва у

развијеним земљама, нарочито земљама Европске уније као што су Италија, Немачка и Француска и релативно знатно слабије развијено предузетништво у земљама у развоју, нарочито у земљама Источне Европе, односно бившим социјалистичким земљама. Такође, на нивоу ЕУ анализира се развијеност предузетништва и континуирано предузимају мере са циљем подстицања развоја предузетништва. О томе сведоче акциони планови и Закон о малој привреди. У земљама у развоју које су имале централно и планско управљање привредном окружење за развој предузетништва било је изузетно непријатељско. Предузетништво се у овим земљама јавља у транзиционом периоду, али првенствено у неформалној или сивој економији.

Историјски развој предузетништва у Србији следио је судбину предузетништва карактеристичну за планске економије. Од деведесетих година почиње постепени развој предузетништва али спутан макроекономским околностима. Крајем 2013. године постојало је 212.403 предузетника. Просечан предузетник у Србији је ожењен, отац је једног детета, а пре отварања своје фирме у просеку је за друге радио најмање шест година. Углавном обавља услужну или неку врсту занатске делатности за претходног послодавца или у сивој зони, а на трећем месту је искуство у пољопривредној производњи. Према правној форми, доминирају друштва са ограниченом одговорношћу, акционарска и јавна предузећа, а највећи број привредних друштава запошљава од једног до пет запослених. Основни проблеми домаћих привредника су великвидност, бројни државни намети на републичком и локалном нивоу, сива економија која представља нелојалну конкуренцију, с обзиром да су предузетници у овој зони изузети из плаћања пореза и других намета, као и непрекидна оскудица сопственог и ограничен приступ екстерним изворима капитала.

Да би предузетништво у националним економијама остварило пуни учинак, појединац који настоји да постане предузетник мора бити инвентиван али и способан да преузме ризик предузимања подухвата и способан да организује и управља ресурсима како би обезбедио највиши могући принос на уполсени капитал. Од мере у којој је предузетник способан да оствари наведено зависиће и укупан економски развој националних економија. Осим способности предузетника, неопходно је да постоји разумевање регулаторних органа у вези не само са признавањем значаја предузетништва, већ у вези са директним подстицајима развоја пословних подухвата најинвентивнијег дела становништва које је способно да буде замајак економског благостања.

Литература

1. A "Small Business Act" for Europe: "Think Small First", Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2008) 394 final, Brussels, 25.6.2008.
2. Acs, Z.J.: "Foundations of High Impact Entrepreneurship", Foundations and Trends in Entrepreneurship, Vol. 4, No. 6, 2008, str. 535-620. i Ireland, R.D. and Webb, J.W.: "A Cross-Disciplinary Exploration of Entrepreneurship Research", *Journal of Management*, Vol. 33, No. , 2007, str. 891-927.
3. Arzeni, S.: "Entrepreneurship in Eastern Europe: a critical view", in Brezinski, H. and Fritsch, M. (eds): *The Economic Impact of New Firms in Post Socialist Countries: Bottom-Up Transformation in Eastern Europe*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 1996, str. 52-58.
4. Blanchflower, D. G., Oswald, A. and Stutzer, A.: "Latent entrepreneurship across nations", *European Economic Review*, Vol. 45, No. 4-6, 2001, str. 680-691
5. *Blue Growth opportunities for marine and maritime sustainable growth*, Publications Office of the European Union, Luxemburg, 2012.
6. Caner, S.: The role of small and medium size enterprises in economic development, HSE Conference, Moscow.
7. Cantillon, R.: *Essai sur la nature du commerce en général*, edited and translated by Higgs, H., MacMillan, London, 1931.
8. Demko-Rihter, J. i Njegomir, V.: "Entrepreneurship beyond startup: The example of insurance companies and investment funds", International Conference on Mass Customization and Personalization in Central Europe, Fakultet tehni kih nauka, Novi Sad, 2014, str. 62-66.
9. Earle, J. S. and Sakova, Z.: "Business start-ups or disguised unemployment? Evidence on the character of self-employment from transition economies", *Labor Economics*, Vol. 7, No. 5, 2000, str. 575-601
10. Entrepreneurship 2020 Action Plan: Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Com(2012) 795 final, Brussels, 9.1.2013.
11. *Entrepreneurship in the EU and Beyond*, Flash Eurobarometer 354, European Commission, Directorate-General Enterprise and Industry and co-ordinated by Directorate-General for Communication, 2012.
12. Estrin, S., Meyer, K.E. and Bytchkova, M.: "Entrepreneurship in transition economies", in Casson, M., Yeung, B., Basu, A. and Wadeson, N. (eds.): *The Oxford Handbook of Entrepreneurship*, Oxford University Press, Oxford, UK, 2006, str. 693-725
13. *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Communication from the Commission, European Commission, COM(2010) 2020 final, Brussels, 3.3.2010.
14. European Charter for Small Enterprises - <http://www.ueapme.com/spip.php?rubrique61> (приступљено 05.07.2015.)
15. Global Entrepreneurship Monitor - <http://www.gemconsortium.org> (приступљено 04.07.2015.)
16. *Green Paper: Entrepreneurship in Europe*, Commission of the European Communities, COM(2003) 27 final, Brussels, 21.1.2003.
17. Hobohm, S.: „Small and medium-sized enterprises in economic development: the UNIDO experience“, *Journal of economic cooperation among Islamic countries*, Vol 22, No. 1, 2001, стр. 1-42
18. Lewis, W. A.: *The Theory of Economic Growth*, Allen & Unwin, London, 1955.
19. Parker, S.C.: *The Economics of Entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2009.
20. *Performance of SMEs in 2013: a fragile and incomplete recovery*, European Commission, Memo, Brussels, 3 October 2014
21. Smallbone, D. and Welter, F.: "Conceptualizing entrepreneurship in a transition context", *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, Vol. 3, No. 2, 2006, стр. 190-206.
22. *SMEs, Entrepreneurship and Innovation*, OECD Studies on SME's and Entrepreneurship, OECD Publishing, Paris, 2010.
23. The 2014 Legatum Prosperity Index - <http://prosperity.com/#!/ranking> (приступљено 10.07.2015)
24. Welter, F. and Smallbone, D.: "The emergence of entrepreneurial potential in transition environments: a challenge for entrepreneurship theory or a developmental perspective?", in Smallbone, D., Landstrom, H. and Jones-Evans, D. (eds): *Entrepreneur-*

- ship and Growth in Local, Regional and National Economies: Frontiers in European Entrepreneurship Research*, Edward Edgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2009, стр. 339-361.
25. Yamada,G.: "Urban informal employment and self-employment in developing countries: theory and evidence", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 44, No. 2, 1996, str. 289–314.
26. Саопштење о пословању привреде у Републици Србији у 2013. години: упоредни подаци из финансијских извештаја за 2012. и 2013. годину, Агенција за привредне регистре, Београд, јун 2014.
27. Статистички годишњак Републике Србије, Структурне пословне статистике, Републички завод за статистику, Београд, 2014.

Примена контног оквира за привредна друштва, задруге и предузетнике

Приручник је намењен практичној примени Правилника о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за привредна друштва, задруге и предузетнике. Приручник садржи детаљна објашњења свих класа, група рачуна и појединачних рачуна на којима се евидентирају пословне промене, са бројним практичним примерима. Основни циљ приручника је да објаснимо поступак рачуноводственог евидентирања различитих пословних промена. Међутим, текстови нису ограничени само на рачуноводствено обухватање пословних промена, већ садрже и сва потребна објашњења у вези са пореским и другим аспектима овних промена и трансакција.

Више информација на www.srrs.rs или www.praksa.rs

др Славко
ВУКША*

Финансирање из кредитних средстава Светске банке као извор позитивне нето садашње вредности инвестиција

Резиме

Финансирање пројеката из кредитних средстава Светске банке представља једино могуће економски оправдано задуживање земаља у транзицији. Путем тих кредитних средстава и контрола Светске банке реализација пројеката је остварљива.

Компаративном анализом критеријума финансирања пројеката из кредитних средстава Светске банке и Фондова за развој у раду је извршена анализа услова финансирања пројеката земаља у окружењу, као и утицај тих кредитних средстава на просечну цену капитала. Подаци за истраживање преузети су из релевантних фондова за развој наведених земаља.

Кључне речи: Светска банка, финансирање, фонд, инвестиције.

Увод

Влада Републике Србије последњих година, кроз активности више министарстава, заговара успостављање функционалног система програмирања развоја и координације политика у Републици Србији. Систем треба да буде заснован на међусобно усклађеним секторским стратегијама и доприносити како делотворнијем планирању и реализацији развојних приоритета и бољем коришћењу јавних финансија, тако и делотворнијем праћењу и вредновању јавних политика. Стратешки приоритети треба да се одражавају у годишњим буџетима и Програму јавних инвестиција.

У овом раду бавићемо се проблемима доприноса инвестиционих пројеката смањењу спољнотрговинског дефицита, као и другим критери-

јумима од утицаја на одобравање средстава фонда. У том смислу постоји потреба да се приликом одобравања средстава из фондова изврши друштвена оцена исплативости пројекта. У конкуренцији више пројеката предност при одобравању средстава требало би дати оном који више задовољава остварење друштвених циљева (критеријума). Наравно, банке које одобравају кредите преузимају ризике пласмана и преферирају комерцијалну исплативост пројеката.

Све развојне институције, па тако и Фонд за развој Републике Србије, као услов за кредитирање инвестиционих пројеката захтева да пројекти делују подстицајно на раст и развој привреде. Када предузеће донесе одлуку о инвестирању у одређени пројекат, за који сматра да ће

* Алфа Универзитет, редовни професор

бити исплатив, оно развојној банци треба да поднесе свој инвестициони програм.

Пошто је основна одлика финансирања пројеката да се ресурси троше сада, а ефекти се очекују у будућности, пројектовање структуре финансијских улагања представља озбиљан аналитички задатак. Обим и структура улагања у директној су зависности у односу на врсту пројекта. Сагледавање пројектованог обима, динамике и структуре улагања показује о каквом пројекту се ради, односно колико стварно кошта реализација дате инвестиције.

1. Услови и ограничења финансирања пројеката из кредитних средстава светске банке и развојних фондова

Од планиране капиталне потрошње планом имплементације предвиђени су домаћи и страни извори финансирања.

Домаћи извор финансирања су средства буџета, док су страни извори:

- кредити,
- донаторска средства међународних финансијских институција, Светске банке IBRD (*International Bank for Reconstruction and Development*), Међународне асоцијације за развој IDA (*International Development Association*) и
- владе појединих земаља.

Влада зајмопримац и тело за спровођење пројекта одговорни су за фазу припреме пројекта, током које припремају студије изводљивости, инжењерске и техничке нацрте, што може да потраје неколико година, а представља само део процеса. Влада ангажује консултанте и друга предузећа из јавног сектора за набавку добара, радова и услуга, по потреби, не само током ове фазе, већ и касније, током фазе спровођења пројекта. Корисници и заинтересоване стране такође се консултују током припреме пројекта како би се обезбедила њихова мишљења и подршка за пројекат. Због неопходног времена, напора и ресурса, од виталног је значаја потпуна посвећеност владе пројекту. Током припреме пројекта, Светска банка начелно заузима саветодавну улогу и нуди анализе и савете. Влада и Светска банка анализирају рад обављен током фазе идентификације и припреме и потврђују очекиване исходе пројекта, предвиђене кориснике, као и алате за оцењивање током мониторинга. У овој фази постиже се договор о изводљивости свих аспеката пројекта. Тим банке потврђују да су сви аспекти пројекта усклађени са оперативним захтевима Светске банке и да вла-

да има успостављене институционалне аранжмане за ефикасно спровођење пројекта. Након што влада и Светска банка заврше преговоре и прихвате све детаље пројекта, пројектни тим припрема Документ о оцени пројекта (за инвестиционе зајмове) или Програмски документ (за зајмове за развојне политике), уз остале финансијске и правне документе, који се подносе Савету извршних директора банке на разматрање и одобравање. Након што се добије одобрење за финансирање и испуне услови који се односе на делотворност, а правни документи прихвате и потпишу, почиње фаза спровођења. О зајмовима преговарају банка и зајмопримац, на основу развојног циља. Кредити Светске банке су наменски и користе се у складу са пројектом и потписаним Супсидијарним споразумом. Пројектним документима су дефинисани извори финансирања и намена. Светска банка прати и контролише ток реализације пројекта и намену трошења средстава.

Финансирање инвестиционих пројеката подразумева квалитетно планирање, али и прагматична решења и иновативне одговоре на проблеме и изазове развоја савременог предузећа. Ефективна имплементација комплексних инвестиционих пројеката базира се на пажљивом избору одговарајућих извора финансирања.

У државама постоје и развојни фондови који у значајној мери снижавају цену капитала за финансирање инвестиција, што директно утиче на комерцијалну исплативост самог пројекта. Међутим, да би предузеће било у могућности да конкурише за средства развојних фондова, његови инвестициони пројекти треба да ускладе приватни са јавним интересом. Предузећа морају строго да воде рачуна о условима и ограничењима која постављају развојни фондови и институције приликом одобравања својих средстава, предвиђених за финансирање инвестиционих пројеката.

Кредитно-гарантни фондови као извори финансирања квалитетно су средство подршке развоју предузећа, нарочито малих и средњих, као и привреде на локалном нивоу. С обзиром да је адекватно обезбеђење капитала једна од највећих препрека за развој малих и средњих предузећа, кредитно-гарантни фондови се јављају као добар модел за лакши и повољнији приступ банкарским кредитима. Предности гарантног фонда за предузеће - инвеститора укључују лакши приступ кредитним средствима уз повољније услове кредитирања, а најчешће обухватају и пружање стручне помоћи приликом припреме кредитног захтева. Предности за банку огледају

се у смањењу ризика пласмана (уговорени део ризика сноси фонд), док локалне заједнице, кроз пружање конкретне помоћи малим и средњим предузећима, доприносе отварању нових радних места, бољем пуњењу буџета и економском развоју заједнице.

Финансирање пројеката из средстава Развојног програма може да буде потпуно или делимично. Инвестициони пројекти за које је обезбеђено суфинансирање под истим осталим околностима треба да имају предност. Не могу се тражити средства из Развојног програма за пројекте за које предлагачи имају потпуно затворену конструкцију финансирања (нпр. већ обезбеђена средства општинског буџета), већ само за оне за које делимично или потпуно недостају средства.

2. Основне карактеристике методологије за оцену друштвене исплативости пројеката

У вези са претходним, потребно је указати на теоријско-методолошке аспекте мерења (оцене) доприноса инвестиционих пројеката неким од критеријумима које је прописао Савет за развој. С обзиром да су средства за финансирање инвестиција увек ограничена, логично је да се средства развојних фондова одобравају пројектима који највише доприносе остварењу њихових циљева и критеријума. Само на тај начин моћи ће да се оправдају улагања из развојних фондова.

Како комерцијална анализа не узима у обзир трошкове и користи које ће друштво сносити уколико се прихвати разматрани пројекат, оцена друштвене рентабилности инвестиције представља услов без којег инвестициони пројекти не могу конкурисати за средства развојних фондова земље. Према томе, да би се утврдила стварна вредност пројекта, утврђују се позитивни, као и негативни утицаји истог на остварење друштвених циљева. Оваква евалуација пројекта са становишта друштва назива се друштвена кост-бенефит (*Social Cost Benefit Analysis - SCBA*). Разлике између оцене комерцијалне и друштвене исплативости инвестиционог пројекта могу се сагледати у наредној табели (Табела 1).

Значај анализе друштвене рентабилности пројекта и њене специфичности могу се посматрати из неколико углова (Ray, *Cost-Benefit Analysis*, 1984, 184), што се наводи у наставку.

Тржишна несавршеност. Тржишне цене, као основа комерцијалне анализе инвестиционих пројеката не рефлектују друштвене вредности;

Табела 1- Разлике између оцене комерцијалне (CBA) и оцене друштвене исплативости (SCBA) инвестиционог пројекта

Комерцијална кост-бенефит анализа (CBA)	Друштвена кост-бенефит анализа (SCBA)
Утврђује исплативост за индивидуалне инвеститоре и предузећа који представљају само један део друштва, те су њени резултати сведени на мањи број ефеката инвестиционог пројекта.	Захтева од оцењивача шири поглед и израчунавање исплативости пројекта за цело друштво.
Комерцијална кост-бенефит анализа је квантитативна.	Друштвена кост-бенефит анализа може бити квантитативна или квалитативна.

Извор: Little, I.M.D.; Mirrlees, L. *Manual of Industrial Project analysis in developing countries*, Vol. II. OECD, 1968, pp. 6.

Екстерналије. Инвестициони пројекат може имати корисне или штетне екстерне ефекте који су обухваћени у оцени друштвене исплативости;

Порези и субвенције. Са друштвене тачке гледишта, таксе и субвенције нису ништа друго него трансферна плаћања. Међутим, код оцене комерцијалне исплативости, таксе и субвенције третирају се као трошкови и монетарне користи;

Брига за штедњу. Друштвена анализа води рачуна о подели између користи и потрошње, при чему више пажње посвећује штедњи, која се сматра значајнијом. У комерцијалној анализи пројекта оваква подела је ирелевантна;

Брига за редистрибуцију. Дистрибуција користи је у друштвеној анализи пројеката веома важно питање, док се приватни инвеститори не баве тиме.

Друштвена кост-бенефит анализа инвестиционих пројеката може се применити на јавне, као и приватне инвестиције. Кад су у питању јавне инвестиције, нарочито је значајна у земљама у развоју, где влада игра велику улогу у економском развоју. Такође је незаобилазна код приватних инвестиција са циљем финансирања под повољнијим условима из развојних фондова. С тим у вези пројекти приватно-јавног партнерства су нарочито интересантни са овог становишта, јер би требало тражити равнотежу остваривања једних и других циљева, што је према нашем мишљењу, бар до сада, најчешће спроведено на штету јавних (друштвених) интереса и циљева.

Анализа друштвене рентабилности инвестиције посматра се као шанса за проширење обима финансијске анализе, базирана на структури бруто тока готовине пројекта (UNIDO¹ Reports and Studies, *Guide to Practical Project Appraisal*, 1986).

Ова анализа заправо дели нето корист инвестиционог пројекта на финансијску корист инвеститора и финансијску корист државе. Суштину оцене друштвене исплативости представља кориговање цена коришћених при финансијској оцени до нивоа реалних тржишних цена са друштвеног становишта, тј. формирање посебног економског тока готовине у коме су све ставке кориговане у том смислу. Овако добијени ток готовине назива се друштвено-економски ток (Јовановић, *Управљање инвестицијама*, 2000, 270). Полазну основу оцене представља економски ток (добијен у финансијској оцени) чије појединачне ставке се затим подвргавају одговарајућим корекцијама (Јовановић, *Управљање инвестицијама*, 2000, 270):

- на страни прилива: умањење укупног прихода за субвенције и премије по било којем основу (за подстицање извоза, за посебне врсте производње и сл.);
- на страни одлива: умањење инвестиција за износе царине и такси на увоз, умањење трошкова пословања за порезе и доприносе на нето зараде, умањење за порезе из добити и остале порезе, умањење трошкова набавке инпута за износе царина, и др.

У пракси се оцена друштвене исплативости најчешће своди на умањење износа појединих ставки за износе трансферних плаћања, а затим се са овако добијеним вредностима формира друштвено-економски ток². Након ових израчунавања, поступак самог оцењивања пројекта је стандардан.

Први корак представља формирање одговарајућег тока готовине, приказаног у табели која следи (Табела 2).

Други корак представља израчунавање друштвене нето-садашње вредности пројекта,

Табела 2 - Израчунавање друштвено-економског тока пројекта као фаза у оцени друштвене исплативости инвестиционог пројекта

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ ТОК	
1.	ПРИЛИВИ
1.1.	Укупан приход минус субвенције и дотације
1.2.	Остатак вредности
2.	ОДЛИВИ
2.1.	Укупна улагања минус царине, увозне таксе
2.2.	Материјални трошкови минус царине, увозне таксе
2.3.	Нематеријални трошкови минус порези и доприноси
2.4.	Бруто зараде минус порези и доприноси
2.5.	Ванредни расходи
3.	НЕТО ПРИЛИВ (1-2)

Извор: http://crnarupa.singidunum.ac.rs/Godina.2009.2010/FIM/Procesna.energetska.fikasnost.prof.dr.Dragan.Markovi.87/PEE_08/Finans_analiza_ocena_projekata.pdf [14.11.2013.]

тако што се дисконтује и затим сабере нето ток из табеле друштвено-економског тока.

Трећи корак представља израчунавање друштвене стопе рентабилности (или економске стопе рентабилности).

Друштвена кост-бенефит анализа подразумева два приступа, односно методе: UNIDO-ву³ и Литл-Мирлизову (Л-М) методу⁴. Напошетку, закључујемо да се циљеви оцене друштвене исплативости инвестиционог пројекта односе на детерминисање:

- економских користи пројекта у условима економских цена;
- утицаја пројекта на ниво штедње и инвестиција у друштву;

1) *United Nations Industrial Development Organization - UNITED*

2) Диспаритети цена се отклањају тако што се сви финансијски износи изражавају у страниој валути (најчешће у еврима или у америчким доларима) што се за актуелне услове пословања у земљама у транзицији сматра параметром еквивалентним сталним ценама.

3) Овај приступ је базиран на публикацијама UNIDO-а (Организација за развој индустрије Уједињених нација). Прво издање из 1972. носи назив Смернице за евалуацију пројеката (*Guidelines for Project Evaluation*). UNIDO је од тада до данас објавио огроман број сличних приручника, публикација и реиздања.

4) Litl i Mirles су аутори методе, коју су разрадили у публикацијама: *Приручник за анализу индустријских пројеката у земљама у развоју* 1968. и *Евалуација и планирање пројеката за земље у развоју* 1974. год. Приручник је издала ОЕCD, па се у литератури Л-М може пронаћи и под називом ОЕCD метода.

Табела 3 - Нивои анализе пројекта

Врста анализе пројекта	Перспектива	Шта се мери?	Показатељи
Финансијска анализа	Власници и зајмодавци	Промена прихода власника или зајмодавца	Нето садашња вредност, интерна стопа приноса, време повраћаја
Економска анализа	Национална привреда	Промена националног дохотка	Економска нето садашња вредност економска стопа повраћаја
Дистрибутивна анализа	Утицај пројекта на одређене групе (владу, зајмодавце, запослене, потрошаче, власнике)	Расподела промене националног пројекта	% економске нето садашње вриједности који припада циљној групи или трошкова промене дохотка за циљну групу

Извор: *Планирање и оцена пројекта*, Европски центар за мир и развој, Београд, 2002, стр. 218.

- утицаја пројекта на дистрибуцију националног дохотка у друштву;
- доприноса пројекта испуњавању одређених мера државе (запошљавање, самодовољност, позитиван спољнотрговински биланс, међународна конкурентност).

Поред економске и финансијске анализе инвестиционог пројекта, у литератури се често сусреће и тзв. дистрибутивна анализа. Имајући у виду да економска нето садашња вредност представља дисконтовану вредност промене националног дохотка, те да она мора да припадне некоме у друштву, дистрибутивна анализа бави се расподелом промене националног дохотка циљним групама у друштву. У Табели 3 приказани су нивои анализе пројекта.

Већина инвестиционих менаџера је схватила да нема чаробне методологије и формуле којом би се одредио учинак једног пословног подухвата, већ да постоји већи број разноврсних показатеља-мераца (Drucker, *Менаџмент за будућност*, 1995, 233).

3. Компаративна анализа критеријума и услова за финансирање пројекта у Федерацији БиХ, Србији, Хрватској и Словенији

Све развојне институције, па тако и Фонд за развој Републике Србије као услов за кредитирање инвестиционих пројекта захтева да пројекти делују позитивно на подстицање раста и развоја привреде. Када предузеће донесе одлуку о инвестирању у одређени пројекат, за који сматра да ће бити исплатив, развојној банци подноси свој инвестициони програм. Да би пројекат био узет у разматрање, инвестициони програм мора да садржи следеће (<http://www.fondzarazvoj.gov.rs>):

Садржај инвестиционог програма

- ОПИС ПРОЈЕКТА И СВРХА ИНВЕСТИРАЊА
- АНАЛИЗА РАЗВОЈНИХ МОГУЋНОСТИ И СПОСОБНОСТИ ИНВЕСТИТОРА
 - Општа информација о инвеститору
 - Положај на тржишту пласмана и набавке
 - Инвестициона активност
 - Техничка и кадровска опремљеност
 - Економско-финансијски резултати-пословање инвеститора
 - Коначна оцена развојних могућности и способности инвеститора
- АНАЛИЗА ТРЖИШТА
 - Тржиште продаје (величина тржишта, обим извоза, увоза и потрошње, конкуренција, дистрибутивна мрежа, цене)
 - Тржиште набавке (основне и помоћне сировине, канали набавке, највећи добављачи - домаће тржиште, увоз)
- ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКЕ ОСНОВЕ
 - Асортиман и обим производње
 - Основе технолошког процеса
 - Прорачун капацитета и избор опреме и алата
 - Материјални биланс и норматив
 - Решење грађевинских објеката и инсталација (површина објекта)
 - Енергија и флуиди
 - План радне снаге
- АНАЛИЗА ЛОКАЦИЈЕ
- МЕРЕ ЗАШТИТЕ
 - Мере заштите човекове околине
 - Мере заштите на раду

7. ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИЈСКА АНАЛИЗА

- 7.1. Обим и структура инвестиционих улагања у основна средства
- 7.2. Обрачун потребних обртних средстава
- 7.3. Обрачун трошкова производње и формирање укупног прихода
 - 7.3.1. Фиксни трошкови
 - 7.3.2. Директни трошкови
 - 7.3.3. Бруто зараде
 - 7.3.4. Порези и доприноси
 - 7.3.5. Формирање укупног прихода (домаће тржиште-извоз)
- 7.4. Извори финансирања и обавезе према изворима
 - 7.4.1. Извори финансирања
 - 7.4.2. Обавезе према изворима финансирања
- 7.5. Новчани токови пројекта
 - 7.5.1. Динамички план биланса успеха
 - 7.5.2. Финансијски ток пројекта
 - 7.5.3. Економски ток пројекта

8. ФИНАНСИЈСКО-ТРЖИШНА ОЦЕНА ПРОЈЕКТА

- 8.1. Статичка оцена економске ефикасности пројекта
 - 8.1.1. Продуктивност пројекта
 - 8.1.2. Акумулативност пројекта
 - 8.1.3. Економичност пројекта
- 8.2. Динамичка оцена економске ефикасности пројекта
 - 8.2.1. Нето садашња вредност
 - 8.2.2. Интерна стопа рентабилности
 - 8.2.3. Време повраћаја уложеног капитала

9. АНАЛИЗА ОСЕТЉИВОСТИ

10. ЗБИРНА ОЦЕНА

Поједини развојни фондови могу да захтевају и додатне информације о пројекту, али суштина се своди на претходну форму. Уколико инвестициони пројекат поред комерцијалне задовољава и друштвену исплативост, то претпоставља могућност да се обезбеде извори финансирања и из Развојног фонда који су у основи јефтинији него на тржишту, што доводи до значајнијег раста рентабилности планиране инвестиције. Приоритетни циљеви на основу којих се рангирају пројекти за финансирање су наведени у наставку (Табела 4):

Табела 4 - Приоритетни циљеви развојног програма

Приоритетни циљеви
1. Унапређење пољопривредне производње
2. Подршка малом и средњем предузетништву
3. Стамбена изградња
4. Изградња инфраструктурних објеката у Републици Србији
5. Повећање запослености
6. Подршка производњи за смањење увозне зависности и подршка пројектима извоза
7. Равномеран регионални развој
8. Унапређење корпоративног управљања и тржишта капитала
9. Ефикасан процес спровођења приватизације и реструктурирање предузећа у контексту приватизације
10. Подршка инвестицијама
11. Заштита животна средине

Извор: <http://www.vladarepublikesrbije.net>

3.1. Анализа критеријума и услова у Босни и Херцеговини

Износ средстава за кредитирање код Развојне банке ФБиХ није ограничен, за разлику од ИРБРС (Инвестиционо-развојна банка Републике Српске), код које максималан износ кредита износи 5.000.000 КМ за предузећа, односно 2.000.000 КМ за предузетнике. Међутим, Развојна банка ФБиХ ограничава износ кредита износом по запосленом раднику, што није случај са ИРБРС. Нешто повољније основне каматне стопе (4% у односу на 5,40% код ИРБРС) Развојна банке ФБиХ компензује краћим роком отплате кредита, максимално до 7 година. ИРБРС диференцира рокове отплате, па они износе за основна средства, обртна средства и за извозника: 15 година, 5 година и 1 годину, респективно. Услови финансирања из средстава Развојне банке ФБиХ посебно су повољни ако се ради о пројектима из области у којима комерцијалне банке немају интереса (инфраструктура, водоснабдевање, заштита околине итд.) и пројектима које је могуће реализовати само кроз средњорочне и дугорочне кредите уз развојне каматне стопе.

Поред средстава из развојног програма, Влада ФБиХ је на Развојну банку ФБиХ пренела управљање кредитним револвинг средствима обезбеђеним у оквиру пројекта локалних ини-

Табела 5 - Услови финансирања предузећа и извоза Развојне банке Федерације БиХ

Назив производа	Намена	Износ	Камата	Рок отплате	Начин финансирања	Остало	Извори финансирања
Кредитна линија за дугорочно кредитирање за подстицај запошљавања из средстава Федералног завода за запошљавање	Индустрија, занатство и услуге	Кредитирање подстицања запошљавања	Није ограничен	4%	До 7 година (грејс период до 12 месеци)	Директно/ посредством банака	Максимални износ кредита није ограничен, али је лимитиран износом по новозапосленом раднику: Индустрија- 25.000КМ; занатство и услуге- 15.000КМ; пољопривреда- 10.000КМ
	Пољопривреда			3%	До 7 година (грејс период до 24 месеца)		
Кредитна линија за дугорочно финансирање извршеног извоза	Финансирање извршеног извоза предузећа из области производње и услуга			5%		Директно	
Остали производи за подршку МСП, почетним пословним активностима и извозу	Гаранције, конфирмација гаранција пословних банака, издавање контрагаранција у корист ино банака						

Извор: <http://www.ibf-bih.ba>

цијатива и локалног развоја. Средства револвинг фонда користе се за кредитирање општина и градова и правних лица чији оснивач је општина или град са територије ФБиХ.

3.2. Анализа критеријума и услова у Републици Србији

Пошто смо утврдили услове и ограничења која постављају развојни фондови у суседној Босни и Херцеговини, упоредићемо их са условима и критеријумима развојних фондова Републике Србије. Фонд за развој Републике Србије у 100%-тном државном је власништву и нуди веома сличне кредитне линије као и разматрани развојни фонд у Босни и Херцеговини. Његови основни циљеви су: подстицање привредног развоја, развоја производног занатства и услужних делатности, равномерног регионалног развоја, унапређење конкурентности домаће привреде, подстицање запошљавања и развој тржишта капитала.

Критеријуми за финансирање пројеката које поставља Фонд за развој Србије приказани су у следећој табели (Табела 6).

Фонд је оријентисан искључиво на директно финансирање. Износи кредита разликују се по кредитним линијама: за развој предузетништва и неразвијених општина крећу се од 5.000 евра до 25.000 евра, а кад су у питању инвестициони кредити за правна лица максимални износ није ограничен, али не може се позајмити мање од 20.000 евра.

Каматне стопе за предузетнике доста су ниже у поређењу са Развојном банком ФБиХ, а нарочито са ИРБРС: 3% за развој предузетништва, а само 1% за пројекте реализоване у најнеразвијенијим општинама. Код инвестиционих кредита за правна лица камата је 4,5%, што је у границама кретања каматних стопа и код развојних фондова у БиХ. Камата на тзв. start up кредите⁵ такође износи 1% на годишњем нивоу, а рок отплате средстава из ове кредитне линије је од 3 до 5 година. Рокови отплате осталих кредита

5) Корисник start up кредита је комитент који никада раније није био власник привредног друштва, односно предузетник, у смислу да је био обвезник пореза на добит, односно на приходе од самосталне делатности.

Табела 6 - Услови финансирања предузећа и предузетништва од стране Фонда за развој Србије

Назив кредитне линије	Намена	Износ	Каматна стопа	Рок отплате	Начин финансирања	Остало	Извори финансирања
Кредити за развој предузетништва	Кредитирање предузетника из производних и услужних делатности	500.000 - 2.500.000 динара	3% годишње	до 4 године (грејс период до 1 године)	Директно финансирање	Тромесечна отплата кредита. Средства се не могу користити за кредитирање примарне пољопривредне производње, инфраструктуре, трговине, куповине путничких возила, организовање игара на срећу, лутрија и сл. делатности	У складу са Законом извори финансирања Фонда су ануитети по основу кредитних пласмана, средства солидарне помоћи и других средстава међународних финансијских организација која се одобравају земљама у транзицији за подстицање програма запошљавања и реализације регионални програма, и других извора
Инвестициони кредити за правна лица	Кредитирање правних лица из производних и услужних делатности	минимум 2.000.000 динара	4,5% годишње	до 5 година (грејс период до 1 године)	Директно финансирање		
Кредити за подстицај и развој предузетништва у најнеразвијенијим и неразвијеним општинама	Проширење постојеће делатности	500.000 - 2.500.000 динара	1% за најнеразвијеније, 2% за неразвијене општине	3 - 7 година (грејс период до 1 године)	Директно финансирање		
Start-up кредити	За предузетнике	400.000 - 1.200.000 динара	1% годишње	3 - 5 година (грејс период до 1 године)	Директно финансирање		
	За правна лица	400.000 - 2.400.000 динара					

Извор <http://www.fondzarazvoj.gov.rs>

Фонда за развој Србије варирају од 4 године код кредита за развој предузетништва, до 3-7 година код оних за развој неразвијених општина.

3.3. Анализа критеријума и услова у Хрватској и Словенији

Хрватска банка за обнову и развој (ХБОР) спроводи своје активности путем кредитирања, осигурања извоза и издавања гаранција и акредитива. Са циљем обављања својих делатности, ХБОР врши следеће активности: одобрава кредите и друге пласмане, издаје банкарске и друге гаранције, закључује уговоре о осигурању и реосигурању и улаже у хартије од вредности.

Кредитирање корисника врши се на два начина: директно подношењем апликације ХБОР-у и индиректно преко комерцијалних банака. Путем програма осигурања извоза, ХБОР пружа

могућност смањења и поделе ризика предузетницима који су се одлучили за извоз. При томе, банка процењује ризик извозног пројекта и у складу са тим осигурава посао уз одређене услове и цену.

ХБОР је посебну пажњу посветио малом и средњем предузетништву, с обзиром да је оно главни покретач развоја привреде, те нуди пет програма кредитирања из ове области. Износ кредита за мало и средње предузетништво креће се од око 10.000 евра до 1.000.000 евра, што је највећа сума у свим кредитним линијама за предузетнике. Програм микрокредитирања и програм кредитирања микропредузетника одобравају најниже кредите, чији је максимум 30.000 евра и 120.000 евра, респективно. Каматне стопе у овим програмима зависе од EURIBOR (EURIBOR + 1,5%), док су осталим линијама за предузетнике износе 2% и 4%. Наведено потврђује наредни преглед (Табела 7).

Табела 7 - Услови подршке малим и средњим предузећима и извозу од стране Хрватске банке за обнову и развој (ХБОР)

Назив кредитне линије	Намена	Износ	Камата	Рок отплате	Начин финансирања	Извори финансирања
Програм кредитирања развоја малог и средњег предузетништва	Финансирање основних и трајних обртних средстава	80.000 - 8.000.000 Кп	2% и 4% годишње	До 10 год.	Путем пословне банке и директно	ХБОР прибавља средства издавањем дужничких хартија од вредности, те узимањем зајмова и кредита у Републици Хрватској и иностранству
Програм кредитирања пољопривреде и мале привреде на подручју посебне државне бриге	Финансирање основних и трајних обртних средстава	80.000 - 3.500.000 Кп	2% и 4% годишње	До 12 год.	Путем пословних банака	
Програм кредитирања развоја острва	Финансирање основних и трајних обртних средстава	80.000 - 3.500.000 Кп	2% и 4% годишње	До 12 год.	путем пословних банака	
Програм микрокредитирања	Финансирање основних и трајних обртних средстава	До 30.000 €	EURIBOR + 1,5% годишње	До 5 год.	Путем пословних банака	
Програм кредитирања микропредузетника	Финансирање основних и трајних обртних средстава	До 125.000 €	EURIBOR + 1,5% годишње	До 10 год.	Путем пословних банака	
Програм кредитирања предузетника почетника	Финансирање основних и трајних обртних средстава	80.000 - 1.800.000 Кп	4% годишње	До 12 год.	Путем пословне банке и директно	
Програм кредитирања подређеним дугом	Финансирање основних средстава	700.000 - 7.500.000 Кп	EURIBOR + 2% годишње	До 12 год.	Директно кредитирање	
Програм кредитирања пројеката кандидата за PHARE 2006	Суфинансирање пројеката PHARE	Зависи од износа прихватљивог за суфинансирање из претприступног фонда	2% годишње	До 3 године	Директно кредитирање	
Програм кредитирања добављача код извозних послова	Финансирање извоза роба и услуга	До 100% или 85% вриједности извозног уговора	CIRR+маржа или LIBOR/EURIBOR+маржа	Од 180 дана до 10 год.	Директно кредитирање	
Кредитне линије банкама иностраних купаца	Финансирање извоза роба и услуга	До 100% или 85% вриједности извозног уговора	CIRR+маржа или LIBOR/EURIBOR+маржа	До 10 год.	Директно кредитирање	
Програм кредитирања купаца или банака у иностранству	Суфинансирање или самостално кредитирање извозних послова	До 100% или 85% вриједности извозног уговора	CIRR+маржа или LIBOR/EURIBOR+маржа	До 10 год.	Директно кредитирање	
Програм кредитирања припреме и наплате извозних послова	Финансирање обртних средстава	Није ограничен	5% годишње	До 1 год.	Дутем пословних банака	
Програм "Подстицај за успјех"	Финансирање МСП у туризму-основна и обртна средства	Минимално 25.000 €	EURIBOR + 3,7% годишње	5-12 год.	Путем пословних банака	

Кредитне линије за предузећа немају дефинисане износе финансирања, већ зависе од износа прихватљивог за суфинансирање из претприступног фонда или се крећу до 85% или 100% вредности извозног уговора. Каматне стопе у програмима за финансирање правних лица већином су везане за EURIBOR (*Euro Interbank Offered Rate*), LIBOR (*London Interbank Offered Rate*) или CIRR (*Comercial Interest Reference Rate*), што није случај са развојним банкама у Федерацији БиХ и Србији, које фиксирају своје каматне стопе. Рокови за већину кредита износе до 10 или 12 година (изузети су програм микрокредитирања – до 5 година, програм кредитирања припреме и наплате извозних послова – до 1 године и програм кредитирања пројеката кандидата за РНАРЕ 2006 – до 3 године). ХБОР очигледно својим предузећима даје нешто дуже рокове отплате, слично као и ИРБРС, док Развојна банка ФБиХ и Фонд за развој Србије ограничавају те периоде на највише 7 година.

Словеначка извозна и развојна банка (СИД) своје активности спроводи путем кредитирања,

издавања гаранција и осигурања извоза. Основни капитал банке износи 89,6 милиона евра, у коме Република Словенија има удео од 91,1%. Као примарни послови банке наводе се финансирање и осигурање извоза, а она обавља и друге финансијске послове.

Кредитне активности СИД обавља директно и путем пословних банака. С обзиром на ризике које носе послови на страном тржишту, СИД такође пружа и услуге осигурања извоза од различитих облика комерцијалних и некомерцијалних ризика. Словеначка извозна и развојна банка основала је и предузеће-ћерку која се бави пословима осигурања ризика, а реч је о СИД – Прво кредитно осигуравајуће друштво које је почело са радом 2005. године. Финансирање послова извоза СИД врши кроз два програма: финансирање домаћих извозника (кредити добављачу) и финансирање страних купаца словеначких роба и услуга (кредити купцу), што се види у следећој табели (Табела 8).

Суме за финансирање су веома различите у зависности од кредитних линија, а највећи износ

Табела 8 - Услови подршке малим и средњим предузећима и извозу Словеначке извозне и развојне банке

Назив кредитне линије	Намена	Износ	Камата	Рок отплате	Начин финансирања	Извори финансирања
Финансирање редовног пословања малих и средњих предузећа	Финансирање обртног капитала МСП	До 300.000 €	Шестомесечни EURIBOR + 2,7% годишње	Од 6 мјесеци до 1 год.	Путем пословних банака	Оснивачки капитал, емитовање хартија од вредности и задуживање на иностраном тржишту.
Финансирање интернационализације малих и средњих предузећа	Финансирање финансирање дугорочних улагања у основна средства	До 80% трошкова инвестиције	EURIBOR + највише 2% годишње	До 10 год.	Путем пословних банака	
Финансирање улагања МСП у заштиту животне средине	Финансирање дугорочних улагања у животну средину	До 2.000.000 €	EURIBOR + највише 2% годишње	До 10 год.	Путем пословних банака	
Финансирање улагања у истраживање, развој и иновације	Финансирање дугорочних улагања	До 80% трошкова инвестиције	EURIBOR + највише 2% годишње	До 10 год.	Путем пословних банака	
Финансирање средње великих и великих предузећа	Финансирање припреме извозних послова	До 350.000 €	Шестомесечни EURIBOR + 2,7% годишње	Најмање 6 месеци	Путем пословних банака	
Кредити добављачу	Финансирање послова извоза	—	Тржишна к.с. укључујући EURIBOR/LIBOR	До 10 год.	суфинансирањем рефинансирањем директно	
Кредити купцу	Финансирање иностраног купца словеначких роба и услуга	Најмање 250.000 €	Тржишна к.с. укључујући EURIBOR/LIBOR	До 10 год.	Суфинансирањем рефинансирањем директно	

средстава од 2.000.000 евра нуди програм финансирања улагања малих и средњих предузећа у заштиту животне средине. Слично као и код Хрватске банке за обнову и развој, каматне стопе су везане за EURIBOR или LIBOR. Код већине програма за кредитирање малих и средњих предузећа камате су EURIBOR + највише 2% годишње, а код финансирања средње великих и великих предузећа шестомесечни EURIBOR + 2,7% годишње. Рокови отплате кредита, осим код финансирања редовног пословања малих и средњих предузећа (6 месеци – 1 годину), крећу се до 10 година, што представља још једну сличност између ХБОР и СИД.

4. Утицај финансирања из кредитних средстава на просечну цену капитала

Финансирање инвестиционих пројеката представља саставни део метода процењивања по којој је стварна вредност инвестиције једнака дисконтованој вредности будућих нето токова готовине који се очекују од конкретног пројекта. Циљ планирања финансијских улагања у инвестиционе пројекте јесте да се уложена вредност максимизује, односно да се оствари добитак. Пошто је основна одлика финансирања пројекта да се ресурси троше сада, а ефекти очекују у будућности, пројектовање структуре финансијских улагања представља озбиљан аналитички задатак. Обим и структура улагања у директној су зависности од врсте пројекта. Сагледавање пројектованог обима, динамике и структуре улагања показује о каквом се пројекту ради, односно колико стварно кошта реализација дате инвестиције.

Приликом оцене рентабилности инвестиционих пројеката предузеће мора да утврди просечну цену капитала инвестиције. Та цена представља, као што нам је познато, пондерисани просек цена појединачних извора финансирања који компонују структуру капитала предузећа (Родић, Филиповић, *Процена вредности предузећа*, 2010, 58-59). Што су цене појединачних екстерних и интерних извора капитала ниже, нижа ће бити и просечна цена капитала, што директно утиче на пораст нето садашње вредности инвестиције. Већ смо констатовали да не постоји бесплатан капитал, односно да сваки извор финансирања има своју цену (Микеревић, *Напредни стратешки финансијски менаџмент*, 2010, 217). Када су у питању обвезнице, преференцијалне и обичне акције, та цена представља реалан трошак финансирања за предузеће и тиме одражава стварно издавање готовине по основу камате

или дивиденде. Са друге стране, код појединих интерних извора финансирања као што је акумулирани добитак, нема стварног одлива готовине, већ се та цена дефинише као калкулативна цена и представља опортунитетни трошак.

Маргинални трошкови капитала као извора финансирања одражавају цену сваке додатне новчане јединице прибављене у току године. Ова цена је значајна пошто се управо она користи као критеријум за оцену ефикасности инвестиционих улагања. Према овом критеријуму, ефикасан је инвестициони пројекат чија интерна стопа приноса је већа од маргиналне цене капитала, односно чији нето ток готовине дисконтован по тој цени обезбеђује позитивну нето садашњу вредност. Овакав пројекат треба да буде прихваћен јер доприноси максимизовању садашње вредности предузећа. Када предузеће испуњава услове кредитирања пројекта од стране развојних фондова, маргинална цена кредита знатно је нижа него у случају задуживања у комерцијалној банци или на отвореном тржишту капитала. Самим тим много је лакше постићи интерну стопу приноса инвестиције која ће бити већа од овако ниске маргиналне цене капитала. Нижа просечна цена капитала, у коју улази и цена позајмљених средстава из развојне институције, подићи ће позитивну нето садашњу вредност пројекта.

Маргинална цена капитала остаје непромењена и једнака просечној цени капитала, све док се интерни извори сопственог капитала не исцрпе, после чега почиње да расте, повлачећи и просечну цену капитала (Gitman, *Principles of Managerial Finance*, 1991, 281). Данас готово да нема компаније која финансира инвестиције искључиво сопственим средствима, што значи да је за успех пројекта од пресудног значаја управо просечна цена капитала, која се може знатно снижити финансирањем из развојних институција. Осим тога, треба запазити да и маргинални трошкови капитала представљају својеврсну форму просечне цене капитала. Свака додатна новчана јединица прибављена у току године компонована је делимично из дуга, а делимично из сопственог капитала, тако да и цена те новчане јединице одражава пондерисане просечне трошкове односних компоненти (Красуља, *Финансијска ефективност и финансирање инвестиција*, 1977, 181).

Закључак

Финансирање инвестиционих пројеката подразумева квалитетно планирање, али и праг-

матична решења и иновативне одговоре на проблеме и изазове развоја савременог предузећа. Ефективна имплементација комплексних инвестиционих пројеката базира се на пажљивом избору одговарајућих извора финансирања.

Покретање сложених и скупих инвестиционих пројеката није могуће без кредитних средстава Светске банке, али и интерних извора финансирања (суфинансирања Владе).

Међутим, коришћење кредита Светске банке ограничено је великим бројем фактора. Иако су то најповољнији извори финансирања, коришћење кредитних средстава Светске банке зависи од: кредитне способности правног лица, пројекат за чије финансирање је заинтересована и Светска банка и влада, постојање оправданости датог пројекта, гаранције Владе за поврат истог итд.

Видели смо да друштвена оцена исплативости пројеката обухвата мерење ефеката које инвестициони пројекат доноси земљи у целини. Када је у питању само предузеће које је инвеститор, оно је у начелу највише заинтересовано за директне економске ефекте.

Дакле, за оцену финансијске (комерцијалне) оправданости инвестиције најзаинтересованији је инвеститор, који врши оцену оправданости реализације инвестиције и доноси одлуку о евентуалној реализацији инвестиције.

Све развојне институције, па тако и Фонд за развој Републике Србије, као услов за кредитирање инвестиционих пројеката захтевају да пројекти делују позитивно на подстицање раста и развоја привреде. Када предузеће донесе одлуку о инвестирању у одређени пројекат, за који сматра да ће бити исплатив, развојној банци подноси свој инвестициони програм.

Најзад, максимизовање приноса од инвестиције не зависи само од рентабилности датих инвестиционих улагања, него и од структуре извора финансирања, која је условљена односом дугова према властитим изворима финансирања. Дакле, усклађивање финансијске структуре од огромног је значаја са становишта формирања цене капитала као финансијског стандарда за оцену ефикасности инвестиционог пројекта.

Само структура извора финансирања пројекта која обезбеђује минималну просечну цену капитала представља оптималну финансијску структуру. Оптимална структура извора финансирања омогућава боље коришћење укупног капитала, чиме не само да се утиче на максимизовање вредности предузећа као примарног циља пословања, већ се повећава и благостање друштва у целини.

Литература

1. Gitman L. J. (1991) *Principles of Managerial Finance*, Harper Collins, New York.
2. Drucker P. (1995) *Менаџмент за будућност*, ПС Грмеч-Привредни преглед, Београд,
3. Европски центар за мир и развој, (2002) *Планирање и оцена пројеката*, Београд,
4. Јовановић П. (2000) *Управљање инвестицијама*, Графослог Београд,
5. Красуља Д. (1977) *Финансијска ефективност и финансирање инвестиција*, Научна књига, Београд.
6. Little I.M.D., Mirrlees L. (1968) *Manual of Industrial Project analysis in developing countries*, Vol. II. OECD.
7. Микеревић Д. (2010) *Напредни стратешки финансијски менаџмент*, Економски факултет и Финрар, Бања Лука.
8. Ray, A. *Cost-Benefit Analysis*. Baltimore: J. Hokin University Press, 1984,
9. Родић Ј., Филиповић М. (2010) *Процена вредности предузећа*, Асимекс д.о.о., Београд
10. UNIDO Reports and Studies. *Guide to Practical Project Appraisal*. New York: United Nations, 1986,
11. www.fondzarazvoj.gov.rs
12. www.soros.org.ba
13. www.vladarepublikesrbije.net
14. www.sid.si
15. www.hbor.hr
16. www.ibf-bih.ba

др Снежана
СТОЈАНОВИЋ

Агресивно пореско планирање и одговор Европске уније

Резиме

Циљ рада је указивање на појаву агресивног пореског планирања и анализа мера које се предузимају на глобалном плану, а нарочито у ЕУ, као одговор на овај нежељени феномен. У истраживању су коришћени компаративни и нормативни методи, посебно имајући у виду акције које спроводи ЕУ. С обзиром на губитак значајних прихода и велику штету коју трпе европска привреда и заједничко тржиште, ЕУ је последњих година појачала борбу против различитих злоупотреба и избегавања плаћања пореза од стране мултинационалних компанија. У томе је још више подстакнута глобалним пројектом BEPS. Мере ЕУ треба да допринесу већој пореској транспарентности, побољшању сарадње и координације, као и већој размени информација између држава-чланица, ради онемогућавања агресивног пореског планирања и стварања правичнијег и ефикаснијег опорезивања компанија у ЕУ.

Кључне речи: мултинационалне компаније; агресивно пореско планирање; избегавање плаћања пореза; пребацивање профита; злоупотребе; BEPS; Европска унија.

Увод

У савременом свету повезивање држава, компанија и појединаца на многим пољима довело је до бројних користи и значајног повећања светског богатства. Комуникација која не познаје границе и уједињавање држава у различите савезе и организације, итд. утицали су на то да се пословна активност и капитал лако селе из једне у другу државу. Последњих деценија, а нарочито од почетка XXI века, број компанија које послују у више држава, а неке чак и на више континената, значајно је порастао. Дигитализација је омогућила да се пословна активност обавља са једног места и да има ефекте у више држава, чиме је значајно олакшано пословање, повећани профити и смањени трошкови. Колико год да је, с једне

стране, глобализација унела позитивне промене у наше животе, донела је и разне опасности и изазове. Све је већи број мултинационалних компанија које, најчешће користећи правне празнине и разлике у националним пореским законима, своје пословање организују тако да плате што мањи порез, а остваре што већи профит. У вези са тим све чешће компанија остварује профит у једној држави (у којој је велико пореско оптерећење), а затим га пребацује у другу државу (са знатно нижим или нултим порезом на доходак). При том, неке компаније то чине тако што профит из матичне државе трансферишу својим прекограничним филијалама у виду дивиденди, позајмица или улагања, чиме легално избегавају плаћање пореза. Међутим, има и компанија које профите једноставно трансферишу на банковне

рачуне у државама у којима је банкарска тајна законом заштићена. Тако компаније избегавају своју пореску обавезу нелегалним путем, често вршећи пореску утају. Док се с једне стране државе у којима се остварују профити суочавају са значајним губицима, државе у које су профити трансферисани и, евентуално, плаћен је порез, остварују значајне добитке. Оваква појава нарочито је изражена и опасна у Европској унији (ЕУ) у којој су међудржавне границе "избрисане". Заједничко тржиште, заједничка валута, слобода кретања, забрана дискриминације на различитим аспектима, итд. донели су бројне предности, али и бројне недостатке. Поменута појава пребацивања профита и избегавања плаћања пореза је нешто са чиме се ЕУ све више суочава, нарочито због могућности слободног кретања и пословања, уз задржавање националног пореског суверенитета. Тако компаније имају могућност избора локације свог пословања и плаћања пореза. Повећањем броја држава чланица и ширењем заједничког тржишта могућност избора постаје све већа. Док с једне стране компаније бирају локацију пословања, с друге стране државе се међусобно "такмиче" која ће понудити што повољније услове за пословање, јер то значи и привлачење капитала и повећање националне привредне активности. Овакав начин понашања доводи до великих губитака, како за привреду и буџете држава-чланица, тако и за привреду и буџет саме Уније. Из тог разлога, ЕУ је проблему избегавања плаћања пореза и креирању што ефикаснијег система опорезивања компанија приступила још одлучније у односу на друге међународне учеснике.

1. Агресивно пореско планирање и мере предузете на различитим нивоима

Агресивно пореско планирање (енг. *aggressive tax planning*) поразумева да, зарад смањења пореске обавезе, порески обвезници користе предности решења појединог пореског система или разлике између двају или више пореских система. Најчешће је ова нежељена појава присутна у виду двоструког пореског изузимања или двоструког неопорезивања. Тако се може десити да се одређени трошак призна као порески одбитак и у држави извора и у држави резидентства или да се одређени приход не опорезује у држави извора, а буде изузет из опорезивања у држави резидентности (Европска комисија/European Commission, 2012a, 2).

Глобализација, заједничко тржиште ЕУ и постојање држава са ниском или нултом стопом по-

реза на доходак (пореских рајева) омогућили су мултинационалним компанијама да лако пребацију профит из једне државе у другу (енг. *profit shifting*), што доводи до неусклађености места где се профит остварује и места где се врши опорезивање. Последице таквог понашања представљају ерозија националних пореских основица (енг. *base erosion*) и губитак пореских прихода. Поред држава, на губитку су и компаније које поштују пореске прописе и, у складу са њима, извршавају своје пореске обавезе. У крајњој инстанци, на губитку су појединачни порески обвезници-грађани, јер на њих пада терет немогућности остваривања планираних и потребних пореских и буџетских прихода држава (OECD, 2013, 8).

У директној вези са агресивним пореским планирањем компанија је и драстично умањивање националних законских и ефективних пореских стопа и увођење бројних других пореских олакшица, што иде до те мере да се оваква појава више не сматра само "неправичном" пореском конкуренцијом (енг. *harmful tax competition*) између држава, већ и "агресивном" пореском конкуренцијом (енг. *aggressive tax competition* - Џ. Овенс /J. Owens, 2013). Употреба теже квалификације појма само указује на озбиљност и продубљивање проблема.

Како на националном, тако и на регионалном и глобалном плану, предузимају се различите мере за умањивање и/или елиминисање агресивног пореског планирања.

1.1. Националне мере за спречавање агресивног пореског планирања и пореске евазије

Када су у питању мере појединачних држава, треба пре свега истаћи значајну активност Сједињених Америчких Држава (САД) које су последњих година поштриле своју пореску политику у односу на мултинационалне компаније које су извршиле реорганизацију групе путем корпоративне инверзије, односно које су извршиле пребацивање свог седишта из САД у другу државу. У вези са тим је и доношење такозваног Дод-Франк (*Dodd-Frank*) закона у оквиру којег посебно треба истаћи секцију 1504 која се односи на објављивање података о плаћањима комерцијалних компанија које учествују у експлоатацији природних богатстава (енг. *extractive industry*). Такође, значајна мера је и тумачење Одбора за стандарде финансијског рачуноводства (енг. *Financial Accounting Standards Board /FASB*) објављено 2006. и побољшано 2010. године, којим је разјашњена ранија одлука бр. 109 у

вези са обрачуном и објављивањем резерви у односу на недефинисане пореске позиције (енг. *uncertain tax positions*) приликом опорезивања дохотка. У питању је правило познатије као ФИН 48 (*FIN 48*) (С. Стојановић, 2014, стр. 596-599). Поред овога, треба поменути и амерички Закон о опорезивању прихода америчких држављана у иностранству (енг. *Foreign Account Tax Compliance Act, FATCA*). Иако је овај закон првенствено усмерен на опорезивање прихода физичких лица, односи се и на опорезивање страних корпорација у којима је удео америчког капитала већи од 10% (С. Стојановић, 2015).

Осим САД, значајне мере за спречавање пореске евазије и агресивног пореског планирања предузеле су и друге државе. Посебно треба издвојити Аустралију и Нови Зеланд, као неевропске државе, и Велику Британију као европску државу (С. Стојановић, 2014, 599-602). Мере, углавном, подразумевају објављивање финансијских података од стране компанија које су регистроване и послују на националним и светским берзама. Осим овог, као европска држава са великим бројем зависних и прекоокеанских територија (које су најчешће порески рајеви), Велика Британија је, слично САД, донела Закон који се тиче размене података о рачунима и приходима које британски порески резиденти и компаније у којима постоји власнички удео британских резидената држе на рачунима у овим државама и почела потписивање споразума о размени информација. Овај закон познатији је као „британска *FATCA*“ (<http://www.pwc.co.uk/tax/issues/dealing-with-the-uk-fatca.jhtml>).

1.2. Пројекат BEPS

За разлику од националних мера, које погађају пореске резиденте конкретне државе, Организација за економску сарадњу и развој (ОЕЦД енгл. *Organisation for Economic Cooperation and Development*) је, у складу са захтевом групе 20 најразвијенијих држава света (Г-20) 2013. године започела Пројекат о ерозији пореске основице и пребацавању профита BEPS (енгл. *Base Erosion and Profit Shifting, BEPS*). У 15 тачака дефинисане су мере које државе треба да предузму са циљем што ефикаснијег опорезивања мултинационалних компанија, умањења пореске евазије и повећања пореске транспарентности. Иако је сврха читавог пројекта враћање нарушене глобалне финансијске равнотеже и успостављање опорезивања мултинационалних компанија с обзиром на државе где остварују профите, скоро свака од тачака Акционог плана, у крајњој линији, усмерена је на отклањање проблема агресив-

ног пореског планирања. При том, тачка 12 односи се искључиво на решавање ове непопуларне појаве (ОЕЦД, 2013, стр. 22-23). У складу тим, предвиђа се установљавање обавезе објављивања информација које се односе на трансакције, аранжмане или структуру агресивне природе или које су повезане са злоупотребама, при чему треба водити рачуна о административним трошковима пореских управа и пословне активности. ОЕЦД, у оквиру ове тачке, наглашава неопходност повећања транспарентности код трансферних цена, будући да је та област најчешће повезана са злоупотребама и део је агресивне пореске шеме бројних мултинационалних компанија.

Значајан допринос реализацији BEPS пројекта и повећању транспарентности пословања мултинационалних компанија, свакако представља аутоматско размењивање информација у пореске сврхе. Наиме, у фебруару 2014. године Г-20 подржала је установљавање аутоматске размене информација као глобалног стандарда (ОЕЦД, 2014). У складу са тим, националне пореске управе могу добити информацију од финансијских институција и аутоматски је разменити са пореским управама других држава на годишњој основи, водећи рачуна о поверљивости одређених података и заштити пореских обвезника. Ово, као и очекивана реализација читавог пројекта BEPS, треба да допринесе смањењу финансијске неравнотеже између држава и обавезивању мултинационалних компанија да објављују информације о својим профитима и пословању према државама у којима их остварују (енгл. *country-by-country reporting*), те да плаћају порез држави чију су инфраструктуру, радну снагу, територију, природна богатства, итд. користиле како би оствариле профит.

BEPS пројекат, у ствари, представља нови и још јачи одговор ОЕЦД-а на глобалну пореску евазију изазвану међудржавном пореском конкуренцијом. Наиме, ова међународна организација је 1998. године започела и 2009. окончала Пројекат о неправичној пореској конкуренцији (енгл. *Harmful Tax Competition* - ОЕЦД, 1998), у оквиру којег је, између осталог, дала препоруке које би државе требало да предузимају према државама оквалификованим као порески рајеви. С обзиром на то да је пореска конкуренција међу државама достигла критичан ниво и све више иде у прилог пореској евазији и различитим злоупотребама компанија са прекограничним пословним активностима, Г-20 и ОЕЦД уочили су потребу за јачим одговором. Тако је започет BEPS пројекат. Поред тога, у оквиру ОЕЦД-а формирана је Група за назор агресивног пореског

планирања (енг. *Aggressive Tax Planning Steering Group*), као подгрупа Радне групе о размени информација и пореској подобности (енг. *Working Party on Exchange of Information and Tax Planning*), која редовно објављује извештаје о агресивном пореском планирању (А. Крацеа/А. Сгасе, 2013, 565).

И друге међународне организације спроводе пројекте који су, између осталог, усмерени на решавање проблема агресивног пореског планирања и пореске евазије компанија (С. Стојановић, 2014, 589-593). Међутим, ниједан од ових пројеката наведеним проблемима не приступа тако детаљно као *BEPS*, што је и разлог због чега се нећемо упуштати у њихову детаљнију анализу.

1.3. Мере ЕУ за обезбеђивање правичног и ефикасног опорезивања компанија на заједничком тржишту

Слично ОЕСД-у, и у ЕУ предузете су бројне мере за решавање проблема агресивног пореског планирања у сфери директног опорезивања. Активност ЕУ на овом плану може се поделити у два периода: до 2012. и од 2012. године до данас. Разлог за узимање ове године као кључне је тај што је тада Европска комисија, након периода усвајања углавном необавезујућих мера, суочена са значајним финансијским губицима и све већим пореским злоупотребама, кренула у одлучнију акцију враћања пољуљане финансијске неравнотеже и стварања правичног и ефикасног система опорезивања компанија на заједничком тржишту.

1.3.1. Период до 2012. године

Када се има у виду ранији период, треба се вратити у 1997. годину када је усвојен пакет мера за решавање проблема неправичне пореске конкуренције (Комисија европских заједница /ЕЗ Commission of the European Communities, 1997), у оквиру којег нарочито треба истаћи Кодекс понашања у опорезивању пословне активности (енг. *Code of Conduct for Business Taxation*). Овим документом ЕУ је државе-чланице позвала да се политички обавезу на поштовање принципа правичне пореске конкуренције и суздрже од предузимања мера које могу довести до њеног нарушавања. Због тога је у Кодексу утврђена листа потенцијално неправичних пореских мера из области опорезивања пословне активности које могу утицати на њен третман на заједничком тржишту. Иако мере нису изричито квалификоване као порески неправичне, послужиле су

за одређивање чак 66 потенцијално неправичних режима у ЕУ (С. Стојановић, 2010, 62-75). И поред тога што Кодекс није правно обавезујући акт, дужи низ година био је успешно средство за вршење политичког притиска на државе-чланице да не уводе пореске мере које би служиле као подстицаји великим компанијама да своје пословање лоцирају у државама са што повољнијим пореским режимима.

Поред Кодекса, потребно је поменути усвајање Комуникације која се односи на примену мера за спречавање злоупотреба у области директног опорезивања (Европска комисија, 2007) којом је дата могућност увођења појединачних и општих правила о спречавању злоупотреба уз поштовање граница постављених Уговором о Европској заједници.

Једна од значајних мера против неправичне пореске конкуренције у ЕУ и омогућавања правичнијег и ефикаснијег опорезивања компанија је започињање пројекта увођења заједничке консолидоване корпоративне пореске основице (ЗККПО - енг. *Common Consolidated Corporate Tax Base, CCCTB*) за мултинационалне компаније које послују на заједничком тржишту. Реч је о почетку рада на идеји из 2001. године (Комисија ЕЗ, 2001) да се групни доходак компанија које послују у најмање две државе-чланице опорезује према једној групи правила утврђеној на нивоу ЕУ, што значи у односу на ЕУ пореску основицу. На овај начин постигла би се ефикаснија наплата пореза уз значајно смањење трошкова како за компаније, тако и за националне пореске администрације. 2004. године формирана је и посебна радна група за увођење ЗККПО. Извршене су измене директива и усвојене иницијативе које треба да омогуће што успешније увођење и прелазак на ЗККПО (С. Стојановић, 2010, 117-118). Кључни момент представља Предлог Директиве о заједничкој консолидованој корпоративној пореској основици, који је Европска комисија сачинила 2011. године (Европска комисија, 2011), а којим је увођење заједничке консолидоване пореске основице предвиђено као опционо за мултинационалне компаније које послују на заједничком тржишту. Међутим, како је сагласност држава-чланица у вези са увођењем *CCCTB* веома тешко постићи, овакав режим у ЕУ још није "заживео". Ипак, после четири године "тишине" питање консолидације заједничке пореске основице поново је актуелно.

Проширивања ЕУ у 2004, 2007. и 2013. која су довела до пораста броја држава-чланица са 15 на 28, а тиме и проширивања заједничког тржишта, довела су до повећања могућности избора најоп-

тималнијег пореског система за обављање пословне активности. Поред овога, избијање глобалне финансијске кризе која је нарочито погодила привреду ЕУ и заједничку европску валуту „евро“, утицали су да државе своју пореску политику креирају у правцу привлачења што више капитала и новца на своју територију, не марећи што то директно штети другим ЕУ државама. Такво понашање, уз бројне разлике између националних пореских режима и пореске празнине, подстакло је мултинационалне компаније да свој капитал и пословање селе на територију са што повољнијим режимом и да врше реорганизацију група тако да плате што нижи порез. При том, компаније у свом планирању прибегавају не само легалном избегавању пореза (коришћењем пореских неусклађености и правних празнина), него често и нелегалним начинима и различитим злоупотребама. Суочена са кризом и значајно пољуљаном финансијском неравнотежом на заједничком тржишту, ЕУ је приступила оштријем решавању проблема агресивног пореског планирања и агресивне пореске конкуренције.

1.3.2. Период од 2012. године до данас

У вези са корацима које је ЕУ предузела почев од 2012, посебно треба указати на Препоруку Европске комисије о агресивном пореском планирању (Европска комисија, 2012а). Њом је указано на то да појединачне националне мере усмерене на спречавање конкретних злоупотреба нису довољне да би се успешно одговорило на све инвентивније структуре агресивног пореског планирања. Требало би усвојити заједничко опште правило против злоупотреба, које би било имплементирано у појединачним државама, водећи рачуна о ограничењима постављеним законодавством ЕУ. У вези са тим, одређене су смернице за дефинисање аранжмана који представљају злоупотребу и конструисани су са циљем остваривања пореске користи. Посебно се води рачуна о економском карактеру аранжмана и да ли је њихова најважнија сврха избегавање плаћања пореза, што је присутно уколико: (1) одређени износ није укључен у пореску основу, (2) порески обвезник остварује корист од изузимања, (3) је истакнут губитак у пореске сврхе, (4) не постоји обавеза плаћања било каквог пореза по одбитку или (5) ако се врши компензација с обзиром на плаћени страни порез (Европска комисија, 2012а, 4-5).

Препорука о агресивном пореском планирању, као и Препорука у вези са мерама које државе-чланице треба да предузму према трећим државама ради примене минималних стандарда

доброг управљања у пореским стварима (Европска комисија, 2012б), део су пакета мера који је ЕУ предвидела у свом Акционом плану из 2012. године усмереном на решавање проблема пореске утаје и пореске евазије (Европска комисија, 2012в). Њиме се, у сврху стварања услова да пореско оптерећење компанија буде у складу са пословном активношћу и оствареним профитима, поред већ поменутих мера, предвиђа предузимање и других мера: побољшање размене информација у пореске сврхе и промовисање њиховог аутоматског размењивања; онемогућавање даљих злоупотреба у опорезивању штедних улога; потписивање споразума са Лихтенштајном о спречавању пореске утаје и пореској сарадњи; установљавање механизма којима ће се побољшати борба против пореских злоупотреба у области опорезивања промета; увођење јединственог европског пореског идентификационог броја; измене Директиве посвећене регулисању односа између матичне компаније и филијала, итд.

Мере предвиђене 2012, од којих су бројне и остварене, довеле су до дефинисања два нова пакета 2015. године. Прво је у марту усвојен Акциони план о пореској транспарентности (Европска комисија, 2015а) којим је, као кључни елемент, предвиђено увођење аутоматске размене информација између држава-чланица у вези са аранжманима и/или потврдама које националне пореске управе издају пореским обвезницима у вези са обрачунавањем њихове пореске обавезе (енг. *tax rulings*). Нагласак је стављен на аранжмане са мултинационалним компанијама, јер то може имати ефекта на пореско оптерећење и наплату пореза у другим државама. С обзиром на то да је тренутна ситуација у ЕУ таква да пореске управе држава-чланица веома мало размењују информације о аранжманима са мултинационалним компанијама, уочена је потреба да се сарадња побољша и, у одређеним случајевима, државе обавезу на размену података. У садашњем систему спонтане размене информација, државе-чланице имају слободу да одлуче да ли је одређени порески аранжман од значаја за опорезивање у другој држави, и на основу тога и размењују податке. При том, државе могу одлучити да конкретну информацију која је од значаја за другу државу, уопште не проследи из разлога комерцијалне тајне или заштите јавног интереса. Недостатак овог решења је то што се често дешава да поједине државе уопште не добију информацију која може значајно да утиче на опорезивање компанија (Европска комисија, 2015б). Због тога је наплата пореза неефикасна и национални буџети су у губицима, али то представља подстицај за компаније да умање пореске обавезе.

Акционим планом о пореској транспарентности предвиђено је да националне пореске управе аутоматски размењују основне информације о својим прекограничним пореским аранжманима са пореским управама осталих држава-чланица на свака три месеца. Размена би се одвијала путем заштићеног система, слањем електронских писама. У року од седам дана, они којима је информација послата треба да потврде пријем и могу да затраже додатне податке, па чак и потпуни текст конкретног пореског аранжмана, уколико је то значајно за примену пореских прописа државе-тражиоца. Како би се обезбедило да аутоматска размена информација у пракси заиста функционише, увела би се обавеза да државе-чланице сваке године поднесу статистички извештај Комисији о обиму размене информација о пореским аранжманима. Предлог је да се овакав режим уведе у национално законодавство, усвајањем амандмана на постојећу Директиву о административној сарадњи, чиме би аутоматска размена информација веома брзо почела да се примењује.

С обзиром на то да је изменама поменуте Директиве из 2014. године већ предвиђена аутоматска размена свих финансијских информација у пореске сврхе, Европска комисија одустала је од првобитног предлога за измену Директиве о опорезивању штедних улога и предложила њено укидање. Оваква одлука, односно предлог образложени су избегавањем преклапања законодавства у области административне сарадње, будући да је ревидираном Директивом о административној сарадњи већ предвиђено аутоматско размењивање свих финансијских информација, што значи и оних које се тичу пореског третмана штедних улога.

Даљи предлози односе се на објављивање одређених пореских информација од стране свих мултинационалних компанија које послују на заједничком тржишту, што је мера која се тренутно примењује на банке и компаније у екстрактивној индустрији. Иако би ово значајно допринело пореској транспарентности, Европска комисија предложеној мери прилази са опрезом, због осетљивости информација и њихове заштите, али и имајући у виду колика корист би се постигла у односу на трошкове. Такође, предложено је и ревидирање Кодекса понашања при опорезивању пословне активности, због појаве агресивне пореске конкуренције и повећања заједничког тржишта (Европска комисија, 2015а, 5-6).

Предлози изнети у марту 2015. детаљније су образложени и анализирани у Акционом плану о правичном и ефикасном опорезивању корпора-

ција у ЕУ (Европска комисија, 2015в), усвојеним у јуну ове године. Поред нагласка на аутоматској размени информација о аранжманима са пореским обвезницима, као друга кључна мера у борби против пореске евазије и агресивног пореског планирања предвиђено је увођење заједничке консолидоване корпоративне пореске основе као обавезне када су у питању мултинационалне компаније. За разлику од предлога из 2011. године, када се увођењу ЗККПО приступило веома амбициозно, сада Европска комисија овом питању приступа опрезније и предлаже увођење по фазама (енг. *step-by-step approach*), при чему истиче да је прво потребно постићи сагласност међу државама у вези са заједничком основицом. Питање консолидације требало би поставити касније, јер ту постоје највећа неслагања и противљења држава. Увођењем ЗККПО значајно би се олакшало пословање и опорезивање и умањили прекогранични трошкови компанија. Уместо да се носе са 28 различитих пореских система, компаније би своју пореску обавезу обрачунавале у складу са јединственом групом правила. Осим тога, значајно би се смањило агресивно пореско планирање, пошто би биле отклоњене могућности за манипулације у вези са трансферним ценама, опорезивањем контролисаних страних компанија, као и сталних пословних јединица. Са друге стране, неправична пореска конкуренција била би практично елиминисана, јер би постојање јединствене пореске основе довело до потпуне транспарентности ефективних пореских стопа држава-чланица (Европска комисија, 2015в, 7-8). ЗККПО би значајно допринела и томе да се профити опорезују тамо где се реализују (енг. *country-by-country*) и утицала на смањивање могућности њиховог пребацавања у јурисдикције са ниским или нултим пореским стопама. У вези са тим, Комисија је предложила и ревидирање листе потенцијално неправичних пореских мера дефинисаних Кодексом понашања и, као прву меру, коју је већ почела да реализује, предложила објављивање црне листе јурисдикција (енг. *third country non-cooperative tax jurisdictions*) на посебној интернет страници. Листа се заснива на националним црним листама и њоме се државама-чланицама омогућава да предузму и прилагоде своје мере некооперативним трећим државама када сматрају да је то потребно.

Поред поменутих корака, предложена је даља сарадња у области пореске ревизије, већа активност у оквиру Платформе за добро пореско управљање и поновљен је предлог из марта у вези са ревидирањем Кодекса понашања у опорезивању пословне активности, као и побољша-

њем рада групе која реализује мере предвиђене њим, како би што ефикасније одговорила на нове случајеве неправичне пореске конкуренције и агресивног пореског планирања.

Предложене мере треба да допринесу побољшању сарадње, координације и размене информација између држава-чланица. Циљ Акционог плана није пореска хармонизација, већ пореска координација, како би се државама омогућило да се успешније супротставе агресивном пореском планирању и све инвентивнијим структурама мултинационалних компанија-пореских обвезника (Европска комисија, 2015в, 13-15). Осим тога, многе мере које спроводи ЕУ предузимају се и на глобалном плану, у оквиру BEPS-а (Европска комисија, 2015г), али водећи рачуна о специфичностима односа између држава-чланица и границама постављеним Уговором о Европској унији.

Поред наведеног, ЕУ интензивно ради и на потписивању споразума о сарадњи и размени информација са пет држава из непосредног окружења: Андора, Монако, Сан Марино и Лихтенштајн, док је са Швајцарском споразум о размени финансијских информација већ потписан (<http://www.step.org/new-swiss-eu-treaty-will-replace-savings-tax-agreement>).

Закључак

Савремено доба донело је пуно користи човечанству: глобализација, дигитализација, интернет, све бржа комуникација, итд. Грађани знатно лакше и брже прелазе државне границе, а број компанија које послују у више држава све је већи. Једну од великих тековина XX века представља брисање граница између европских држава и стварање ЕУ и заједничког тржишта, чиме су живот грађана и пословање компанија знатно олакшани. Међутим, савремена ера донела је и бројне замке и злоупотребе, на шта је заједничко тржиште посебно осетљиво. Пореска област је једна од области у којој већ дужи низ година постоје злоупотребе, нарочито када су у питању мултинационалне компаније, што је нарочито изражено уз избијање светске финансијске и економске кризе. Због великог губитка прихода и пада привредне активности, државе покушавају да привуку што више капитала на своју територију. Нуде се бројне погодности и олакшице, а пореска политика креира се тако да пружи што повољнији третман великим (по правилу, мултинационалним) компанијама. У складу са тим, не само што се често снижавају стопе пореза на доходак, него се предвиђају и бројна из-

узимања, као и проширивање пореске основице. При том, углавном се не узима у обзир чињеница да то штети другим државама и њиховим пореским системима. Ово мултинационалне компаније, користе како би умањиле и, евентуално, избегле плаћање пореза. Док су раније, углавном, мале острвске државе означаване као порески рајеви и сачињаване су црне листе јурисдикција које представљају неправичне пореске режиме, глобална криза учинила је да се број таквих држава повећа. Порески рајеви и неправична пореска конкуренција нису више синоними само за мале државе. А с обзиром на јачину конкуренције, она се данас више не сматра само неправичном, него чак и агресивном. Разлике између пореских система, борба за привлачење капитала и његово слободно кретање преко граница, учинили су да мултинационалне компаније своје пословање и организацију читаве групе структуришу на начин да се, често, пословна активност обавља у једној држави, а затим се остварени профит пребацује у другу државу где ће бити изложен нижем или никаквом пореском оптерећењу. С обзиром на то да је овакво, агресивно пореско планирање постало глобална појава и глобална опасност, предузимају се мере на различитим плановима како би се она умањила и ублажила, пошто њено потпуно елиминисање није могуће. На глобалном плану најзначајнији је пројекат BEPS, али и бројне државе предузимају мере како би порески обвезници порез плаћали у држави у којој стварају профит. ЕУ, с обзиром на специфичности Заједничког тржишта, безгранични режим кретања, слободно кретање пословне активности и капитала, кренула је у још јачу акцију супротстављања агресивном пореском планирању и избегавању плаћања пореза. Борба се нарочито интензивирала од 2012. године, када је сачињен пакет мера у борби против пореске утаје и пореске евазије, од којих је највећи број већ почео да се спроводи. 2015. године, у складу са циљевима и акцијама утврђеним пројектом BEPS, а водећи рачуна о интересима 28 различитих држава-чланица, предложена су два нова пакета мера. Нарочито се истичу аутоматска размена информација о пореским аранжманима и увођење обавезне јединствене консолидоване пореске основице за мултинационалне компаније које послују у ЕУ. Боља комуникација међу државама, повећање транспарентности пореских информација, координација, обавезивање мултинационалних компанија на јавно објављивање одређених финансијских информација, побољшање сарадње са трећим државама, проширење обима опорезивања с обзиром на извор прихода, итд. допринеће отклањању

бројних правних празнина и неусклађености између националних пореских система, које порески обвезници увелико користе ради остваривања већег профита, а на штету националних буџета. Будући да је планирано да 15 тачака акционог плана BEPS-а буду спроведу до краја 2015. године, и да већина мера из пакета предложених од стране Европске комисије буде извршена до краја 2016. године, то ће значајно допринети да се агресивно пореско планирање знатно умањи у многим деловима планете, нарочито у ЕУ (К. Фуест /C. Fuest/, 2013, 323-324).

Литература

1. Cracea Andrei, „OECD Actions to Counter Tax Evasion and Tax Avoidance (2013): Base Erosion and Profit Shifting and the Proposed Action Plan, Aggressive Tax Planning Based on After-Tax Hedging and Automatic Exchange of Information as the New Standard, *European Taxation*, November 2013, pp. 565-574;
2. Fuest Clemens et al, “Profit Shifting and ‘Aggressive’ Tax Planning by Multinational Firms: Issues and Options for Reform”, *World Tax Journal*, October 2013, pp. 307-324;
3. Owens Jeffrey, *Tax Policy in the 21st Century: New Concepts for Old Problems*, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Issue 2013/05, September 2013;
4. Стојановић Снежана, *Неправична пореска конкуренција у Европској унији*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2010;
5. Стојановић Снежана, “Improving the Transparency of the Operations of MNEs”, *Tax Policy Challenges in the 21st Century*, Raffaele Petruzzi and Karoline Spies (eds), LINDE Verlag, Vienna, 2014, pp. 581-604;
6. Стојановић Снежана, „ФАТСА и аутономија личности“, рад написан за Копаоничку школу природног права 2015. (биће објављен у часопису *Правни живот* 2015);
7. Accounting Directive of 26 June 2013, *OJ EC No 182* of 29 June 2013, pp. 19-76;
8. Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *A Package to Tackle Harmful Tax Competition in the European Union*, Brussels, 5.11.1997, COM(97) 564 final;
9. Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee: *Towards an Internal Market without Tax Obstacles, A Strategy for Providing Companies with a Consolidated Corporate Tax Base for their EU-wide Activities*, Brussels, 23.10.2001, COM (2001)582 final;
10. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee on the Application of Anti-Abuse Measures in the Area of Direct Taxation – within the EU and in Relation to Third Countries, COM (2007) 785;
11. Conclusions of the ECOFIN Council meeting on 1 December 1997 concerning taxation policy (98/C 2/01), Annex I: Resolution of the Council and the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council of 1 December 1997 on a Code of Conduct for Business Taxation, *Official Journal C 2*, 6.1.1998;
12. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on Access to the Activity of Credit Institutions and the Prudential Supervision of Credit Institutions and Investment Firms, Amending Directive 2002/87/EC and Repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC, *OJ EC*, L 176 of 27 June 2013, pp. 338-436;
13. European Commission, *Proposal for a Council Directive on a Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB)*, COM (2011) 121, Brussels, 16.03.2011;
14. European Commission, *Commission Recommendation of 6.12.2012 on Aggressive Tax Planning*, Brussels, 6.12.2012, C(2012) 8806 final;
15. European Commission, *Commission Recommendation of 6.12.2012 Regarding Measures Intended to Encourage Third Countries to Apply Minimum Standards of Good Governance in Tax Matters*, Brussels, 6.12.2012, C(2012) 8805 final;
16. European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: An Action Plan to Strengthen the Fight Against Tax Fraud and Tax Evasion*, {SWD(2012) 403 final} {SWD(2012) 404 final}, Brussels, 6.12.2012, COM(2012) 722 final;

17. European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Tax Transparency to Fight Tax Evasion and Avoidance*, Brussels, 18.3.2015, COM (2015) 136 final;
18. European Commission, *Combatting corporate tax avoidance: Commission presents Tax Transparency*, Brussels, 18.03.2015, MEMO/15/4609;
19. European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council : A Fair and Efficient Corporate Tax System in the European Union: 5 Key Areas for Action*, {SWD(2015) 121 final}, Brussels, 17.06.2015, COM (2015) 302 final;
20. European Commission, *Commission Staff Working Document: Corporate Income Taxation in the European Union Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Fair and Efficient Corporate Tax System in the European Union: 5 Key Areas for Action* {COM(2015) 302 final}, Brussels, 17.6.2015 SWD(2015) 121 final;
21. OECD, *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, 1998;
22. OECD, *Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting*, 2013;
23. OECD, *Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information: Common Reporting Standard*, 2014
24. <http://www.irs.gov/Businesses/Corporations/FIN-48-Implications---LB&I-Field-Examiners%27-Guide> 11.07.2015
25. http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/good_governance_matters/lists_of_countries/index_en.htm 12.07.2015.
26. <http://www.step.org/new-swiss-eu-treaty-will-replace-savings-tax-agreement> 13.07.2015
27. <http://www.kluwertaxlawblog.com/blog/2015/07/10/the-new-common-anti-abuse-rule-in-the-eu-parent-subsidiary-directive-is-a-de-minimis-rule-but-not-a-carte-blanche-for-the-national-legislature/> 11.07.2015
28. <http://www.pwc.co.uk/tax/issues/dealing-with-the-uk-factaj.html> 10.07.2015.

Приручник о ПДВ (штампано и електронско издање)

Закон о ПДВ у примени је од 1. јануара 2005. године и од тада је мењан и допуњаван три пута, уз измене и допуне пратећих подзаконских аката. Измене и допуне Закона о ПДВ, из септембра 2012. године, биле су непосредан повод за објављивање трећег, измењеног и допуњеног издања ПРИРУЧНИКА О ПДВ.

Као додаток Приручнику штампана је ЗБИРКА ПРОПИСА О ПДВ која садржи пречишћене текстове Закона о ПДВ и свих подзаконских аката који су у примени од 1. јануара 2013. године.

Имајући у виду обим Приручника, као и потребу корисника да брзо пронађу одговор на конкретно питање, поред штампаног издања, приредили смо и његову електронску верзију. Наиме, уз штампано издање, добија се и компакт-диск који омогућава брзу и једноставну претрагу по свим насловима и поднасловима. Дакле, целокупан садржај Приручника, са свим текстовима који се налазе у штампаном издању, као и текстови Закона о ПДВ са подзаконским актима, добијају се и у електронској верзији.

Сва три издања: Приручник о ПДВ, Збирка прописа о ПДВ и компакт диск чине један пакет и продају се заједно. Не постоји могућност куповине појединачних издања.

Ljubica GAJIC PhD

Ivana MEDVED

**SEGMENT REPORTING IN FUNCTION
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

Radmila TRKLJA PhD

FINANCIAL REPORTING IN SERBIA

Vladan PAVLOVIC, Ph.D.

**CURRENT ISSUES OF BUSINESS PERFORMANCE
MEASUREMENT SYSTEMS**

Prof. Jugoslav ANICIC, PhD

Slobodan POPOVIC, PhD

**THE CONCEPT OF ABC METHOD, ADVANTAGES
AND LIMITATIONS WHEN APPLIED**

Vladimir NJEGOMIR, PhD

**COMPARATIVE ANALYSIS OF TRENDS AND IMPORTANCE
OF ENTREPRENEURSHIP: GLOBALLY AND IN SERBIA**

Slavko VUKSA, PhD

**FINANCING FROM WORLD BANK LOAN FUNDS AS SOURCE
OF POSITIVE NET PRESENT VALUE OF INVESTMENTS**

Snezana STOJANOVIC, PhD

**AGGRESSIVE TAX PLANNING
AND THE EUROPEAN UNION ANSWER**

Ljubica GAJIC PhD

Ivana MEDVED

SEGMENT REPORTING IN FUNCTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The quality segment financial reporting means a greater chance for adequate assessment the nature and financial effects of the business activities of operating segments and the entity as a whole by the users of financial statements. Possibilities of segment reporting in terms of sustainable development in particular are considered to meet the information demands of investors and other stakeholders. By striving to create conditions for the development of high-quality segment reporting and harmonizing them in the international context, normative accounting regulations are constantly evolving. Standards are replaced, updated, revised. The introduction of IFRS 8 was performed by adapting the American SFAS 131, which also regulates the issue of segmental financial reporting. On the basis of such enforced international convergence of segment reporting, the assumption is that the effects of the application of IFRS 8 is likely to be similar to the effects of the US SFAS 131. Segment reporting and sustainable business are increasingly becoming the subject of attention and needs of the consideration and reporting. Adoption of a sustainable business model will enable companies not only to survive in conditions of limited resources, but also the long-term development. Usefulness i.e. testing the effects of segmental financial reporting as a continuous process, especially for the purposes of sustainable development, is the task for the scientific community.

Keywords: segment reporting, financial reporting convergence, sustainable development.

Radmila TRKLJA PhD

FINANCIAL REPORTING IN SERBIA

The information on the financial position and performance of the business entities, which are presented in their financial reports, have always had great importance for consumers, since they are the basis for making decisions about resource allocation. High quality financial reporting should provide confidence in the financial statements, which is increasingly becoming a business imperative. Statutory accounting regulations in Serbia are unnaturally divided and unstable, which is why the quality of the current financial reporting is unsatisfactory, so that business risks are extremely high. Poor quality of financial reporting has extremely negative consequences for economic growth and social development. There are limited possibilities for combating fraud and corruption, as well as taking advantage of globalization. In this article the author explains the importance of accounting regulations for financial reporting, deficiencies of financial reporting in Serbia, as well as the importance of internationally recognized organizations for education of professional accountants.

Keywords: financial statements, accounting regulations, the financial position of the company, EU directives, professional organizations.

Vladan PAVLOVIC, Ph.D.

CURRENT ISSUES OF BUSINESS PERFORMANCE MEASUREMENT SYSTEMS

Contemporary performance measurement systems emerged as a consequence of the acknowledged weaknesses of the traditional measurement system. It is considered that the balanced scorecard is one of the most influential innovations contributing to the transformation of contemporary management accounting discourse and practice, and its occurrence is considered as the most important event for the development of contemporary performance measurement systems. Although, after initial euphoria, it turned out that the design, implementation and development of contemporary systems in a dynamic and turbulent environment, that shape the current era, is not an easy task. Researches show that companies have many problems relating the design, implementation and development of the measurement system and this still fuels the academic debates about the relevance and validity of these systems.

Keywords: performance measure, contemporary performance measurement systems, balanced scorecard

Prof. Jugoslav ANICIC, PhD

Slobodan POPOVIC, PhD

THE CONCEPT OF ABC METHOD, ADVANTAGES AND LIMITATIONS WHEN APPLIED

In modern enterprises' functioning, the change in relative relation between direct and general (indirect) costs is getting bigger and bigger, as indirect costs' participation in cost price of products and services is increasing. That has aggravated the question of indirect costs' allocation, to which the traditional cost accounting systems do not have an adequate answer. Making right business decisions in such conditions requires relying on cost accounting system based on activities - ABC, which strives to eliminate weaknesses of traditional cost accounting systems, and to allocate general costs onto bearers in a way which is in accordance with cause and effect principle.

Keywords: ABC method, indirect costs, cost management, making decisions.

Vladimir NJEGOMIR, PhD

COMPARATIVE ANALYSIS OF TRENDS AND IMPORTANCE OF ENTREPRENEURSHIP: GLOBALLY AND IN SERBIA

Entrepreneurship enables the realization of innovative ideas. Entrepreneurs as bearers of entrepreneurial ventures, motivated by profits, represent the most innovative part of a nation that drives economic development. The aim of the research carried out in this paper was to determine the position and importance of entrepreneurship in Serbia in comparison with developed and developing countries and to obtain insight into possible ways of

entrepreneurship improvement. The subject of the research is the analysis of the importance of entrepreneurship, an analysis of entrepreneurship in the world in general and in particular in the European Union and developing countries. Finally, we analyse the situation and the importance of entrepreneurship in Serbia. The conclusion brings about possible directions for improvement.

Keywords: entrepreneurship, importance, European Union, developing countries, Serbia.

Slavko VUKSA, PhD

FINANCING FROM WORLD BANK LOAN FUNDS AS SOURCE OF POSITIVE NET PRESENT VALUE OF INVESTMENTS

Financing projects with the loans from the World Bank is the only possible and economically justified borrowing. These loan funds and controls the World Bank project realization is feasible. A comparative analysis of the criteria for funding IT projects from the World Bank loan funds and development funds will provide an analysis of the conditions of financing the projects of the neighbouring countries as well as the impact of the loan funds at an average cost of capital. The information has been collected from relevant sources from sites of funds for the development of each country.

Keywords: World Bank, financing, fund, investment.

Snezana STOJANOVIC, PhD

AGGRESSIVE TAX PLANNING AND THE EUROPEAN UNION ANSWER

The paper gives analysis of the aggressive tax planning and measures undertaken at the global level, especially in the EU, as an answer to this undesirable phenomenon. The research has been conducted using comparative and normative methods, having in mind EU actions. Recently, the EU has undertaken stricter fight against different abuses and tax avoidance (and evasion) by multinational companies, mainly because of serious revenue lost and damage caused to the European economy and Common Market. BEPS, as a global project, has encouraged the EU actions even more. The EU measures should enable more tax transparency, better cooperation and coordination, and better exchange of information between member-states, with a goal to tackle aggressive tax planning and making fairer and more efficient corporate taxation in the EU.

Keywords: multinational companies; aggressive tax planning; tax evasion and tax avoidance; profit shifting; abuse; BEPS; European Union